

Anneli Miettinen, Mia Hakovirta, Miia Saarikallio-Torp,
Mari Haapanen, Paula Kurki, Laura Kallioma-Puha,
Ella Sihvonen, Hanna-Mari Heinonen, Netta Kivistö

Lasten vuoroasuminen ja sosiaaliturva

Vuoroasumisen nykytila ja merkitys etuus- ja
palvelujärjestelmän kannalta

Valtioneuvoston
selvitys- ja tutkimus-
toiminnan julkaisusarja

2020:51

ISSN 2342-6799

ISBN PDF 978-952-383-021-9

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:51

Anneli Miettinen, Mia Hakovirta, Miia Saarikallio-Torp, Mari Haapanen, Paula Kurki, Laura Kallioma-Puha, Ella Sihvonen, Hanna-Mari Heinonen, Netta Kivistö

Lasten vuoroasuminen ja sosiaaliturva

Vuoroasumisen nykytila ja merkitys etuus- ja palvelujärjestelmän kannalta

Valtioneuvoston kanslia

ISBN PDF:978-952-383-021-9

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Valtioneuvoston kanslia		26.11.2020
Tekijät	Anneli Miettinen, Mia Hakovirta, Miia Saarikallio-Torp, Mari Haapanen, Paula Kurki, Laura Kalliomaa-Puha, Ella Sihvonen, Hanna-Mari Heinonen, Netta Kivistö		
Julkaisun nimi	Lasten vuoroasuminen ja sosiaaliturva. Vuoroasumisen nykytila ja merkitys etuus- ja palvelujärjestelmän kannalta		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:51		
ISBN PDF	978-952-383-021-9	ISSN PDF	2342-6799
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-021-9		
Sivumäärä	149	Kieli	suomi
Asiasanat	vuoroasuminen, sosiaaliturva, asumistuki, tutkimus, tutkimustoiminta		
Tiivistelmä <p>Tutkimushankkeessa selvitettiin lasten vuoroasumisen yleisyyttä ja taustatekijöitä Suomessa valtakunnallisella kyselyllä sekä kartoitettiin vuoroasumisen huomioimista sosiaaliturvassa eri maissa. Lisäksi arvioitiin asumistuen kustannusvaikutuksia, mikäli vuoroasuva lapsi huomioitaisiin etävanhemman asumistuessa.</p> <p>Tutkimuksen mukaan lähes 30 prosenttia eroperheiden lapsista vuoroasuu. Aikaisemmin tiedot vuoroasumisesta ovat perustuneet THL:n tilastoihin sosiaalitoimen vahvistamiin huolto- ja tapaamissopimuksiin. Kyselyn perusteella kuitenkin vain puolet vuoroasuvien lasten perheistä vahvistaa sopimuksen.</p> <p>Vuoroasuminen oli yleisintä 3-12-vuotialla lapsilla, mutta sitä toteutetaan myös tätä nuorempien ja vanhempien lasten kohdalla. Lapsen vuoroasuminen on tavallisempaa, mitä korkeammin koulutettuja tai mitä paremmin toimeentulevia vanhemmat ovat. Pienituloisissa perheissä vuoroasumisen esteeksi voi muodostus esimerkiksi se, ettei vanhemmilla ole mahdollisuutta asua lähellä toisiaan tai hankkia riittävän isoa asuntoa.</p> <p>Lapsen asumisjärjestely vaikuttaa sekä lapsen että vanhemman oikeuteen saada sosiaaliturvaa ja monia palveluja. Tällä hetkellä vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovittamiseen liittyy useita ongelmakohtia eikä vuoroasuvia lapsia tai heidän vanhempiaan kohdella yhdenvertaisesti. Kyselyssä vanhemmat nostivat esiin asumistuen lisäksi mm. koulukuljetukset sekä ongelmat tiedonsaannissa lasta koskevista asioista.</p> <p>Eri maissa vuoroasuminen otetaan vaihtelevasti huomioon sosiaaliturvassa, vertailumaissa se huomioitiin tavallisimmin asumistuessa ja lapsilisässä. Kattavimmin vuoroasuminen vaikuttaa perheiden eri etuuksiin Ruotsissa.</p>			
Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.			
Kustantaja	Valtioneuvoston kanslia		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Statsrådets kansli		26.11.2020
Författare	Anneli Miettinen, Mia Hakovirta, Miia Saarikallio-Torp, Mari Haapanen, Paula Kurki, Laura Kalliomaa-Puha, Ella Sihvonen, Hanna-Mari Heinonen, Netta Kivistö		
Publikationens titel	Barn i växelvist boende och den sociala tryggheten		
Publikationsseriens namn och nummer	Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2020:51		
ISBN PDF	978-952-383-021-9	ISSN PDF	2342-6799
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-021-9		
Sidantal	149	Språk	finska
Nyckelord	växelvis boende, sociala tryggheten, bostadsbidrag, forskning, forskningsverksamhet		
<p>Referat</p> <p>I forskningsprojektet undersöktes med en riksomfattande enkät hur vanligt det är att barn bor växelvis hos båda föräldrarna och vilka bakgrundsfaktorerna är. Samtidigt kartlades hur växelvist boende beaktas inom den sociala tryggheten i olika länder. Därtill bedömdes kostnadseffekterna vad gäller bostadsbidraget om ett barn som bor växelvis hos båda föräldrarna skulle beaktas i bostadsbidraget för distansföräldern.</p> <p>Enligt undersökningen bor nästan 30 procent av barnen i skilsmäsofamiljer växelvis hos sina föräldrar. Växelvist boende är vanligast bland barn i åldern 3–12 år, men boendeformen tillämpas också i fråga om barn som är både yngre och äldre än så. Det är vanligare att barnen bor växelvis hos båda föräldrarna ju högre utbildning föräldrarna har eller ju bättre de har det ekonomiskt sett. I familjer med små inkomster kan ett hinder för växelvist boende vara till exempel att föräldrarna inte har möjlighet att bo nära varandra eller skaffa tillräckligt stor bostad.</p> <p>Barnets boendearrangemang inverkar båda på barnets och föräldrarnas rätt till social trygghet och många tjänster. För närvarande finns det flera problempunkter i samordningen av växelvist boende och social trygghet. Barn som bor växelvis i två hem och deras föräldrar behandlas inte jämlikt. Föräldrarna tog utöver ojämlikheten vad gäller bostadsbidraget fasta på bland annat bristfälliga möjligheter till skolskjuts samt på svårigheterna att få information om ärenden som gäller barnet.</p> <p>Växelvist boende beaktas i varierande grad inom den sociala tryggheten i olika länder. Främst beaktas det i relation till förmåner som är jämförbara med bostadsbidrag och barnbidrag. I Sverige är inverkan på olika förmåner mest heltäckande.</p>			
Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokaytoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt			
Förläggare	Statsrådets kansli		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Prime Minister's Office		26 November 2020
Authors	Anneli Miettinen, Mia Hakovirta, Miia Saarikallio-Torp, Mari Haapanen, Paula Kurki, Laura Kalliomaa-Puha, Ella Sihvonen, Hanna-Mari Heinonen, Netta Kivistö		
Title of publication	Children's shared residence and social security		
Series and publication number	Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2020:51		
ISBN PDF	978-952-383-021-9	ISSN PDF	2342-6799
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-021-9		
Pages	149	Language	Finnish
Keywords	children's shared residence, social security, housing benefit, research, research activities		
Abstract <p>The research project investigated the prevalence and determinants of children's shared residence using data from a survey conducted among separated parents. Data on how shared residence is recognized in social security benefits in various countries was collected as well. Also, housing benefit expenditure was estimated so that children with shared residence were factored into nonresident parent's housing benefit.</p> <p>Almost 30 per cent of children in separated families reside in both parents' homes. Previously, data on shared residence have been based on THL statistics on confirmed agreements on right of access. Our results show, however, that only half of the families practicing shared residence have their agreement confirmed by a social welfare board.</p> <p>Shared residence is most common among children aged 3–12 years, but also younger and older children have these arrangements. Children's shared residence is more common among highly educated parents or parents with higher incomes. In low-income families, shared residence arrangements may not be achievable as parents are unable to find affordable or otherwise suitable (large enough) housing.</p> <p>Children's residential arrangements have implications on both the child's and the parents' social security and on their entitlement to many municipal services. Currently, shared residence is not recognized in most social security benefits in Finland, which contributes to the unequal treatment of nonresident parents. In the survey, parents raised issues about the housing benefit, lack of school transportation from the other parent's home, and nonresident parents' difficulties in getting necessary information regarding their children from ECEC, school or health care.</p> <p>The recognition of shared residence in social security benefits varies between countries. Among compared countries, shared residence was taken into account most often in housing benefit and in child benefit. Recognition of shared residence in various benefits is most extensive in Sweden.</p>			
This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokaytoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.			
Publisher	Prime Minister's Office		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

1	Lasten vuoroasuminen – tutkimushankkeen tarkoitus ja tietotarve.....	9
1.1	Johdanto	9
1.2	Hankkeen toteutus	11
1.3	Tiedot lasten vuoroasumisesta Suomessa puutteellisia.....	11
1.4	Lapsen vuoroasuminen, sosiaaliturva ja palvelut.....	13
1.5	Tutkimuksessa käytetyt aineistot.....	16
1.5.1	Kysely lasten erillään asuville vanhemmille.....	16
1.5.2	Kelan muodostama rekisteriaineisto.....	17
1.5.3	Kansainvälinen vertailu.....	18
2	Lasten vuoroasuminen ja asumisjärjestelyt	19
2.1	Vuoroasumisen yleisyys ja taustatekijöitä	19
2.1.1	Vuoroasumista kuvataan yöpymisten lukumäärällä	19
2.1.2	Lasten loma-aikojen asumisjärjestelyt tasaavat hieman lapsen asumista	22
2.1.3	Vuoroasuminen, lapsen ikä ja perhetilanne.....	23
2.1.4	Lapsen huoltajuus ja lapsen asuminen	26
2.1.5	Asumisjärjestelyn pysyvyys	27
2.1.6	Vanhempien kotien välinen etäisyys ja asuminen eri paikkakunnalla.....	29
2.1.7	Vuoroasuminen yleisempää paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevien vanhempien lapsilla	33
2.1.8	Pienituloisuus vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten perheissä.....	37
2.1.9	Vanhemman asuntoon liittyvät tekijät ja lapsen asumisjärjestely	39
2.2	Tiivistetysti vuoroasumisen yleisyyttä ja sen taustatekijöitä koskevista tuloksista	40

3	Asumisjärjestelyä ja elatusta koskevat sopimukset.....	43
3.1	Asumisjärjestelyä koskevien sopimusten yleisyys ja sisältö	46
3.2	Elatussopimusten yleisyys ja sisältö	52
3.3	Sopimusten täytäntöönpano ja muuttaminen	56
3.3.1	Asumisjärjestelyä koskevien sopimusten täytäntöönpano	56
3.3.2	Elatusta koskevien sopimusten täytäntöönpano	57
3.4	Palvelujärjestelmän tarjoama tuki lapsen asioista päätettäessä	59
3.4.1	Palvelujärjestelmän tuki lapsen asumisjärjestelyihin liittyvissä kysymyksissä.....	60
3.4.2	Palvelujärjestelmän tuki lapsen elatukseen liittyvissä kysymyksissä.....	63
3.5	Lasta kuullaan melko harvoin asumisesta päätettäessä	65
3.6	Tiivistetysti lapsen asumisjärjestelyjä ja elatusta koskevista sopimuksista	67
4	Vuoroasuminen ja ongelmat palvelu- ja etuusjärjestelmissä	69
4.1	Varhaiskasvatuspalvelujen käyttöön liittyneet haasteet	70
4.1.1	Välimatka lapsen toisesta kodista varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen	70
4.1.2	Varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen liittyneet ongelmat.....	74
4.1.3	Mahdollisuus kahteen eri varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan?	80
4.2	Koulunkäyntiin liittyneet haasteet.....	83
4.2.1	Välimatka lapsen toisesta kodista kouluun	83
4.2.2	Koulunkäyntiin liittyneet ongelmat	89
4.2.3	Koulukuljetusmahdollisuus	94
4.3	Sosiaali- ja terveystalvelut.....	97
4.4	Etuuksiin liittyvät toiveet	105
4.5	Tiivistetysti palvelu- ja etuusjärjestelmiin liittyneistä ongelmista	110
5	Vuoroasuminen ja sosiaaliturva – kansainvälinen vertailu.....	112
5.1	Johdanto	112
5.2	Lapsen vuoroasuminen ja sosiaaliturva eri maissa	113

6	Selvitys asumistukimenojen kehityksestä, mikäli lapsen vuoroasuminen huomioidaan asumistuessa.....	118
6.1	Lasten vuoroasuminen ja asumistuki	118
6.2	Yleisen asumistuen määrittäminen	119
6.3	Asumistukilaskelmat.....	120
6.3.1	Laskelmissa käytetyt aineistot	120
6.3.2	Taustaoletukset	121
6.3.3	Tulokset.....	128
6.3.4	Tarkistukset yleistä asumistukea saavien vastaajien rekisteritietoihin.....	130
7	Yhteenveto ja toimenpidesuositukset	131
7.1	Yhteenveto	131
7.2	Toimenpidesuositukset	137
	Liitteet	143
	Lähteet	146

1 Lasten vuoroasuminen – tutkimushankkeen tarkoitus ja tietotarve

1.1 Johdanto

Lähes 280 000 lasta – noin 27 prosenttia kaikista 0–17-vuotiaista lapsista ja nuorista – asuu ainakin virallisen osoitetietonsa perusteella vain toisen vanhempansa kanssa. Yhden huoltajan perheissä näistä asuu lähes 205 000 lasta, ja uusperheissä runsaat 74 000 lasta, jotka eivät ole parin yhteisiä (Tilastokeskus 2020a). Tilastot eivät kuitenkaan kerro mitään siitä, miten nämä lapset tosiasiallisesti asuvat ja viettävät aikaansa kummankin vanhempansa luona.

Vanhempien parisuhteen purkautuminen merkitsee sitä, että vanhemmat joutuvat sopimaan, miten lasten huoltajuus, elatus ja asuminen ratkaistaan eron jälkeen. Yhteishuoltajuus on nykyään tavallisin tapa lasten huollon järjestämiseksi (Sarasoja & Rantanen 2015; THL 2020). Lapset jäävät usein kirjoille äidin luo, mutta myös isän luokse virallisesti asumaan jäävien lasten osuus on kasvanut 2000-luvulla (Sarasoja & Rantanen 2015; THL 2020). Vaikka lapsi asuisi virallisesti vain toisen vanhempansa luona, suhde toiseen vanhempaan säilyy usein ja moni lapsi asuu tai viettää aikaansa ainakin toisinaan myös toisen vanhempansa luona. Yhä useammin vanhemmat myös sopivat lapsen vuoroasumisesta.

Vuoroasumisella tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi asuu erillään asuvien vanhempiensa luona lähes yhtä paljon. Yleisesti sovittua määritelmää vuoroasumiselle ei kuitenkaan ole, ja eri tilanteissa tai tutkimuksissa vuoroasumisen kriteerit vaihtelevat. Tilastot sosiaalitoimen vahvistamista lapsen huolto-, asumis- ja tapaamisoikeussopimuksista osoittavat, että vuonna 2019 vuoroasumisesta sovittiin runsaalle 3 300 lapselle (noin 19 % asumissopimuksista) (THL 2020). Nämä tiedot kuvaavat kuitenkin

vain niitä vanhempia, jotka ovat vahvistaneet sopimuksen sosiaalitoimessa. Vanhemmilla on erotilanteessa sopimusvapaus, ja em. tilastojen ulkopuolelle jäävät ne vanhempien keskenään sopimat järjestelyt, joita ei vahvisteta sosiaalitoimessa.

Lasten asumisjärjestelyt vaikuttavat sekä lapsen että vanhemman oikeuteen saada sosiaaliturvaa ja monia palveluja. Vuoroasuvalla lapsella on käytännössä kaksi kotia, mutta monissa etuuksissa ja palveluissa lapsen virallinen kotiosoite ratkaisee sen, kummallako vanhemmalla on oikeus saada lapseen liittyvää etuutta tai mistä palveluja on mahdollista saada. Etuudet ja palvelut vaikuttavat kuitenkin osaltaan siihen, kuinka sujuvaksi arki kahden kodin välillä muodostuu. Joulukuussa 2019 voimaan tulleessa uudistetussa lapsenhuoltolaissa vuoroasuminen mainitaan ensimmäistä kertaa lainsäädännössä yhtenä vaihtoehtona lapsen asumisen järjestämisessä. Oikeudellisen aseman tunnustamisen lisäksi vuoroasumisen huomioiminen edellyttää monien sosiaalietuuksien ja oikeuksien määräytymisperusteiden uudelleenarviointia. Ratkaistavia kysymyksiä ovat silloin mm. missä määrin vuoroasuvan lapsen kummallakin vanhemmalla on oikeus sosiaalietuuksiin tai palveluihin tai miten etuuksia jaetaan vanhempien kesken.

Tämän tutkimushankkeen tarkoituksena oli kartoittaa lasten asumisjärjestelyjä silloin, kun vanhemmat asuvat erillään ja selvittää erityisesti vuoroasumisen yleisyyttä, sen muotoja ja taustatekijöitä suomalaisperheissä. Lisäksi hankkeessa selvitettiin vanhempien kokemuksia lasten asumisjärjestelyihin ja vuoroasumiseen liittyneistä ongelmista etuuksien tai palveluiden saamisessa. Kotimaista tiedonkeruuta täydennettiin keräämällä tietoja vuoroasumisen huomioimisesta eräiden maiden sosiaaliturvassa. Hankkeessa arvioitiin lisäksi kustannusvaikutuksia yleiseen asumistukeen, mikäli vuoroasuva lapsi huomioitaisiin myös etävanhempien asumistuessa.

Valtakunnallisen kyselyn avulla selvitettiin vuoroasumisen yleisyyttä ja sen taustoja. Kysely on ensimmäinen Suomessa toteutettu laaja tiedonkeruu, jossa lasten vuoroasumista selvitettiin kattavasti eri väestöryhmissä. Kysely osoitettiin erikseen vanhemmille, joiden luona lapsi on kirjoilla, sekä vanhemmille, joiden luona lapsi ei virallisesti asu. Tässä raportissa termi *lähivanhempi* viittaa vanhempaan, jonka luona lapsi on kirjoilla ja *etävanhempi* vanhempaan, jonka luona lapsi ei virallisesti asu. Raportissa käytetty termi *eroperhe* tai eroperheen vanhempi viittaa lapsen vanhempiin, mutta on hyvä huomata, että osalla lapsia lapsen vanhemmat eivät ole koskaan olleet avo- tai avioliitossa keskenään, tai vanhemmat eivät ole lainkaan tekemisissä toistensa kanssa.

Raportin aluksi kuvataan tietotarpeen taustaa sekä vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen kysymyksiä. Varsinaisessa tulososiossa esitellään ensin kyselyn tuloksia vuoroasumisen yleisyydestä ja sen taustatekijöistä sekä asumiseen ja elatukseen liittyvien sopimusten vahvistamisesta. Sen jälkeen kuvataan tiivistetysti tuloksia

kansainvälisestä vertailusta. Kolmannessa osassa esitellään asumistuen kustannusvaikutuksia koskevat laskelmat. Raportin lopuksi esitetään johtopäätöksiä ja toimenpidesuosituksia.

1.2 Hankkeen toteutus

Lasten vuoroasumista selvittävä hankekokonaisuus koostui kolmesta eri osahankkeesta:

1. Kyselytutkimus vuoroasumisen yleisyydestä, tavoista ja taustatekijöistä sekä etuus- ja palvelujärjestelmissä kohdatuista ongelmista
2. Vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovitus eri maissa
3. Asumistuki ja vuoroasuminen: vuoroasumisen huomioimisen vaikutuksia asumistukimenoihin koskeva selvitys

Vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovitusta eri maissa selvittäneestä osakokonaisuudesta ilmestyi erillinen raportti Kelan Työpapereita –sarjassa syksyllä 2020 (Haapanen & Hakovirta 2020). Lisäksi joulukuussa 2019 julkaistiin VN TEAS PolicyBrief (*Vuoroasuminen ja lapsen elatusapu Pohjoismaissa*), jossa tarkasteltiin eri maiden elatusapukäytäntöjä vuoroasumistilanteissa. Tässä nyt käsillä olevassa raportissa kansainvälistä vertailua koskevan osahankkeen keskeisimmistä havainnoista ja johtopäätöksistä kerrotaan tiivistetysti.

1.3 Tiedot lasten vuoroasumisesta Suomessa puutteellisia

Tilastotiedot yksinhuoltajaperheissä tai uusperheissä asuvien lasten määristä eivät kerro siitä, minkälaisia näiden lasten asumisjärjestelyt käytännössä ovat. Valtaosa vanhemmista sopii lapsen yhteishuollosta eron jälkeen, ja lapset jäävät usein asumaan tai ainakin kirjoille äidin luokse. Moni lapsi asuu kuitenkin ainakin toisinaan tai viettää aikaansa myös toisen vanhempansa luona.

Tilasto- tai tutkimustietoa vuoroasumisesta tai ylipäättään lasten asumisjärjestelyistä silloin, kun vanhemmat asuvat erillään, on toistaiseksi tarjolla Suomesta vain vähän. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kerää vuosittain tietoja kuntien sosiaalitoimen vahvistamista lasten huolto-, asumis- ja tapaamisoikeussopimuksista (THL Tilastot lapsen elatuksesta ja huollosta). Vuoroasumisesta on saatavissa tietoa näistä tilas-

toista vasta vuodesta 2009. Sen perusteella vuoroasuminen näyttää yleistyneen tasaisesti: vuonna 2010 asumissopimuksista noin 10 prosentissa sovittiin vuoroasumisesta, vuonna 2019 osuus oli lähes 20 prosenttia. Tiedot tulevat kunnista koosteina, ts. niiden avulla ei päästä kiinni esimerkiksi väestöryhmien tai perheiden välisiin eroihin lapsen asumisjärjestelyjä koskevista ratkaisuista. (THL 2011; 2020.)

THL:n tilastoimissa sosiaalitoimen vahvistamissa sopimuksissa lapsen vuoroasumisen kirjaaminen on viranomaisen vastuulla. Koska vuoroasumiselle ei ole ollut mitään tarkkoja kriteereitä, ovat kirjaamiskäytännöt voineet olla vaihtelevia ja tieto lapsen vuoroasumisesta on perustunut vanhempien omaan ilmoitukseen. Sosiaalitoimen vahvistamien sopimusten ulkopuolelle jäävät lisäksi ne vanhempien keskenään tekemät sopimukset ja lapsen asumista koskevat ratkaisut, joita viranomainen ei ole vahvistanut. Ei kuitenkaan ole olemassa tietoa siitä, kuinka suuri osa vanhemmista ei hae viranomaisen vahvistusta lapsen asumisjärjestelylle. THL:n tilastoinnin ulkopuolelle jäävät myös tuomioistuimissa tehdyt lasten huolto- ja tapaamiserätykset. (STM 2018.)

Vuoroasumisen yleisyydestä on saatavilla tietoa muutamasta viime vuosina tehdystä tutkimuksesta, jotka eivät kuitenkaan kata esimerkiksi kaikkia lasten ja nuorten ikäryhmiä. Näiden tutkimusten perusteella ei myöskään ole mahdollista selvittää sitä, millä tavoin lapsen asumisjärjestelyt tai vuoroasuminen on käytännössä toteutettu, tai minälaisissa perheissä tai perhetilanteissa päädytään vuoroasumiseen tai muunlaiseen lapsen asumisjärjestelyyn.

Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen 2018 lisätutkimuksessa tiedusteltiin alle 15-vuotiaiden lasten vanhemmilta lapsen vuoroasumisesta (Tilastokeskus 2019). Vuoroasuminen määriteltiin kysymyksen ”Onko sinulla omia lapsia, joilla on kaksi kotia?” perusteella. Tutkimuksen mukaan 14 prosentilla kyselyyn vastanneista 18–64-vuotiaista äideistä oli lapsia, jotka asuivat kahdessa kodissa. Näistä kahden kodin lapsista noin 40 prosenttia asui lähes yhtä paljon kummankin vanhemmansa luona, ja 60 prosenttia asui enemmän sen vanhemman luona, jonka luona lapsi oli kirjoilla. Tutkimuksen perusteella arvioitiin, että kahdessa kodissa asuvien alle 15-vuotiaiden lasten määrä olisi Suomessa noin 110 000 (Tilastokeskus 2020b).

THL:n kouluterveyskyselyssä tiedusteltiin vuonna 2013 ensimmäistä kertaa 8.- ja 9.-luokkalaisilta nuorilta vuoroasumisesta. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyssä tämän ikäryhmän lapsista 20 prosenttia kertoi asuvansa pääosin tai enimmäkseen vain yhden vanhemman kanssa ja 7 prosenttia ilmoitti asuvansa vuorotellen erillään asuvien vanhempiensa luona (THL Kouluterveyskysely 2019). Asumisjärjestelyä koskevassa kysymyksessä ei tarkemmin määritetty vuoroasumista, vaan nuoret saattoivat itse valita parhaiten omaa tilannettaan kuvaavan asumisvaihtoehdon.

Pohjoismaissa tietoa lasten vuoroasumisesta on saatavilla Ruotsissa ja Norjassa tehdyistä tutkimuksista. Niissä tehdyt tutkimukset antavat viitteitä siitä, että lasten vuoroasuminen on verraten yleistä. Ruotsalaistutkimuksen mukaan 35 prosenttia ja norjalaistutkimuksen mukaan 25 prosenttia erillään asuvien vanhempien lapsista asui vuorotellen kummankin vanhempansa kanssa (SCB 2014; Kitterød ym. 2015). Vuoroasuminen oli yleisintä 5–9-vuotiaiden lasten kohdalla (emts.) ja tavallisempaa, mikäli vanhemmat ovat hyvätuloisia tai korkeammin koulutettuja (SCB 2014; Kitterød ym. 2015).

1.4 Lapsen vuoroasuminen, sosiaaliturva ja palvelut

Sosiaaliturvajärjestelmän kyky tunnistaa monimuotoisia perheitä ja vastata niiden elämäntilanteista nouseviin haasteisiin on osin puutteellista. Erityisen selvästi tämä koskee niitä tilanteita, joissa tavanomaiset lasten ja vanhempien väliset hoiva- ja elatussuhteet eivät rajaudu yhteen kotitalouteen vaan koskevat usein vähintään kahta kotitaloutta, ja välillisesti – esimerkiksi lapsen vanhempien tahoillaan solmimien uusien parisuhteiden kautta – myös muita aikuisia kuin lapsen vanhempia.

Suomalaisessa perhepolitiikassa korostuu ajatus jaetusta vanhemmuudesta ja sen vahvistamisesta, mutta tosiasiallisesti perhepolitiikka tukee huonosti eron jälkeistä vanhemmuutta. Vuoroasumisen yleistymisen edellyttää monien sosiaalietuuksien ja oikeuksien määräytymisperusteiden uudelleenarviointia ja pohdintaa siitä, miten jaetua vanhemmuutta voidaan tukea silloin, kun vanhemmat elävät eri kotitalouksissa ja miten turvataan mahdollisuus lapsen vuoroasumiseen riippumatta vanhempien tulotilasta, mikäli asumisjärjestely on lapsen edun mukaista. (Hakovirta & Rantalaiho 2011; Hakovirta ym. 2016; Sarasoja & Rantala 2015.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja perustuslaki luovat pohjan sille, että lapsen etu otetaan huomioon kaikessa lasta koskevassa lainsäädännössä ja päätöksenteossa. Lapsen edun toteutumisen tulisi siten olla kantava periaate myös sosiaaliturvaa uudistettaessa. Sopimus edellyttää, että lapsen mahdollisuutta pitää yhteyttä kumpaankin vanhempaansa tulee tukea (SopS 60/1991, artikla 9). Vuoroasuminen on yksi tapa toteuttaa tätä velvollisuutta.

Monissa etuuksissa perheeseen tai perheenjäseniin luetaan tavallisimmin vain samassa kotitaloudessa asuvat henkilöt (Sihvonen 2020). Tällä on merkitystä, kun tarkastellaan esimerkiksi oikeutta etuuksiin tai etuuksiin vaikuttavia kotitalouden tuloja. Nykyisen lainsäädännön puitteissa lapsella voi olla vain yksi virallinen kotiosoite, eli lapsi voidaan lukea vain yhden kotitalouden jäseneksi, vaikka hän asuisi lähes yhtä

paljon myös toisen vanhempansa luona. Vuoroasumista ei pääsääntöisesti oteta huomioon etuuksien myöntämiseen vaikuttavana seikkana. Joissakin lapsen hoivaan liittyvissä etuuksissa on huomioitu lapsen vanhempien asuminen eri osoitteissa (mm. vanhempainraha ja kotihoidon tuki) niin, että tosiasiallisesti lapsen hoidosta vastuussa olevan on mahdollista saada etuutta, vaikka lapsi ei olisikaan kirjoilla vanhemman luona. Vanhemmuuden hoivavastuuta on erotilanteessa siten mahdollista jakaa lapsen vanhempien kesken. Vanhemman toimeentuloon liittyvissä sosiaaliturvaetuuksissa jaettu vanhemmuus ei kuitenkaan tule näkyväksi. (Sihvonen 2020.) Poikkeuksen tästä muodostaa perustoimeentulotuki, jossa Kelan toimeenpanoa koskevan ohjeistuksen perusteella vuoroasuvan lapsen toimeentulotukea (lapsen perusosa) on voitu maksaa lapsen kummallekin vanhemmalle.

Asumistuki on merkittävä tuki esimerkiksi monille yksinhuoltajakotitalouksille. Vuonna 2018 yhden vanhemman perheiden osuus kaikista asumistukea saavista lapsiperheistä oli 68 prosenttia (Miettinen ym. 2019). Asumistukea määriteltäessä lapsella voi olla vain yksi asuinpaikka ja hänet luetaan tavallisimmin sen kotitalouden jäseneksi, jossa hän on virallisesti kirjoilla tai jossa hän tosiasiallisesti asuu. Vaikka lapsen toisella vanhemmalla olisi tulojensa perusteella oikeus saada asumistukea, ei lasta kuitenkaan ole mahdollista laskea osaksi hänen kotitalouttaan, vaikka lapsi asuisi osan aikaa tämän vanhemman luona.

Toimeentulotuessa lapsesta maksettava perusosa maksetaan toimeentulotukilain mukaan lähtökohtaisesti vain yhteen talouteen. Käytännön toimeenpanossa perusosa on kuitenkin voitu jakaa vanhempien kesken, jos vanhemmat ovat sopineet vuoroasumisesta. Etävanhempi voi saada toimeentulotukea lapsen tapaamisesta aiheutuviin menoihin, mikäli lapsen tapaamisesta on viranomaisen vahvistama sopimus. Lisäksi toimeentulotukeen sisältyvä harkintavalta on tarjonnut mahdollisuuden kattaa lapsen asumisesta etävanhemmalle aiheutuvia korkeampia asumiskuluja toimeentulotuesta. Pysyväisluonteisten asumismenojen kattaminen on kuitenkin jossain määrin ristiriidassa toimeentulotuen periaatteiden kanssa. Toimeentulotuki on viimesijainen etuus, ja se on lähtökohtaisesti tarkoitettu lyhytaikaiseksi etuudeksi kattamaan väliaikaisia toimeentulon ongelmia. Asumismenojen kattaminen toimeentulotuella on etävanhemman kannalta epävarmempaa kuin asumistuki, mikä vaikuttaa mahdollisuuteen suunnitella elämää pitkäjänteisesti.

Lapsen virallinen osoite tai tosiasiallinen asuminen ratkaisee myös sen, kummalle vanhemmalle voidaan maksaa lapsen vammaisetautta, lapsilisää, elatustukea tai korvata esimerkiksi terveydenhoitoon liittyviä matkakustannuksia. Lapsilisä voidaan maksaa lähivanhemman sijasta etävanhemmalle, mikäli vanhemmat niin sopivat. Lapsilisää ei kuitenkaan voida Kelan toimesta puolittaa ja maksaa kahteen talouteen, vaikka vanhemmat tätä toivoisivatkin. Maksettavan lapsilisän määrä perustuu lisäksi etuutta

saavan vanhemman talouden kokoonpanoon: alle 17-vuotiaiden lasten lukumäärään sekä siihen, onko vanhemmalla puolisoa (lapsilisän yksinhuoltajakorotus).

Yhden vanhemman taloudessa tehdyt ratkaisut voivat myös vaikuttaa toisen vanhemman mahdollisuuksiin saada etuuksia. Jos lapsi osallistuu varhaiskasvatukseen toisen vanhemman luona asuessaan, ei toinen vanhempi voi saada lapsesta kotihoidon tukea tai yksityisen hoidon tukea.

Eräissä etuuksissa, esimerkiksi työttömyysturvan lapsikorotuksessa tai opintorahan huoltajakorotuksessa, lapsen ei kuitenkaan tarvitse asua vanhemman kanssa samassa taloudessa. Lapsen huoltajuuteen perustuvan korotuksen voi saada esimerkiksi työtön tai opiskelemassa oleva etävanhempi.

Lapsen kanssa asuvan vanhemman uusi kumppani tai tämän tulot vaikuttavat joihinkin lapseen liittyviin etuuksiin tai palveluista perittäviin maksuihin, vaikka uudella kumppanilla ei ole elatusvelvollisuutta lapsen suhteen. Lapsen kanssa asuva vanhempi menettää esimerkiksi lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen solmiessaan uuden liiton. Samoin uusperheen kummankin aikuisen tulot vaikuttavat lapsesta maksettavan kotihoidon tuen hoitolisän määräytymiseen, lapsen varhaiskasvatusmaksuihin sekä tietyissä tilanteissa nuoren saaman opintotuen tasoon (kts. myös Sihvonen 2020).

Lapsen virallinen kotiosoite vaikuttaa monissa palveluissa siihen, mistä palveluja on mahdollista saada. Kotikuntalain mukaan (L 201/1994) henkilöllä voi olla vain yksi kotikunta. Kotikunnalla taas on vaikutusta esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestämiseen. Kuntien sisällä palveluihin ohjataan lisäksi usein asuinalueen mukaan: kotiosoitteen perusteella ratkaistaan mm. lapsen lähikoulu tai oma terveysasema. Kiireellisessä hoidon tarpeessa hoitoa on mahdollista saada mistä tahansa terveydenhuollon toimipisteestä, mutta lapsen omalla terveysasemalla on merkitystä silloin, kun on kyse kiireettömästä hoidontarpeesta, esimerkiksi lapsen neuvolakäynneistä tai erityistarpeeseen liittyvistä terapia- tai hoitokäynneistä. Varhaiskasvatuspaikka tai lähikoulu puolestaan sijoittuvat tavallisimmin lähelle sitä kotia, jossa on lapsen virallinen kotiosoite, vaikka se ei ole sijainniltaan paras esimerkiksi silloin, kun lapsi osallistuu varhaiskasvatukseen tai käy koulua kummankin vanhemman kodista käsin.

Lapsen vuoroasumisen ja perheiden etuuksien ja palvelujen yhteensovittamisen tarpeita on tarkasteltu sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän raportissa (STM 2018). Työryhmän tehtävänä oli kartoittaa ongelmia, joita liittyy lasten ja perheiden etuuksia ja palveluja koskevan lainsäädännön soveltamiseen vuoroasumistilanteissa ja valmistella ehdotuksia ongelmien ratkaisemiseksi. Työryhmän mukaan osassa perheiden etuuksia vuoroasumisen huomioiminen ei edellytä lakimuutoksia (esimerkiksi vanhempainpäivärahat, opintotuki tai työttömyysturva). Sen sijaan monet

keskeiset lapsiperheiden etuudet edellyttävät muutoksia niitä koskevaan lainsäädäntöön, mikäli vuoroasuminen huomioitaisiin etuuden myöntämisessä. Näitä olivat esimerkiksi yleinen asumistuki, lapsilisä, kotihoidon tuki, elatustuki, vammaisetuudet sekä toisen asteen opiskelijoille tarkoitettu koulumatkatuki. Työryhmän mukaan useiden lapsiperheiden palveluiden kohdalla kunnat voivat jo nykyisen lainsäädännön puitteissa tarjota palveluja vuoroasuvalla lapselle ja tämän perheelle (esimerkiksi varhaiskasvatus ja esiopetus, perusopetus ja koulukuljetus, sosiaali- ja terveystalvelut). Suurimmat ongelmat liittyvät lähinnä palvelujen koordinointiin, tietojen liikkumiseen eri yksiköiden välillä ja kustannusten jakamiseen varsinkin silloin, kun vuoroasuvan lapsen vanhemmat asuvat eri kunnissa. (STM 2018.) Jotkut kunnat ovatkin tarjonneet esimerkiksi koulukuljetusmahdollisuuden myös kunnassa ei-vakituisesti asuvalle lapselle. Kuntien itsenäinen harkintavalta palvelujen tarjoamisessa vuoroasuvien lasten perheille voi kuitenkin käytännössä tarkoittaa sitä, että perheet ovat keskenään eriarvoisessa asemassa.

1.5 Tutkimuksessa käytetyt aineistot

1.5.1 Kysely lasten erillään asuville vanhemmille

Kelan tutkimusyksikkö toteutti loka–joulukuussa 2019 kyselyn, joka suunnattiin vanhemmille, joilla oli vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi, mutta jotka eivät asuneet yhdessä lapsen toisen vanhemman kanssa. Mukaan tuli näin myös sellaisia vanhempia, jotka eivät ole koskaan asuneet yhdessä lapsen toisen vanhemman kanssa, eivätkä siis ole koskaan eronneet lapsen toisesta vanhemmasta (näitä oli noin 3 prosenttia vastaajista). Kyselyn kohdejoukkoon kuuluvia vanhempia kutsutaan kuitenkin jatkossa yksinkertaisuuden vuoksi eroperheiden vanhemmiksi, ja lapsen vanhempien muodostamaa yksikköä eroperheeksi, vaikka vanhemmat eivät olisi lainkaan tekemisissä toistensa kanssa. Yksinkertaisuuden vuoksi lapsen kirjoillaolovanhempaa kutsutaan tässä raportissa lähivanhemmaksi, ja sitä vanhempaa etävanhemmaksi, jonka luona lapsi ei ole kirjoilla. Lähi- ja etävanhempikäsitteet ovat kuitenkin ongelmallisia ja antavat väärän kuvan vanhempien asemasta varsinkin niissä tilanteissa, joissa vanhemmat osallistuvat lähes tasapuolisesti lapsen hoivaan ja elatukseen ja lapsi asuu lähes yhtä paljon kummankin luona.

Kyselyn vastaajajoukko rajattiin tiettyjen lapsi-ikäluokkien vanhempiin. Kohdejoukkoon valittiin ne vanhemmat, joiden lapsi oli syntynyt jonakin seuraavista vuosista: 2002, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015 tai 2017. Tämän mukaisesti kohdelapset olivat kyselyn toteutushetkellä iältään noin 1–17-vuotiaita. Kyselyn otoksen poimintaa varten Kelassa muodostettiin rekisteriaineisto erovanhemmista (kts. luku 1.5.2). Otokseen poimittiin 7 000 lähivanhempaa (lapsi on kirjoilla tämän vanhemman luona), ja 7 000

etävanhempaa (lapsi ei ole kirjoilla tämän vanhemman luona). Lähi- ja etävanhemmat eivät lähtökohtaisesti olleet saman lapsen vanhempia. Tutkimushanke kävi läpi tutkimuseettisen ennakkoarvioinnin.

Kysely toteutettiin kokonaan sähköisenä Questback Essentials-verkkokyselytyökalulla. Kyselylomake sisälsi kysymyksiä kohdelapsen asumisjärjestelystä, järjestelyn taustatekijöistä ja syistä, lapsen asumisesta ja elatuksesta tehdyistä sopimuksista, vanhempien osallistumisesta lapsen hoivaan ja elatukseen, vanhempien mielipiteitä asumisjärjestelystä sekä kokemuksia etuuksien ja palveluiden saamisesta tai niihin liittyneistä ongelmista. Valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi vanhemmilla oli mahdollisuus useissa kohdissa antaa lisätietoja avoimella vastausvaihtoehdolla. Lomake sisälsi lisäksi kysymyksiä demografisista ja sosiaalisista taustatekijöistä. Kyselyaineistoon yhdistettiin Kelan rekisteritietoja niiden vastaajien osalta, jotka antoivat tähän suostumuksensa.

Kyselyyn vastasi yhteensä 2 156 lähivanhempaa ja 1 293 etävanhempaa. Lähivanhempien vastausaste oli 32 prosenttia ja etävanhempien 20 prosenttia. Lähivanhemmista 91 prosenttia oli äitejä, ja 9 prosenttia isiä. Etävanhemmista 30 prosenttia oli äitejä ja 70 prosenttia isiä. Väestötietojen perusteella (Kelan muodostama rekisteriaineisto) 84 prosenttia lähivanhemmista on äitejä ja 16 prosenttia isiä, etävanhempien kohdalla prosenttiosuudet ovat päinvastaiset. Tämän perusteella varsinkin etävanhempien kyselyaineisto on sukupuolen mukaan vinoutunut, ja äidit ovat etävanhempien vastaajajoukossa ylliedustettuina. Kyselyaineiston analyysissä käytettiin viinonumaa korjaavaa painokerrointa. Tässä raportissa kerrotut tulokset perustuvat painokertoimella korjatun aineiston analyysiin. Kyselyn tuloksia esitellään niin, että sekä lähivanhempien että etävanhempien antamat vastaukset raportoidaan erikseen.

1.5.2 Kelan muodostama rekisteriaineisto

Kelan rekisteritietojen perusteella muodostettiin perusjoukko (ns. *eroperheiden rekisteriaineisto*), johon poimittiin sellaiset vanhemmat, joilla oli yhteisiä alle 18-vuotiaita lapsia, mutta toinen vanhemmista ei asunut lapsen kanssa samassa osoitteessa. Aineisto rajattiin vuosina 2002–2018 syntyneiden lasten vanhempiin. Tällä tavoin saatiin tieto yhteensä 221 353 0–17-vuotiaasta lapsesta, sekä lasten 144 947 etävanhemmasta (lapsi ei ole kirjoilla tämän vanhemman luona) ja 145 080 lähivanhemmasta (lapsi kirjoilla tämän vanhemman luona).

Em. tavalla muodostettu perusjoukko ei täysin vastaa eroperheitä Suomessa. Erillään asuvien vanhempien tilanteessa ei aina ole kyse erosta siitä syystä, että vanhemmat eivät ole koskaan olleet keskenään parisuhteessa tai asuneet yhdessä. Nämä perheet

kuuluvat kuitenkin tutkimuksen kohdejoukkoon sikäli, että myös heidän kohdallaan on mahdollista, että lapsi asuu toisinaan myös toisen vanhempansa luona.

Kelan muodostamaa rekisteriaineistoa hyödynnettiin arvioitaessa kyselyn vinoutuneisuutta sekä muodostettaessa kyselyaineiston vinoumaa korjaavaa painokerrointa (sukupuolen, iän, lapsiluvun, tulojen sekä asuinalueen mukaan). Rekisteriaineiston avulla tehtiin arvio vuoroasuvien lasten kokonaislukumäärästä (kts. Liite 1). Rekisteriaineistoa hyödynnettiin lisäksi asumistukilaskelmissa skaalattaessa asumistukimenoja väestötasolle (Luku 6).

1.5.3 Kansainvälinen vertailu

Vertailututkimuksen aineistona käytettiin vuonna 2017 kerättyä kansainvälistä vignettekyselyaineistoa (kts. Hakovirta & Haapanen 2020). Kyselyn pääpaino oli lasten elatusjärjestelmien vertailussa erilaisissa perhetilanteissa, mutta kysymyksiä esitettiin myös siitä, miten vuoroasuminen huomioidaan muissa keskeisissä perhepoliittisissa etuuksissa. Kysely toteutettiin kirjallisesti ja kyselyyn ovat vastanneet eri maiden asiantuntijat. Sosiaaliturvaetuuksien kohdalla aineistoa täydennettiin mahdollisuuksien mukaan hakemalla tietoa erilaisista viranomaislähteistä ja aikaisemmasta kirjallisuudesta. Menetelmällisesti kyse on policy-analyysistä, jossa analyysin kohteena ovat faktat ja sosiaaliturvan toimintalogiikka (Bacchi 2009).

Vertailussa analysoitiin elatusapujärjestelmää sekä lapsiperheiden ja vuoroasumisen kannalta keskeisimpiä etuuksia: lapsilisää, elatustukea, asumistukea sekä toimeentulotukea. Tutkimukseen valittiin maita, jotka ovat joko sosiaaliturvajärjestelmän kannalta verraten samankaltaisia Suomen kanssa (Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti), ja/tai joissa vuoroasuminen on tutkimusten mukaan melko yleistä tai vuoroasumisesta on jonkinasteista lainsäädäntöä (Ranska, Belgia, Australia, Uusi-Seelanti, Iso-Britannia ja Yhdysvallat).

2 Lasten vuoroasuminen ja asumisjärjestelyt

2.1 Vuoroasumisen yleisyys ja taustatekijöitä

2.1.1 Vuoroasumista kuvataan yöpymisten lukumäärällä

Tässä raportissa lapsen asumisjärjestelyn ja vuoroasumisen määrittely perustuu siihen, kuinka paljon lapsi vietti öitään etävanhemman luona tavanomaisena kuukautena. Vaikka lapsi voi viettää toisen vanhempansa luona paljon aikaa päivisin, tai korvata arkipäivien asumista viettämällä loma-ajastaan suuremman osan toisen vanhempansa luona, katsottiin tavanomaisen kuukauden ajalla tapahtuneiden yöpymisten lukumäärän kuvaavan paremmin lapsen vakiintunutta asumisjärjestelyä. Kyselyssä tiedusteltiin sekä lähivanhemmilta että etävanhemmilta lapsen yöpymisten lukumäärää etävanhemman luona. Sekä tässä luvussa että luvuissa 3 ja 4 kyselyn tuloksista raportoidaan erikseen lähivanhempien ja etävanhempien antamat vastaukset. Etävanhempien tulos ilmoitetaan tavallisesti suluissa lähivanhempien tuloksen jälkeen.

Taulukossa 2.1 on kuvattu etävanhemman luona tapahtuvien yöpymisten jakaumatietoja. Lähivanhempien vastausten mukaan 20 prosenttia lapsista ei viettänyt öitään lainkaan toisen vanhempansa luona, etävanhempien vastausten mukaan tämä 'yksinomaan lähivanhemman luona asuvien lasten' osuus oli kahdeksan prosenttia. Vähintään 15 yötä etävanhemman luona öitään vietti lähivanhempien mukaan 14 prosenttia lapsista (etävanhemmat: 31 %). Varsin tavanomainen oli järjestely, jossa lapsi vietti kuukaudesta keskimäärin 1–4 yötä etävanhemman luona – tyypillisesti kyse oli järjestelystä, jossa lapsi oli etävanhemman luona joka toinen viikonloppu. Lähivanhemmista 31 prosenttia (etävanhemmat: 23 %) ilmoitti etävanhemman luona vietettyjen öiden lukumääräksi keskimäärin 1–4 yötä kuukaudessa.

Kyselyn perusteella tilanteet, joissa lapsi asui yhteisessä kodissa ja vanhemmat vuorottelivat lapsen kanssa asumista, olivat harvinaisia. Koko aineistossa näitä oli 9 tapusta (<0.5 %).

Taulukko 2.1. Lapsen yöpyminen etävanhemman luona (yöpymisten lukumäärä tavanomaisena kuukautena) vanhemman sukupuolen mukaan, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Äiti	Isä	Kaikki	Äiti	Isä	Kaikki
Ei lainkaan	22 %	7 %	20 %	2 %	9 %	8 %
Harvemmin kuin 1 yö/kk	7 %	10 %	7 %	3 %	5 %	5 %
1-4 yötä	33 %	25 %	31 %	24 %	23 %	23 %
5-8 yötä	14 %	16 %	14 %	11 %	19 %	17 %
9-11 yötä	5 %	5 %	5 %	4 %	7 %	6 %
12-14 yötä	9 %	8 %	9 %	11 %	10 %	10 %
15 yötä	10 %	28 %	13 %	35 %	24 %	26 %
16-18 yötä	1 %	1 %	1 %	4 %	2 %	3 %
19-21 yötä	0 %	0 %	0 %	3 %	0 %	1 %
22-30 yötä	0 %	0 %	0 %	2 %	0 %	1 %
12+ yötä	20 %	37 %	23 %	56 %	38 %	41 %
N	1950 (100)	205 (100)	2155 (100)	377 (100)	907 (100)	1284 (100)

Tässä tutkimuksessa vuoroasumisen määrittely perustui lapsen etävanhemman luona viettämien öiden lukumäärään. Lapsen asumisjärjestely määriteltiin vuoroasumiseksi, mikäli yöpymisten lukumäärä oli vähintään 12 yötä kuukaudessa. Tämä määrä vastaa karkeasti lapsenhuoltolain valmistelussa esillä pidettyä 40 prosentin asumisaikarajaa (HE 88/2018).

Vähintään 12 yötä etävanhemman luona -kriteerin mukaan määritelty vuoroasuvien lasten osuus oli lähivanhempien vastausten perusteella 23 prosenttia (etävanhempien vastausten perusteella 41 %) (Taulukko 2.1). Lähes puolet lapsista asuu kuitenkin ainakin jonkin verran kahta kotia: jonkin verran etävanhemman luona (1–11 yötä kuukaudessa) asui 50 prosenttia lapsista (etävanhemmat: 47 %). Tämän ryhmän lapset yöpyivät etävanhemman luona keskimäärin 4–5 yötä kuukaudessa ja hyvin tyypillinen järjestely oli joka toisen viikonlopun viettäminen etävanhemman luona. Yksinomaan lähivanhemman luona eli ei lainkaan öitä tai harvemmin kuin 1 yö/kk etävanhemman luona vietti aikaansa 27 prosenttia lapsista (etävanhemmat: 13 %).

Vanhemman sukupuoli vaikutti lapsen kirjoilla olon lisäksi lapsen asumisjärjestelyyn. Lähivanhempiäideissä oli runsaammin (29 %) niitä, joiden lapset viettivät öitään harvoin tai ei lainkaan etävanhemman luona. Lähi-isien perheissä tämä osuus jäi alle viidennekseen. Lähi-äitien perheissä 20 prosenttia lapsista vietti vähintään 12 yötä kuukaudesta etävanhemman luona, lähi-isien perheissä osuus oli suurempi, 37 prosenttia. Vastaavasti, etä-äideistä 56 prosenttia ilmoitti lapsen yöpyvän luonaan vähintään 12 yönä kuukaudessa, etä-isistä osuus oli 38 prosenttia. Mikäli lapsi oli kirjoilla isänsä

luona ja lapsen äiti oli etävanhempi, lapsen vuorottelu kahden kodin välillä oli siis tavallisempaa.

Yöpymisten perusteella arvioitu vuoroasuminen antaa mahdollisuuden tarkastella vuoroasumisen yleisyyttä, kun rajana pidettävien yöpymisten lukumäärä vaihtuu. Tutkimuskirjallisuudessa on toisinaan pidetty vuoroasumisen rajana esim. 25 prosenttia tai 33 prosenttia lapsen ajasta (Smyth 2017; Meyer ym. 2017). Jos vuoroasumisen rajaksi valittaisiin 25 prosenttia asumisajasta, niin lapsen tulisi yöpyä keskimäärin 7–8 yönä etävanhemman luona. 33 prosenttia lapsen ajasta vastaisi puolestaan 10 yötä etävanhemman luona. Tässä aineistossa kahdeksan tai useampia öitä etävanhemman luona vietti 32 prosenttia lapsista (etävanhemmat: 52 %) (Taulukko 2.2). Kymmenen tai useampia öitä etävanhemman luona vietti 27 prosenttia lapsista (etävanhemmat: 46 %). Mikäli vuoroasumisen rajana pidettäisiin ajan viettämistä tasan puoliksi kummankin luona (vähintään 15 yötä etävanhemman luona), niin tällä perusteella vuoroasuvien lasten osuus olisi 14 prosenttia (etävanhempien vastausten perusteella 31 %).

Taulukko 2.2. Vuoroasumisen yleisyys (%) eri yöpymismäärän mukaisesti arvioituna, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Äiti	Isä	Kaikki	Äiti	Isä	Kaikki
15+ yötä (50 % ajasta)	11 %	29 %	14 %	45 %	28 %	31 %
12+ yötä (40 % ajasta)	20 %	37 %	23 %	56 %	38 %	41 %
10+ yötä (33 % ajasta)	24 %	42 %	27 %	58 %	43 %	46 %
8+ yötä (25 % ajasta)	30 %	48 %	32 %	64 %	50 %	52 %
N	1950 (100)	205 (100)	2155 (100)	377 (100)	907 (100)	1284 (100)

Nämä luvut osoittavat sen, kuinka herkkä vuoroasumisen yleisyyttä kuvaava tieto on sille, miten vuoroasuminen määritellään – ja toisaalta tuo esiin sen, että suuri osa lapsista viettää kuitenkin verraten paljon aikaa etävanhemman luona, vaikka vuoroasumiselle asetettu 40 prosentin asumisaikakriteeri ei heidän kohdallaan täytyisi-kään.

2.1.2 Lasten loma-aikojen asumisjärjestelyt tasaavat hieman lapsen asumista

Osassa perheitä lapsi viettää loma-aikoina enemmän aikaa sen vanhemman luona, jonka luona lapsi on vähemmän arkena. Lapsenhuoltolakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 88/2018) vuoroasumisen kriteeriksi asetettu 40 prosenttia lapsen asumisajasta tarkoittaa koko kalenterivuotta, loma-ajat mukaan lukien. Loma-ajan asumista ei tässä tutkimuksessa sisällytetty vuoroasumismittariin, koska sen muuttaminen määrälliseksi mittariksi (esimerkiksi prosenttiosuudeksi kalenterivuodesta) olisi ollut vaikeaa. Seuraavassa tarkastellaan kuitenkin sitä, missä määrin loma-aikojen asumisjärjestely tasaa lapsen asumista kahdessa kodissa.

Taulukossa 2.3 on kuvattu lasten lomajärjestelyjä lähi- ja etävanhempien vastausten perusteella. Loma-ajan viettoä koskevan kysymyksen tulokset erosivat lähi- ja etävanhempien välillä huomattavasti, silti kummankin ryhmän vastausten perusteella näyttää siltä, että lasten vuoroasuminen lisääntyy jonkin verran loma-aikoina. Lomastaan suuremman osan tai lähes yksinomaan etävanhemman luona viettävien lasten osuus oli lähivanhempien mukaan kaksi prosenttia ja etävanhempien mukaan 31 prosenttia. Niistä lapsista, jotka eivät vuoroasuneet, 18 prosenttia (etävanhemmat: 87 %) vietti puolet tai suuremman osan loma-ajastaan etävanhemman luona.

Taulukko 2.3. Lapsen loma-aikojen asumisjärjestelyt, vuoroasuvat ja ei-vuoroasuvat lapset, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Lomat (lähes) yksinomaan lähivanhemman luona	0 %	47 %	36 %	1 %	1 %	1 %
Suuremman osan loma-ajasta lähivanhemman luona	12 %	36 %	30 %	7 %	11 %	10 %
Puolet loma-ajasta toisen, puolet toisen vanhemman luona	87 %	16 %	32 %	88 %	36 %	58 %
Suuremman osan loma-ajasta etävanhemman luona	1 %	2 %	2 %	3 %	32 %	20 %
Lomat (lähes) yksinomaan etävanhemman luona	0 %	0 %	0 %	0 %	19 %	11 %
N	460 (100)	1684 (100)	2144 (100)	557 (100)	710 (100)	1267 (100)

Kysymys: Kuinka suuren osan kuluvan vuoden loma-ajoistaan (kesä-, syys-, joului- ja hiihtoloma) lapsi viettää sinun tai toisen vanhempansa luona?

Loma-ajat siis tasaavat jossain määrin lapsen asumista kalenterivuoden aikana. Osin tämä voi johtua käytännön mahdollisuuksista tai rajoituksista, kun esimerkiksi koulun aikataulut tai vanhempien vuosilomien ajankohdat sanelevat sitä, miten lapsen loma-ajan asuminen järjestetään. Vanhempien kodit voivat myös olla niin etäällä toisistaan, että lapsen tiiviimpi vuorottelu arkisin kahden kodin välillä on hankalaa.

2.1.3 Vuoroasuminen, lapsen ikä ja perhetilanne

Lapsen asumisjärjestely ja vuoroasumisen yleisyys vaihtelee lapsen iän mukaan. Ruotsalais- ja norjalaistutkimusten mukaan vuoroasuminen oli tavallisinta 4–12-vuotiailla (SCB 2014; Lyngstad ym. 2014; Kitterød & Wiik 2017). Tämän tutkimuksen perusteella saatu kuva vuoroasumisesta lapsen iän mukaan on samansuuntainen myös Suomessa. Vuoroasuminen on harvinaista aivan pienten lasten kohdalla, yleistyy 3–12-vuotiailla ja vähenee taas teini-ikäisten kohdalla (Kuvio 2.1). Alle 3-vuotiaista lapsista 12 prosenttia vuoroasui (etävanhemmat: 29 %), 3–12-vuotiaista vuoroasuvien lasten osuus oli noin 23–34 prosenttia (etävanhemmat: 43–51 %), ja teini-ikäisistä nuorista vuoroasui 10–22 prosenttia (etävanhemmat: 25–35 %).

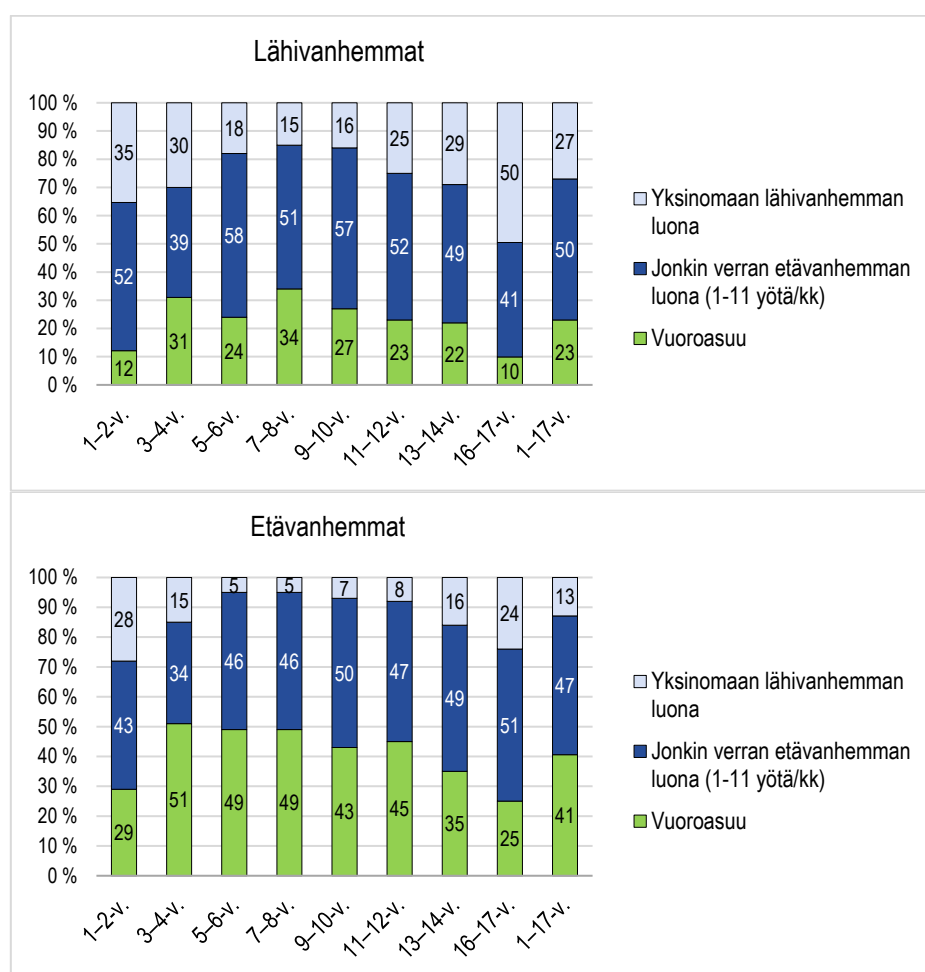
Kuviossa on erotettu vuoroasuvien lisäksi omaksi ryhmäkseen 'jonkin verran etävanhemman luona asuvat'. Tässä ryhmässä etävanhemman luona tapahtuvien yöpymisten lukumäärä jäi alle 12 yön kuukaudessa, mutta lapset kuitenkin viettivät säännöllisesti ainakin muutaman yön kuukaudessa etävanhemman luona. Keskimäärin yöpymisten lukumäärä tässä ryhmässä oli 4–5 yötä kuukaudessa, ja tavanomainen järjestely oli asuminen etävanhemman luona joka toinen viikonloppu, tai viikonlopun lisäksi muutamana arkipäivänä.

Tutkimustietoa aivan pienten lasten vuoroasumisesta on kansainvälisestikin vähän tarjolla. Tämän kyselyn perusteella lasten vuoroasumisjärjestelyjä toteutetaan kuitenkin myös alle 3-vuotiaiden lasten kohdalla, joskin tässä kyselyssä nuorin ikäryhmä olivat 1–2-vuotiaat lapset, joista valtaosa oli kyselyhetkellä jo täyttänyt 2 vuotta. Puolet tästä aivan pienimpien lasten ikäryhmästä (etävanhemmat: 43 %) vietti muutamia öitä kuukaudesta etävanhemman luona (1–11 yötä/kk) ja kolmasosa (etävanhemmat: 28 %) asui (lähes) yksinomaan lähivanhemman luona.

Vaikka vuoroasuminen oli yleisintä 3–12-vuotiailla lapsilla, tavallisin tapa tässäkin ikäryhmässä oli se, että lapsi asui suuremmaksi osaksi lähivanhemman luona ja vietti joitakin öitä etävanhemman luona (etävanhempien vastausten perusteella vuoroasuminen ja suuremmaksi osaksi lähivanhemman luona asuminen olivat kuitenkin yhtä yleisiä asumisjärjestelyjä tässä ikäryhmässä). Yksinomaan vain lähivanhemman luona asuminen oli 3–12-vuotiaiden ikäryhmässä harvinaisempaa muihin ikäryhmiin verrat-

tuna. Teini-ikäisten (13–17-vuotiaat) kohdalla lapsen asuminen (lähes) yksinomaan lähivanhemman luona yleistyy uudestaan, ja varsinkin toisen asteen koulutukseen siirtyvistä nuorista (16–17-vuotiaat) puolet (etävanhemmat: 24 %) asuu pääosin vain yhdessä kodissa.

Kuvio 2.1. Lasten asumisjärjestelyt lapsen iän mukaan, %.

Kuviossa: (1) yksinomaan lähivanhemman luona = ei lainkaan öitä tai vain harvoin öitä etävanhemman luona; (2) jonkin verran etävanhemman luona = 1-11 yötä kuukaudessa etävanhemman luona; (3) vuoroasuu = vähintään 12 yötä kuukaudessa etävanhemman luona.

Lapsen asumisratkaisut riippuivat myös etävanhemman perhetilanteesta ja lapsen sisarusten lukumäärästä (Taulukko 2.4). Puolet kyselyyn vastanneista etävanhemmista asui yksin, mutta etävanhemman yksinasuminen oli jonkin verran tavallisempaa vuoroasuvilla lapsilla ei-vuoroasuviin lapsiin verrattuna. Vuoroasuvien lasten kohdalla oli myös ei-vuoroasuviin lapsiin verrattuna harvinaisempaa etävanhemman asuminen uudessa liitossa, erityisesti jos etävanhemman taloudessa asui uuden kumppanin lisäksi myös muita lapsia.

Lapsen vuoroasuminen oli vähäisempää, jos lapsella ei ollut täyssisaruksia eli jos lapsi oli vanhempiensa ainoa yhteinen lapsi (Taulukko 2.4). Kaikista lapsista ainokaisia (lapsella ei ollut täyssisaruksia) oli 38 prosenttia (etävanhemmat: 36 %), mutta vuoroasuvilla ainokaisten osuus oli pienempi. Yhteisten lasten lukumäärästä käsin tarkasteltuna (ei näytetä taulukossa) vuoroasuvien lasten osuus oli 17 prosenttia, jos lapsi oli ainoa vanhempiensa yhteinen lapsi (etävanhemmat: 37 %), ja jos yhteisiä lapsia oli 2–3, vuoroasuvien lasten osuus kasvoi 27 prosenttiin (etävanhemmat: 44 %). Tämän jälkeen suurempi perhekoko vähensi vuoroasumista.

Taulukko 2.4. Vanhemman perhetilanne vuoroasuvilla ja ei-vuoroasuvilla lapsilla, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	Kaikki
Vanhemman perhetilanne						
Vanhempi asuu yksin	0 %	0 %	0 %	53 %	48 %	50 %
Vanhempi asuu vain lapsen tai lasten kanssa*	66 %	67 %	66 %	13 %	9 %	10 %
Vanhempi asuu uuden kumppanin kanssa	0 %	0 %	0 %	15 %	16 %	16 %
Vanhempi asuu uuden kumppanin ja lapsen tai lasten kanssa*	34 %	33 %	34 %	19 %	28 %	24 %
Sisarusten lukumäärä*						
Ei täyssisaruksia	27 %	41 %	38 %	33 %	38 %	36 %
1 täyssisarus	50 %	38 %	41 %	46 %	41 %	43 %
2 tai useampia täyssisaruksia	22 %	21 %	22 %	21 %	21 %	21 %
N	462 (100)	1693 (100)	2155 (100)	563 (100)	722 (100)	1285 (100)

* Perhetilanne-kohdassa 'lapsi/lapsia' voi tarkoittaa omia tai uuden puolison lapsia, jotka voivat olla joko alaikäisiä tai täysi-ikäisiä. Lomakkeen kysymyksestä taloudessa kirjoilla olevista 18 vuotta täyttäneistä ei myöskään voida aukottomasti päätellä, onko kyse täysi-ikäisistä lapsista vai muista henkilöistä silloin, kun vastaaja on ilmoittanut, että taloudessa asuu vastaajan (ja mahdollisen uuden kumppanin) lisäksi muita aikuisikäisiä jäseniä.

* Täyssisaruksilla tarkoitetaan vanhemman ja lapsen toisen vanhemman yhteisiä lapsia. Täyssisarusten lukumäärään on laskettu mukaan kaikki erovanhempien yhteiset lapset lapsen iästä riippumatta.

Kyselyaineisto antoi mahdollisuuden tarkastella myös kohdelapsen sisarusten asumisjärjestelyjä. Sisarusten asumisjärjestely oli yleensä samankaltainen kuin kohdelapsen. Mikäli kyselyn kohteena oleva lapsi vuoroasui, oli tavallista, että myös hänen sisaruksensa asuivat vuorotellen kummankin vanhemman luona. Sama koski myös lasten kirjoilla oloa. Tutkimusaineistossa oli kuitenkin eroperheitä, joissa yhteisten lasten asumis- tai kirjoillaoloratkaisut vaihtelivat lasten välillä. Jos vanhemmilla oli vähintään kaksi yhteistä lasta, noin 14 prosentilla toinen tai osa lapsista oli kirjoilla toisen vanhemman kotitaloudessa ja toinen tai osa lapsista toisen vanhemman taloudessa tai asumisjärjestelyt lasten välillä erosivat.

2.1.4 Lapsen huoltajuus ja lapsen asuminen

Valtaosassa erotilanteita sovitaan nykyään lapsen yhteishuollosta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tilastoi lapsen huoltajuussopimuksia ja niistä noin 93 prosentissa sovittiin yhteishuollosta, kuudessa prosentissa yksinhuollosta äidille ja yhdessä prosentissa yksinhuollosta isälle (THL 2020). Huoltajuus ei kuitenkaan välttämättä kerro sitä, miten lapsen asuminen on järjestetty ja esimerkiksi yhteishuollossa on mahdollista, että lapsi asuu pääosin vain toisen vanhempansa luona. Eron jälkeen lapset jäävät tavallisimmin kirjoille äidin luokse. Tilastokeskuksen Perhe-tilastoissa äiti ja lapsia -perheiden osuus kaikista yksinhuoltajaperheistä on runsaat 85 prosenttia (Tilastokeskus 2020a).

Kyselyaineiston perusteella selvitetään seuraavaksi sitä, miten lapsen huoltajuus on yhteydessä lapsen asumisjärjestelyyn. Huoltajuus tarkoittaa tässä nimenomaisesti lapsen juridista huoltajuutta, ei siis sitä, asuuko lapsen huoltajan kanssa mahdollisesti uusi kumppani. Lapsen huollosta vastaavalla henkilöllä on päätösvalta lasta koskevissa asioissa, esimerkiksi kun päätetään siitä, mikä on lapsen virallinen asuinpaikka. Yksinhuolto tarkoittaa siis sitä, että vain toinen lapsen vanhemmista on juridisesti lapsen huoltaja, ja yhteishuolto vastaavasti sitä, että lapsen kumpikin vanhempi on lapsen juridinen huoltaja.

Tutkimusaineistossa 82 prosentilla lapsista vanhemmat (etävanhemmat: 88 %) olivat sopineet yhteishuollosta, 15 prosentilla yksinhuoltajuus oli äidillä (etävanhemmat: 10 %) ja yhdellä prosentilla yksinhuoltajuus oli isällä. Yhdellä prosentilla lapsista huoltajuus oli sovittu muulla tavoin tai huoltajuudesta sopiminen oli kesken. Tutkimusaineiston perheissä oli siten jonkin verran runsaammin yksinhuoltajaäitien perheitä, kun kyselyyn osallistuneiden vanhempien huoltosuhteita verrattiin THL:n tilastoihin huoltosopimuksiin.

Etävanhempien vastausten mukaan yksinhuoltajuudesta (lapsen lähivanhemmalle) oli sovittu 11 prosentissa ja lähivanhempien vastausten mukaan 18 prosentissa lähivanhempina oli lapsen yksinhuoltaja.

Taulukossa 2.5 on kuvattu lapsen huoltajuus lapsen asumisjärjestelyn mukaan. Vuoroasuvien lasten vanhemmista lähes kaikki (99 %) olivat sopineet yhteishuollosta. Ei-vuoroasuvien lasten vanhemmista noin 80 prosenttia oli sopinut lapsen yhteishuollosta.

Taulukko 2.5. Lapsen juridinen huoltajuus vuoroasuvilla ja ei-vuoroasuvilla lapsilla, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Yhteishuoltajuus	99 %	77 %	82 %	99 %	80 %	88 %
Lähivanhempi on lapsen yksinhuoltaja	1 %	21 %	17 %	1 %	19 %	11 %
Muu huoltajuusjärjestely	0 %	1 %	1 %	0 %	1 %	1 %
N	461 (100)	1688 (100)	2149 (100)	562 (100)	721 (100)	1283 (100)

Toisin päin tarkasteltuna eli lapsen huoltajuudesta käsin (ei esitetä taulukossa) yhteishuollosta sopineiden vanhempien lapsista 28 prosenttia vuoroasui (etävanhemmat: 46 %). Yhteishuollosta sopineilla vanhemmillakaan lapsen vuoroasuminen ei siis ollut yleisin asumisjärjestely. Yksinhuoltajavanhempien lapsista muutama vuoroasui (1–2 %) ja lähes 30 prosenttia lapsista (etävanhempien vastausten mukaan 54 %) yöpyi ainakin muutamana yönä kuukaudessa etävanhemman luona. Vaikka yksinhuoltajavanhempien lapsista valtaosa asuu suuremmaksi osaksi lähivanhemman luona, viettää osa heistä säännöllisesti aikaa myös toisen vanhempansa luona – keskimäärin neljä yötä kuukaudessa.

2.1.5 Asumisjärjestelyn pysyvyys

Tutkimuskirjallisuudessa on vaihtelevaa näyttöä vuoroasumisjärjestelyn pysyvyydestä lapsen asumisjärjestelynä. Joidenkin tutkimusten perusteella näyttää siltä, että vuoroasuminen lapsen asumisratkaisuna on vähemmän pysyvä ratkaisu muihin asumistapoihin verrattuna (Poortman & van Gaalen 2017), toisten mukaan valtaosalla vuoroasuvista lapsista lapsen asumisjärjestely on pysynyt samana koko vanhempien eron jälkeisen ajan (Kitterød & Wiik 2017). Vuoroasumisen yleistyessä on kuitenkin todennäköistä, että myös tästä asumisjärjestelystä tulee pysyvämpi ratkaisu entistä useammin. Asumisjärjestelyn pysyvyydellä on merkitystä, mikäli lapsen asumisjärjestelyllä ja sen vahvistamisella on vaikutusta esimerkiksi joidenkin etuuksiin saamiseen tai palveluihin. Jos etuuksien tai palveluiden saaminen kahteen kotiin edellyttää esimerkiksi sitä, että lapsen vuoroasuminen on vahvistettu viranomaisella, järjestelyn joustavuus vähenee käytännössä.

Kysymme lomakkeella vanhemmilta sitä, kuinka kauan aikaa lapsen nykyinen asumisjärjestely oli ollut käytössä sekä vanhempien erosta kulunutta aikaa. Mikäli vanhemmat eivät olleet asuneet yhdessä, asumisjärjestelyn kesto suhteutettiin lapsen ikään. Taulukossa 2.6 kuvataan keskimääristä asumisjärjestelyn voimassaoloaikaa lapsen eri asumisvaihtoehtoissa.

Sekä lähivanhempien että etävanhempien vastausten perusteella vuoroasumisjärjestelyn keskimääräinen kesto on lyhempi kuin muiden asumisjärjestelyjen. Tämä viittaa siihen, että vuoroasuminen olisi vähemmän pysyvä vaihtoehto lapsen asumisen järjestämiseksi muihin vaihtoehtoihin verrattuna. Osin tulos johtuu siitä, että vuoroasuvan lapsen vanhempien erosta oli kulunut ei-vuoroasuviin lapsiin verrattuna vähemmän aikaa, joten lapsen asumisjärjestely ei ollut ehtinyt olla voimassa kovin pitkään.

Taulukko 2.6. Nykyisen asumisjärjestelyn kesto sekä nykyisen asumisjärjestelyn osuus eron jälkeisestä ajasta*. Ei-vuoroasuvat lapset on tässä jaettu kahteen ryhmään (lähes yksinomaan lähivanhemman luona; jonkin verran etävanhemman luona).

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu		Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona
Asumisjärjestelyn kesto, keskiarvo	3.4 vuotta	4.7 vuotta	6.2 vuotta	3.7 vuotta	4.5 vuotta	5.2 vuotta
Aikaa vanhempien erosta, keskiarvo	4.2 vuotta	5.8 vuotta	7.1 vuotta	4.3 vuotta	5.9 vuotta	6.5 vuotta
Nykyinen asumisjärjestely voimassa, osuus eron jälkeisestä ajasta	86 %	83 %	85 %	87 %	79 %	78 %
Aiemmin vuoroasuminen	--	25 %	12 %	--	36 %	12 %
Aiemmin ei-vuoroasuminen	17 %	--	--	10 %	--	--
Aiemmin vanhemmat vuorotelleet ja lapsi asunut yhteisessä kodissa	7 %	1 %	0 %	5 %	2 %	2 %
N	462	1088	605	563	576	146

* Kesto ilmoitettiin osuutena lapsen ikävuosista, jos vanhemmat eivät olleet koskaan asuneet yhdessä.

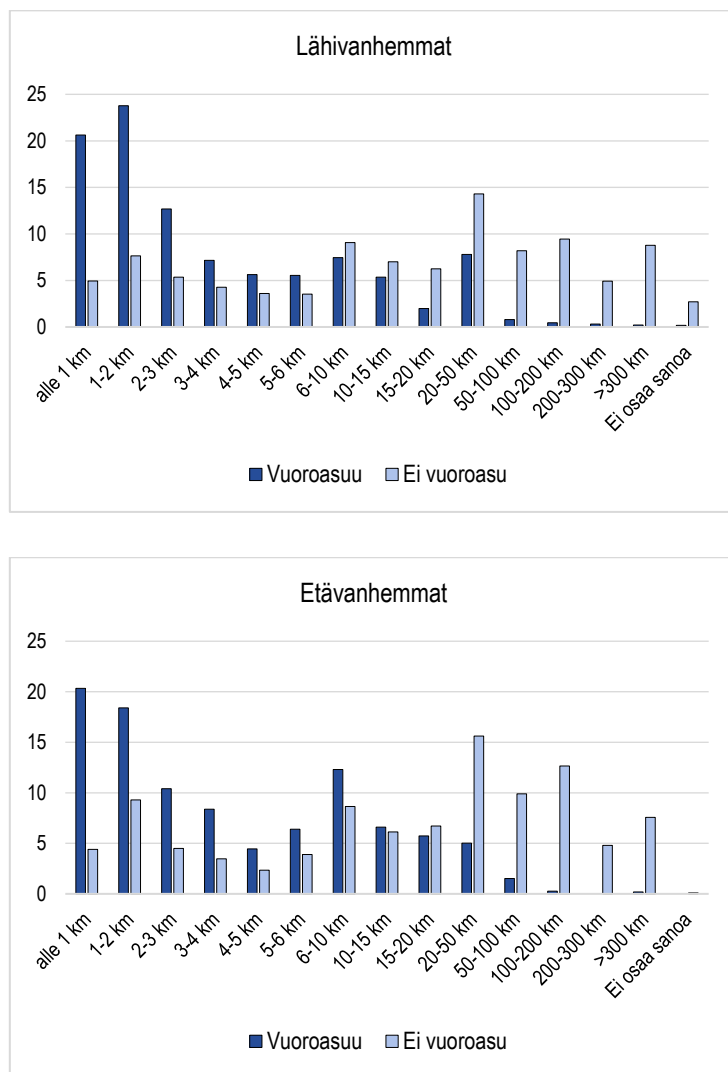
Kun tarkasteltiin sitä, missä määrin lapsen asumisjärjestelyissä oli tapahtunut muutoksia vanhempien eron jälkeen, vähiten muutoksia oli tapahtunut niiden lasten kohdalla, jotka asuivat lähes yksinomaan lähivanhemman luona. Muita useammin muutoksia olivat kokeneet ne lapset, jotka nyt asuivat jonkin verran myös etävanhemman luona (1–11 yötä/kk). Vuoroasuvat lapset sijoittuivat näiden kahden ryhmän väliin. Varsinkin 1–11 yötä kuukaudessa etävanhemman luona yöpyvillä lapsilla oli aiempaa kokemusta vuoroasumisesta. Tämä viittaa siihen, että vuoroasuminen on voinut olla ensivaiheen ratkaisu, mutta siitä luovutaan myöhemmin, esimerkiksi lapsen koulun aloituksen myötä.

Niissä aineistossa olevissa muutamissa tapauksissa, joissa vuoroasuminen oli järjestetty niin, että lapsi asui koko ajan yhteisessä kodissa mutta vanhemmat vuorottelivat, järjestely oli kestänyt keskimäärin vähemmän aikaa kuin muulla tavoin järjestetty vuoroasuminen (ei esitetä taulukossa).

2.1.6 Vanhempien kotien välinen etäisyys ja asuminen eri paikkakunnalla

Vanhempien kotien välinen etäisyys

Vanhempien kotien välinen etäisyys vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka yleistä vuoroasuminen on. Mitä kauempana toisistaan kodit sijaitsevat, sitä harvinaisempaa on lapsen vuoroasuminen. Vuoroasuvista lapsista noin 57 prosenttia (etävanhemmat: 49 %) asui korkeintaan kolmen kilometrin päässä toisen vanhemman kodista (Kuvio 2.2). Hieman alle kymmenen prosenttia vuoroasuvista lapsista asui kuitenkin yli 20 kilometrin päässä toisen vanhemman kodista. Ei-vuoroasuvien lasten kohdalla välimatka vanhempien kotien välillä on selvästi pidempi kuin vuoroasuvien lasten kohdalla. Ei-vuoroasuvista lapsista 45 prosenttia asui vähintään 20 kilometrin päässä etävanhemman kodista (etävanhemmat 50 %), ja lähes joka neljännellä toisen vanhemman koti oli vähintään 100 kilometrin päässä tai kauempana. Vuoroasuvista lapsista vain muutamalla lapsella vanhempien kotien välimatka ylitti 100 kilometriä.

Kuvio 2.2. Vuoroasuvat ja ei-vuoroasuvat lapset vanhempien kotien välisen etäisyyden mukaan, %.

Vuoroasumisen yleisyys lähellä toisiaan asuvien vanhempien tilanteissa voi johtua eri tekijöistä. Erillään asuvien vanhempien kodit ovat voineet alkujaankin olla lähellä toisiaan, ja tämä on helpottanut lapsen vuoroasumista. Osa vanhemmista on voinut myös tarkoituksellisesti pyrkiä valitsemaan asuinpaikan siten, että välimatka kotien välillä olisi mahdollisimman lyhyt ja lapsen vuoroasuminen olisi mahdollista. Tämänkaltaiset järjestelyt voivat kuitenkin olla mahdollisia vain osalle vanhemmista.

Alueelliset erot vuoroasumisen yleisyydessä olivat pieniä. Lähivanhempien vastauksen perusteella vuoroasumisen yleisyydessä ei juuri ole eroja eri maakuntien välillä, etävanhempien vastauksissa maakuntaerot olivat jonkin verran suurempia (Taulukko

2.7). Tässä on huomattava, että asuinpaikkaa koskevat tiedot koskevat vastaajaa, lähivanhempien vastauksissa sekä vanhempaa että lasta, mutta etävanhemman vastauksissa vain etävanhemman asuinpaikkaa. Tämän vuoksi tuloksia raportoidaan ensisijaisesti lapsen asuinpaikan näkökulmasta eli lähivanhempien vastausten perusteella. Vuoroasuminen oli muuta maata hieman yleisempää Uudellamaalla (myös silloin, kun pääkaupunkiseutu erotettiin muista Uudenmaan kunnista omaksi ryhmäkseen), Kaakkois-Suomen maakunnissa ja Pohjanmaalla, ja hieman harvinaisempaa Lounais-Suomen ja Hämeen maakunnissa.

Vuoroasuminen on tavallisempaa silloin, kun lapsi ja tämän lähivanhempi asuivat kaupunkimaisissa kunnissa. Kaupunkimaisissa kunnissa asuvista lapsista 25 prosenttia vuoroasui, muissa kunnissa vuoroasuvien osuus oli 16–17 prosenttia.

Taulukko 2.7. Lasten vuoroasumisen yleisyys maakunnittain ja kunnan kaupunkimaisuuden mukaan (%) (vastaajana olevan vanhemman asuinpaikan mukaan)

Huom. Prosenttiosuudet summautuvat tässä 100:aan riveittäin (lähivanhemmat ja etävanhemmat erikseen).

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Kaikki	23 %	77 %	2155	41 %	59 %	1285
Maakunta						
Uusimaa	25 %	75 %	630	47 %	53 %	391
Varsinais-Suomi, Satakunta	19 %	81 %	267	39 %	61 %	145
Kanta-Häme, Päijät-Häme, Pirkanmaa	21 %	79 %	374	34 %	65 %	224
Etelä-Karjala, Etelä-Savo, Kymenlaakso	25 %	75 %	157	40 %	60 %	92
Keski-Suomi	23 %	77 %	113	34 %	66 %	56
Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Kainuu	23 %	77 %	173	33 %	67 %	87
Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa	24 %	76 %	128	42 %	59 %	81
Pohjois-Pohjanmaa, Lappi	22 %	78 %	230	46 %	54 %	140
Kunnan kaupunkimaisuus (vastaajan asuinpaikkakunta)						
Kaupunkimainen kunta	25 %	75 %	1581	43 %	57 %	957
Taajaan asuttu kunta	16 %	84 %	280	32 %	68 %	150
Maaseutumainen kunta	17 %	83 %	210	31 %	69 %	109

Etävanhempi asuu eri paikkakunnalla

Lapsen toisen vanhemman asuminen samalla tai eri paikkakunnalla on suuri merkitys paitsi kotien välimatkan näkökulmasta myös sen vuoksi, että vanhemman asuminen eri paikkakunnalla voi olla esteenä palvelujen saamiselle. Tämä on erityisen ongelmallista vuoroasuvien lasten kohdalla, jotka käytännössä asuvat kahta kotia ja joutuvat näin ollen liikkumaan kahden paikkakunnan välillä. Tarkastelemme seuraavaksi, kuinka tavanomaista on etävanhemman asuminen eri paikkakunnalla kuin lapsi ja tämän lähivanhempi ei-vuoroasuvien ja vuoroasuvien lasten kohdalla.

Kaikista eroperheiden lapsista 43 prosenttia (etävanhemmat: 37 %) asui eri paikkakunnalla kuin lapsen etävanhempi (Taulukko 2.8). Etävanhemman asuminen eri paikkakunnalla oli kuitenkin selvästi harvinaisempaa vuoroasuvilla lapsilla: vuoroasuvien lasten etävanhemmista 14 prosenttia (etävanhempien vastausten mukaan 12 %) asui eri paikkakunnalla kuin lapsi. Ei-vuoroasuvien lasten etävanhemmista sen sijaan yli puolet asui eri paikkakunnalla kuin lapsi. Lasten ikäryhmien välillä oli jonkin verran eroa; vuoroasuvien lasten kohdalla etävanhemman asumien eri paikkakunnalla oli muita yleisempää 3–6-vuotiaiden lasten kohdalla ja 16–17-vuotiailla.

Onko vuoroasuvien lasten kohdalla etävanhemman asuminen eri paikkakunnalla tavallisempaa suurissa kaupungeissa kuin muualla Suomessa? Aineisto jaettiin kahteen eri ryhmään sen mukaan, asuiko vastaaja kaupungissa, jonka väkiluku oli vähintään 100 000 henkeä vai ei. Tarkastelu kohdistettiin tässä vain vuoroasuviin lapsiin (ei esitetä taulukossa). Isoissa kaupungeissa asuvien lasten etävanhemmista 16 prosenttia asui eri paikkakunnalla kuin lapsi, pienemmillä paikkakunnilla asuvilla lapsilla tämä osuus oli 12 prosenttia. Etävanhempien vastausten perusteella kuva oli sama: jos etävanhempi itse asui pienemmällä paikkakunnalla, oli todennäköisempää, että lapsi asui toisella paikkakunnalla (15 %) kuin siinä tapauksessa, että etävanhempi itse asui isossa kaupungissa (jolloin 11 % asui eri paikkakunnalla kuin lapsi). Isossa kaupungissa asuville lapsille oli siis pienemmällä paikkakunnalla asuviin lapsiin verrattuna jonkin verran tavallisempaa se, että etävanhempi asui eri paikkakunnalla (tässä tarkasteltu vain vuoroasuvia lapsia).

Taulukko 2.8. Lapsen etävanhemman asuminen eri paikkakunnalla kuin lapsi: eri paikkakunnalla asuvien etävanhempien osuus vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten kohdalla, kaikki ja lapsen ikäryhmän mukaan, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Etävanhempi asuu eri paikkakunnalla kuin lapsi	14 %	52 %	43 %	12 %	53 %	37 %
Etävanhemman asuminen eri paikkakunnalla lapsen iän mukaan						
1–2-vuotiaat*	(13 %)	41 %	37 %	(33 %)	54 %	48 %
3–6-vuotiaat	18 %	54 %	44 %	15 %	46 %	31 %
7–10-vuotiaat	14 %	54 %	42 %	10 %	52 %	32 %
11–14-vuotiaat	11 %	54 %	44 %	9 %	62 %	40 %
16–17-vuotiaat	17 %	48 %	45 %	17 %	47 %	40 %
N	458	1654	2112	561	713	1274

* Huom. Vuoroasuvien lasten lukumäärä aineistossa tässä ikäryhmässä (1–2-vuotiaat) on hyvin pieni, joten tuloksiin liittyy epävarmuutta.

2.1.7 Vuoroasuminen yleisempää paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevien vanhempien lapsilla

Tutkimuskirjallisuuden perusteella lapsen vuoroasuminen näyttää olevan tavallisempaa korkeammin koulutettujen ja suurempituloisten vanhempien perheissä (Smyth & Chisholm 2017; Meyer ym. 2017; Kitterød & Wiik 2017; SCB 2014; Södermans ym. 2013). Kyse voi olla paitsi asenteista ja parasta lapsen asumisjärjestelyä koskevista näkemyseroista, myös resursseista ja mahdollisuuksista järjestää lapsen asuminen sopivaksi katsotulla tavalla. Varakkaammilla vanhemmilla on mahdollisuus jäädä eron jälkeen asumaan samalle asuinalueelle, tai järjestää lapsen liikkuminen kotien välillä sopivimmalla tavalla.

Seuraavassa tarkastellaan ensin vanhempien koulutuksen ja sen jälkeen tulotason yhteyttä lapsen asumisjärjestelyyn. Kyselyssä tiedusteltiin sekä vanhemman omaa että lapsen toisen vanhemman koulutustasoa, jolloin lapsen kummankin vanhemman koulutustaso on tiedossa. Koulutuksen yhteys vuoroasumiseen on selvä: mitä korkeammin koulutettuja vanhemmat ovat, sitä yleisempää lapsen vuoroasuminen on (Taulukko 2.9). Jos lapsen kummallakin vanhemmalla on korkea-asteen koulutus, 35 prosenttia lapsista vuoroasuu (etävanhempien vastausten mukaan 51 %). Vastaavasti korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneiden vanhempien lapsista vain 15 prosenttia oli vuoroasuvia (etävanhempien vastausten mukaan 30 %).

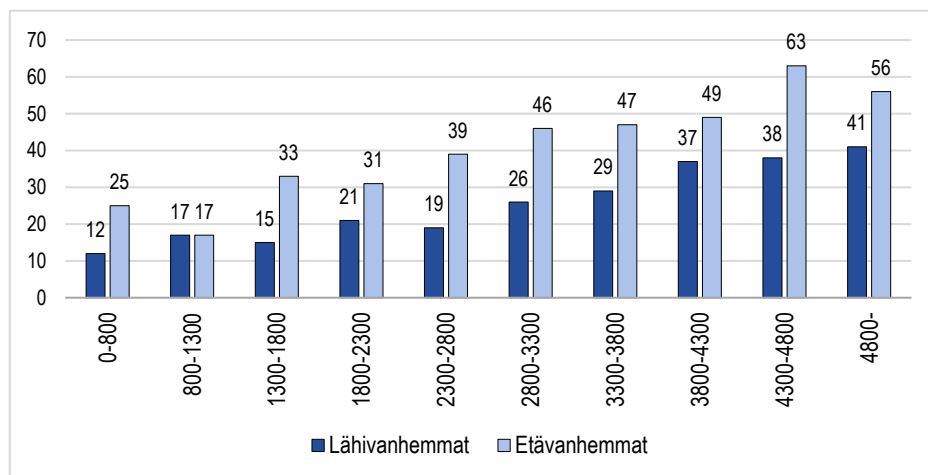
Taulukko 2.9. Vanhempien koulutustaso ja lapsen asumisjärjestely, %.

Huom! Prosenttiosuudet summautuvat tässä 100:aan riveittäin (lähivanhemmat ja etävanhemmat erikseen).

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Kaikki	23 %	77 %	2155	41 %	59 %	1285
Vanhempien koulutustaso						
Kummallakin korkeintaan keskiasteen koulutus	15 %	85 %	876 (100)	30 %	69 %	497 (100)
Toisella vanhemmalla korkea-asteen koulutus, toisella korkeintaan keskiasteen koulutus	23 %	77 %	728 (100)	43 %	57 %	359 (100)
Kummallakin vanhemmalla korkea-asteen koulutus	35 %	65 %	548 (100)	51 %	49 %	428 (100)

Koulutuksen yhteys vuoroasumiseen voi osin selittyä korkeasti koulutettujen vanhempien muita paremmalla tulotasolla ja sen myötä paremmilla mahdollisuuksilla järjestää lapsen vuoroasuminen. Kuviossa 2.3 on esitetty vuoroasuvien lasten osuus vanhemman tuloluokissa. Tulotieto perustuu vanhemman ilmoitukseen omista bruttotuloista (ansiotulot kuukaudessa, ml. esimerkiksi työttömyyskorvaus). On huomattava, että kuviossa tulotieto ei kuvaa kotitalouden tuloja vaan vastaajan omia tuloja; uuden liiton solmineiden vanhempien kotitalouden bruttotulot ovat todennäköisesti suuremmat kuin vanhemman omat tulot (kts myös Taulukko 2.10). Vaikka vuoroasumisen yleisyydessä esiintyy jonkin verran epäyhtenäistä vaihtelua vanhempien tulojen suhteen, on yleiskuva kuitenkin varsin selvä. Vuoroasuminen lisääntyy sitä mukaa, mitä korkeammat tulot vanhemmalla on. Etävanhempien kohdalla yhteys on selkeä jo tämän ryhmän keskituloisissa vanhemmissa, lähivanhempien kohdalla siirryttäessä keskituloisista korkeampiin tuloluokkiin.

On huomattava, että kyselyssä vastaajilta ei kysytty lapsen toisen vanhemman tulotietoja, joten tiedot lapsen toisen vanhemman taloudellisista resursseista ovat siten puutteellisia. Kyselyyn vastanneen lähivanhemman pienituloisuus ei siten esimerkiksi kerro mitään etävanhemman taloudellisesta tilanteesta, tai päinvastoin. Taulukossa 2.10 on kuvattu tulotietoja vielä erikseen vanhempien sukupuolen mukaan vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten vanhemmilla. Myös sukupuolen mukaan eriteltynä vuoroasuvien lasten vanhempien tulot olivat keskimäärin korkeammat kuin ei-vuoroasuvilla lapsilla.

Kuvio 2.3. Vuoroasuvien lasten osuus vanhemman tulojen mukaan (bruttotulot, e/kk), %.**Taulukko 2.10. Kyselyyn vastanneiden vanhempien omat ja kotitalouden tulot keskimäärin, ei-vuoroasuvien ja vuoroasuvien lasten vanhemmat (ansiotulot, brutto e/kk).**

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	Kaikki
Vanhemman omat tulot, keskiarvo (brutto, e/kk)	3100 e	2389 e	2553 e	3751 e	2807 e	3187 e
Vanhemman omat tulot, vain äidit (ka)	2772 e	2303 e	2399 e	3016 e	1879 e	2499 e
Vanhemman omat tulot, vain isät (ka)	4070 e	2983 e	3390 e	3981 e	2947 e	3334 e
Vanhemman omat tulot alle 15000 e/vuosi	14 %	24 %	22 %	10 %	25 %	19 %
Vanhemman kotitalouden tulot, keskiarvo (brutto, e/kk)	4433 e	3539 e	3747 e	4791 e	3995 e	4316 e
Kotitalouden tulot aikuista kohden alle 15000 e/vuosi*	5 %	9 %	8 %	7 %	16 %	12 %
N	454	1645	2099	552	699	1251

* Kotitalouden tulot aikuista kohden on laskettu niin, että kotitalouden bruttotulot on jaettu kahdella, mikäli vanhempi asui yhdessä uuden puolison kanssa. Mikäli vanhempi oli talouden ainoa aikuinen, tulot on huomioitu sellaisenaan. Taloudessa asuvia 18 vuotta täyttäneitä (tai alaikäisiä) lapsia ei ole otettu huomioon.

Keskiarvotietojen lisäksi tarkasteltiin vielä erikseen pienituloisten (omat tulot alle 15 000 e/vuosi) yhteyttä lapsen asumisjärjestelyyn. Tämänkin mittarin tulokset ovat samansuuntaisia: pienituloisten vanhempien osuus oli selvästi pienempi vuoroasuvilla lapsilla ei-vuoroasuviin lapsiin verrattuna. Kun ei-vuoroasuvien lasten lähivanhemmista 24 prosenttia oli sellaisia, joiden vuositulot jäivät alle 15 000 euron, vuoroasuvien lasten lähivanhemmista tämä osuus oli 14 prosenttia. Etävanhempien kohdalla suunta oli sama: ei-vuoroasuvien lasten etävanhemmista pienituloisten osuus oli 25 prosenttia, vuoroasuvien lasten etävanhemmista vain 10 prosenttia.

Lopuksi tarkastellaan vielä lapsen vuoroasumisen yhteyttä toimeentulotuki-asiakkuuteen ja toimeentulo-ongelmien kokemiseen. Myös näiden tietojen valossa vuoroasuminen näyttää sijoittuvan paremmin toimeentuleviin talouksiin. Vuoroasuvien lasten vanhemmista 6–7 prosenttia oli saanut toimeentulotukea viimeksi kuluneen kuuden kuukauden aikana, ei-vuoroasuvien lasten vanhemmista osuus oli 13–16 prosenttia (Taulukko 2.11). Subjekttiivisen toimeentulokokemuksen tulokset ovat samansuuntaisia: vuoroasuvien lasten vanhemmista runsas viidesosa (21–23 %) oli kokenut menojen kattamisen nykyisillä tuloilla hankalaksi tai erittäin hankalaksi, ei-vuoroasuvien lasten vanhemmista runsas kolmasosa (31–37 %).

Taulukko 2.11. Toimeentulotuki ja koettu toimeentulo vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten vanhemmilla, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Kotitalous on saanut toimeentulotukea viimeksi kuluneen 6 kuukauden aikana	6 %	13 %	12 %	7 %	16 %	12 %
Koettu toimeentulo*						
Helppoa tai hyvin helppoa	20 %	9 %	12 %	18 %	13 %	15 %
Melko helppoa – melko hankalaa	59 %	59 %	59 %	59 %	52 %	55 %
Hankalaa tai erittäin hankalaa	21 %	31 %	29 %	23 %	37 %	30 %
N	462 (100)	1690 (100)	2152 (100)	562 (100)	715 (100)	1277 (100)

* Kysymys: Kun otat huomioon kaikki kotitaloutesi tulot, onko menojen kattaminen näillä tuloilla...

Sekä vuoroasuvien, mutta varsinkin ei-vuoroasuvien lasten etävanhemmista suurempi osa oli kokenut toimeentulovaikeuksia lasten lähivanhempiin verrattuna. Toimeentulo-ongelmia kokeneiden erot säilyivät ei-vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhempien välillä, vaikka tarkastelu olisi kohdistettu vain etä-isiin ja lähi-äiteihin. Tulos on hieman

yllättävä sikäli, että etävanhempien tulot olivat keskimäärin suuremmat kuin lähivanhempien tulot. Koska tulotiedoissa huomioitiin vain ansiotulot, on mahdollista, että yhteiskunnan maksamat tulonsiirrot ja vanhempien keskinäiset tulonsiirrot (mm. elatusmaksut) helpottavat varsinkin lähivanhempien taloudellista tilannetta etävanhempiin verrattuna.

2.1.8 Pienituloisuus vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten perheissä

Seuraavassa tarkastellaan kyselyyn vastanneiden lähi- ja etävanhempien kotitalouksien pienituloisuusastetta ja verrataan sitä vastaavien kotitalouksien pienituloisuusasteeseen koko väestössä. Koko väestöä koskevat tiedot ovat peräisin Tilastokeskuksen tulonjakotilastosta pienituloisten talouksien osuuksista eri kotitaloustyypeissä (Tilastokeskus 2020c). Kotitalouden katsotaan olevan pienituloinen, mikäli sen käytävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohden jäävät alle 60 prosentin koko väestön käytävissä olevista mediaanituloista. Tilastokeskuksen tiedot koskevat vuotta 2018.

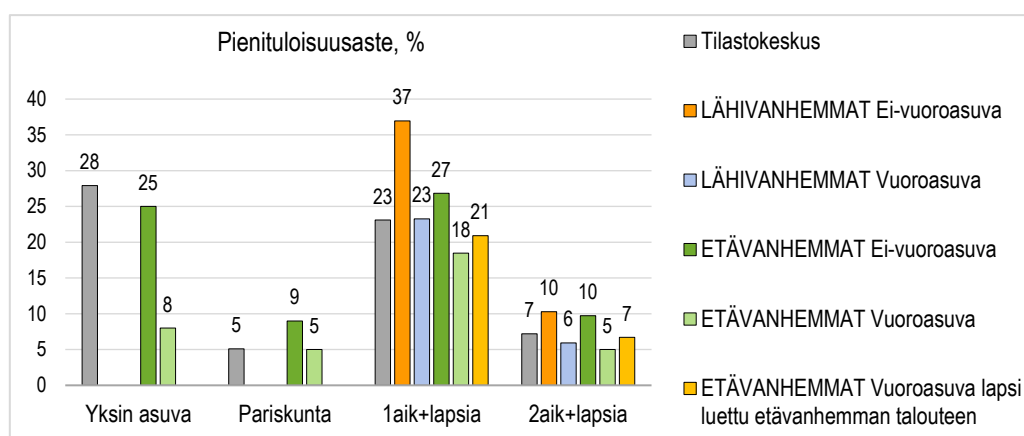
Kuviossa 2.4 esitetään tietoja lähi- ja etävanhempien talouksien pienituloisuusasteesta erilaisissa talouksissa, sekä Tilastokeskuksen tietoja pienituloisuusasteesta eri kotitaloustyypeissä. Arvioinnissa käytetyt tulorajat perustuvat Tilastokeskuksen tietoihin pienituloisuuden euromääräisistä rajoista eri kokoisille talouksille vuodelta 2018. Pienituloisuuden eurorajat ovat todennäköisesti hieman korkeammat vuonna 2019 kuin vuonna 2018. Koska kyselylomakkeella kotitalouden tulotiedot kysyttiin bruttuloina ja tiedot koskevat vuotta 2019, on vertailu Tilastokeskuksen tietoihin eri kotitaloustyyppien pienituloisuusasteeseen tässä vain suuntaa-antava.

Pienituloisuusaste esitetään erikseen ei-vuoroasuvien ja vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhempien talouksille. Tämän lisäksi etävanhempien kohdalla esitetään tieto pienituloisuuden rajan alle jäävistä etävanhempien talouksista siinä tapauksessa, että vuoroasuva lapsi laskettaisiin mukaan etävanhemman talouteen. Tämä tarkoittaa sitä, että vuoroasuvan lapsen etävanhemman kotitalous kasvaa vähintään yhdellä lapsella (ml. lapsen täyssisarukset) ja samalla pienituloisuuden euroraja nousee, jolloin suurempi osa etävanhempien talouksista jää pienituloisuusrajan alapuolelle.

Pienituloisuusaste on selvästi korkeampi ei-vuoroasuvien lasten vanhempien talouksissa vuoroasuvien lasten vanhempien talouksiin verrattuna, ja yhden aikuisen talouksissa kahden aikuisen talouksiin verrattuna. Yhden aikuisen talouksissa asuvista, ei-vuoroasuvan lapsen lähivanhemmista 37 prosenttia jäi pienituloisuusrajan alapuolelle. Yksin asuvista, ei-vuoroasuvien lasten etävanhemmista 25 prosenttia kuului pienituloisiin talouksiin. Pienituloisuusaste oli matalampi vuoroasuvien lasten vanhemmilla: yksi

aikuinen ja lapsia -talouksissa asuvista vuoroasuvan lapsen lähivanhemmista 23 prosenttia ja yksin asuvista vuoroasuvan lapsen etävanhemmista 8 prosenttia jäi pienituloisuusrajan alapuolelle. Mikäli etävanhemman taloudessa oli kirjoilla olevia lapsia, 18 prosenttia talouksista jäi pienituloisuusasteen alapuolelle.

Kuvio 2.4. Vuoroasuvien lasten osuus vanhemman tulojen mukaan (bruttotulot, e/kk), %.

Huom. Kuviossa Tilastokeskuksen tiedot pienituloisuusasteesta yksin asuvien ja kahden aikuisen talouksista koskevat ikäryhmää 35–64-vuotiaat. Kyselyaineiston etävanhempien kohdalla tarkasteltiin kaikkia näihin ryhmiin kuuluvia talouksia vanhemman iästä riippumatta. 1 aikuinen ja lapsia ja 2 aikuista ja lapsia -talouksissa lapsilla tarkoitetaan taloudessa kirjoilla olevia lapsia.

Kahden aikuisen talouksissa lähi- ja etävanhempien erot pienituloisuusasteessa jäivät vähäisiksi. Kuitenkin myös näissä talouksissa ei-vuoroasuvien lasten vanhemmista suurempi osa oli pienituloisia vuoroasuvien lasten vanhempien talouksiin verrattuna.

Vuoroasuvien lasten huomioiminen etävanhemman taloudessa nosti pienituloisuusastetta varsinkin yksin asuvien etävanhempien kohdalla. Yksin asuvista, vuoroasuvien lasten etävanhemmista kahdeksan prosenttia jäi pienituloisuusrajan alapuolelle, mutta kun vuoroasuvat lapset laskettiin mukaan etävanhemman talouteen, pienituloisten osuus kasvoi 21 prosenttiin – lähes samalle tasolle kuin vastaavissa lähivanhempien talouksissa. Pariskunta-talouksien kohdalla pienituloisten osuus kasvoi viidestä prosentista seitsemään prosenttiin, kun vuoroasuvat lapset luettiin etävanhemman talouden jäseniksi.

2.1.9 Vanhemman asuntoon liittyvät tekijät ja lapsen asumisjärjestely

Vanhemman asuntoon liittyvillä tekijöillä on osaltaan vaikutusta siihen, missä määrin lapsi viettää aikaansa vanhemman luona. Koska todennäköisesti etävanhemman asunnon koolla on tässä tapauksessa suurempi merkitys kuin lähivanhemman asunnon koolla lapsen vuoroasumisen mahdollistamisessa, kiinnitetään tässä huomiota erityisesti etävanhempien kotitalouksiin. Jos vanhempi asuu kovin pienessä asunnossa, lapsen tarvitsemaa tilaa tai varusteita voi olla hankalaa järjestää, varsinkin jos vanhemman luona vuorottelevia lapsia on useampia. Taulukkoon 2.12 on kuvattu tietoja vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten vanhempien asunnon koosta sekä asunnon omistussuhteesta.

Taulukko 2.12. Toimeentulotuki ja koettu toimeentulo vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten vanhemmilla, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	Kaikki
Vanhemman asunnon koko*						
1h + k	1 %	0 %	1 %	3 %	8 %	6 %
2h + k	10 %	13 %	12 %	19 %	31 %	26 %
3h + k	33 %	34 %	34 %	29 %	24 %	26 %
4h + k tai isompi	56 %	52 %	54 %	49 %	37 %	42 %
Asunnon omistussuhde						
Vuokra-asunto	32 %	44 %	41 %	33 %	46 %	41 %
Omistusasunto, osakehuoneisto*	37 %	25 %	27 %	34 %	21 %	26 %
Omistusasunto, omakotitalo	31 %	30 %	30 %	32 %	29 %	30 %
Muu	0 %	1 %	1 %	2 %	3 %	2 %
N	461 (100)	1691 (100)	2152 (100)	562 (100)	715 (100)	1277 (100)

* Kysymyslomakkeella kerrottiin, että mikäli asunnossa oli avokeittiö, se laskettiin erilliseksi keittiöksi. Asumisoikeusasunnot on taulukossa luettu osakehuoneiston omistajien ryhmään.

Vuoroasuvien lasten lähivanhemmat asuivat jonkin verran tilavammin kuin etävanhemmat. Yksiosä asui yksi prosentti ja kaksiosä 10 prosenttia vuoroasuvien lasten lähivanhemmista. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista kolme prosenttia asui yksiosä ja 19 prosenttia kaksiosä. Ei-vuoroasuvien lasten etävanhemmista lähes 40 prosenttia asui korkeintaan kaksiosä. Kun tarkastellaan vuoroasumisen yleisyyttä asunnon koon mukaan (ei näytetä taulukossa), yksiosä tai kaksiosä asuvien etävanhempien lapsista vuoroasui 28 prosenttia, mutta jos etävanhemman asunto oli

isompi (3h tai enemmän), niin vuoroasuvien lasten osuus kasvoi 47 prosenttiin. Etävanhemman asunnon koolla näyttää siis olevan yhteys vuoroasumisen yleisyyteen.

Lähivanhempien ja etävanhempien välillä ei ollut eroa asunnon omistussuhteessa; enemmistö vastaajista asui omistusasunnossa (joko osake tai omakotitalo), ja noin 40 prosenttia asui vuokralla. Vuokra-asunnossa asuminen oli yleisempää ei-vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhemmilla, joskin heistäkin yli puolet omisti asuntonsa. Vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhemmista kolmasosa asui vuokralla.

Vuokra-asunnossa asuvien vanhempien asunto oli keskimäärin pienempi kuin omistusasunnossa asuvilla vanhemmilla. Tämä ero korostui erityisesti etävanhemmilla. Kaikista vuokra-asunnossa asuvista etävanhemmista 63 prosenttia asui korkeintaan kahden huoneen asunnossa, osakehuoneiston omistavista etävanhemmista tämä osuus oli alle 17 prosentin, ja omakotitalon omistavilla kaksi prosenttia. Vuokralla asuvista lähivanhemmista 23 prosenttia asui korkeintaan kahden huoneen asunnossa, osakehuoneiston omistajilla osuus oli alle 10 prosenttia ja omakotitalon omistajilla kaksi prosenttia.

2.2 Tiivistetysti vuoroasumisen yleisyyttä ja sen taustatekijöitä koskevista tuloksista

Hankkeen tehtävänä oli kartoittaa lasten vuoroasumisen yleisyyttä ja sen taustatekijöitä Suomessa. Tutkimustietoa vuoroasumisesta on toistaiseksi tarjolla Suomesta vain vähän, ja esimerkiksi vuoroasumisen yleisyyttä koskevat arviot ovat perustuneet THL:n tilastoihin lapsen huoltoa ja tapaamista koskeviin sopimuksiin, jotka kattavat kuitenkin vain sosiaalitoimen vahvistamat sopimukset.

Seuraavassa on esitetty tiivistetysti tässä luvussa esitettyjä kyselyn tuloksia.

- Lasten vuoroasuminen on verraten yleistä, lähes 30 prosenttia erillään asuvien vanhempien lapsista vuoroasuu. Lähivanhempien ja etävanhempien vastaukset erosivat kuitenkin jossain määrin toisistaan, lähivanhempien vastausten perusteella vuoroasuvien lasten osuus on 23 prosenttia, etävanhempien vastausten perusteella vuoroasuvien lasten osuus on korkeampi, 41 prosenttia.
- Vuoroasumisen yleisyyttä koskevat tiedot ovat alttiita määrittelyn muutoksille. Tässä tutkimuksessa vuoroasumisen kriteerinä pidettiin lapsen yöpymistä vähintään 12 yötä/kk etävanhemman luona, mikä vastaa suurin piirtein laissa tarkoitettua 40 prosenttia lapsen asumisajasta. Mikäli

vuoroasumisen kriteerinä käytetään esimerkiksi noin 30 prosenttia lapsen asumisajasta, kasvaa vuoroasuvien lasten osuus noin 35 prosenttiin (lähivanhempien vastausten perusteella 27 prosenttiin, etävanhempien vastausten perusteella 46 prosenttiin).

- Vaikka vuoroasumisen kriteeri ei täytykään, jonkin verran etävanhemman luona (1–11 yötä/kk) asuu noin puolet eroperheiden lapsista. Tyyppillinen järjestely on viikonloppujen tai viikonlopun ja muutaman arkipäivän viettäminen etävanhemman kodissa.
- Kyselyn perusteella tilanteet, joissa lapsi asuu yhteisessä kodissa ja vanhemmat vuorottelivat lapsen kanssa asumista, ovat harvinaisia. Koko aineistossa näiden järjestelyjen osuus oli <0.5 %.
- Vuoroasuminen on tavallista 3–12-vuotiailla lapsilla. Lähivanhempien vastausten perusteella tässä ikäryhmässä vuoroasuvien lasten osuus on noin 30 prosenttia, etävanhempien vastausten perusteella lähes puolet tämän ikäryhmän lapsista vuoroasuu. Vuoroasumisjärjestely on kuitenkin käytössä myös 1–2-vuotiailla, joista joka kymmenes vuoroasui (etävanhempien vastausten perusteella 30 %). Vuoroasuminen harvinaistuu uudestaan teini-ikäisillä nuorilla.
- Valtaosa (99 %) vuoroasuvien lasten vanhemmista on sopinut lapsen yhteishuollosta.
- Vuoroasuminen näyttää olevan jonkin verran lyhemmän aikaa kestävä järjestely muihin lapsen asumisjärjestelyihin verrattuna. Erot eivät kuitenkaan ole suuria, ja vuoroasumisvaihtoehdon tullessa tavallisemmaksi on todennäköistä, että myös se muuttuu vakiintuneemmaksi ratkaisuksi perheissä.
- Lasten vuoroasuminen on yhteydessä vanhempien sosioekonomiseen asemaan. Vuoroasuminen on tavallisempaa mitä korkeammat tulot vanhemmilla on. Alimpaan tulokymmenykseen kuuluvien vanhempien talouksissa runsas 10 prosenttia lapsista vuoroasuu, ylimpään tulokymmenykseen kuuluvissa runsas 40 prosenttia (etävanhempien vastausten mukaan 60 prosenttia).
- Pienituloisuusaste eli pienituloisuusrajan alle jäävien talouksien osuus oli selvästi korkein niiden yksi aikuisen ja lapsia -talouksissa asuvien lähivanhempien joukossa, joiden lapset eivät vuoroasuneet. Tässä ryhmässä 37 prosenttia perheistä jäi pienituloisuusrajan alapuolelle. Pienituloisuusaste oli korkea myös ei-vuoroasuvien lasten yksinasuvilla etävanhemmilla, joista 25 prosenttia jäi pienituloisuusrajan alle. Vuoroasuvien lasten yksinasuvat etävanhemmat olivat selvästi paremmin toimeentulevia: heistä harvempi kuin joka kymmenes jäi pienituloisuusrajan alapuolelle.

- Mikäli vuoroasuva lapsi huomioidaan myös yksinasuvan etävanhemman taloudessa, pienituloisuusasteet vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhemmilla eivät juuri eroa toisistaan: runsas viidesosa vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhempien yksi aikuinen ja lapsia –talouksista lukeutui pienituloisiin.
- Lapsen vuoroasuminen on vähäisempää, jos lapsen etävanhempi asuu pienessä asunnossa. Yksiossa tai kaksiossa asuvien etävanhempien lapsista vuoroasui 28 prosenttia, mutta jos etävanhemman asunto oli isompi (3h tai enemmän), niin vuoroasuvien lasten osuus kasvoi 47 prosenttiin.
- Puolet vuoroasuvien lasten etävanhemmista asui korkeintaan kolmen kilometrin päässä lapsesta. Alle 10 prosenttia vuoroasuvista lapsista asui yli 20 kilometrin päässä toisen vanhemman kodista. Ei-vuoroasuvien lasten kohdalla välimatka vanhempien kotien välillä on keskimäärin selvästi pidempi kuin vuoroasuvien lasten kohdalla.
- Lähes 40 prosenttia etävanhemmista asuu eri paikkakunnalla kuin lapsi. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista kuitenkin selvästi harvempi, noin joka seitsemäs asui eri paikkakunnalla kuin lapsi. Vanhemman asuminen eri paikkakunnalla oli jonkin verran yleisempää vuoroasuvien 1–6-vuotiaiden lasten etävanhemmilla kuin muissa vuoroasuvien lasten ikäryhmissä.

3 Asumisjärjestelyä ja elatusta koskevat sopimukset

Eron jälkeen vanhempien on päätettävä siitä, miten yhteisten lasten asuminen, arki ja elatus järjestetään. Heidän on pohdittava muun muassa sitä, kumman vanhemman luona lapset virallisesti asuvat, miten usein lapset toista vanhempaansa tapaavat ja miten maksetaan iltapäiväkerhot, harrastukset ja vaatehankinnat. Juridisesti kysymys on lapsen huoltoa, asumista, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevista päätöksistä.

Lapsen huoltoa koskevat vanhempien oikeudet ja velvollisuudet määritellään laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (L 8.4.1983/361). Lain mukaan huoltajien tehtävänä on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi muun muassa turvamalla lapselle hyvä hoito, läheiset ja myönteiset ihmissuhteet, kasvatus ja huolenpito (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, 1§, 4§). Valtaosa lapsista on syntymästään yhteishuollon piirissä ja enemmistö vanhemmista jatkaa lapsen yhteishuoltajina myös eron jälkeen. Näin he ovat parisuhteen päättymisen jälkeenkin lähtökohtaisesti velvollisia yhdessä sopimaan esimerkiksi lapsen kasvatuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista ja koulutuksesta.

Laissa (8.4.1983/361, 7§) todetaan, että vanhemmat voivat sopia siitä, miten lapsen huolto järjestetään, kumman vanhemman luona lapsi asuu (jos vanhemmat eivät asu yhdessä) ja siitä, että lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempaansa, jonka luona hän ei asu, mikäli se on lapsen edun mukaista. Vuonna 2019 toteutetun lakiuudistuksen myötä lainsäädännössä tunnistetaan virallisesti myös järjestely, jossa vanhemmat voivat sopia lapsen vuoroasumisesta. Sovittaessa vuoroasumisesta on (edelleen) määriteltävä, kumpi koti on lapsen virallinen asuinpaikka eli missä lapsi on kirjoilla ja mitkä ovat vuoroasumista, tapaamisia ja luonapitoa koskevat tarkemmat ehdot. (L 8.4.1983/361, 7§.)

Siinä missä lapsen huoltoa koskevat oikeudet ja velvollisuudet määrittyvät huoltajuuden perusteella, elatusta koskevat velvollisuudet puolestaan perustuvat vanhemmuuteen. (Koulu 2014, 144 ks. Sarasoja & Rantala 2015, 33.) Vastuu elatuksesta on siten olemassa aina huolimatta siitä, miten esimerkiksi lapsen asuminen on järjestetty tai vaikka lapsen virallinen huoltajuus olisi määrätty vain toiselle vanhemmista. Käytännössä lapsen asumista ja arkea koskevat olosuhteet otetaan huomioon määritettäessä elatusvelvollisuuksien toteuttamista (Elatuslaki 7,3 § ks. Sarasoja & Rantala 2015, 33.)

Lapsella on oikeus riittävään elatukseen ja vanhemmat ovat velvollisia huolehtimaan lapsen elatuksesta kykyjensä mukaisesti. Vanhempi voidaan määrätä maksamaan

lapsesta elatusapua, mikäli hän ei osallistu muulla tavoin lapsen elatukseen, lapsi ei asu pysyvästi hänen luonaan tai lapsi asuu vuorotellen vanhempiensa tai muun huoltajan kanssa (ElatusL 704/1975, 4§). Elatusapua voidaan siis määrätä maksettavaksi, vaikka lapsi vuoroasuisi ja kumpi tahansa vanhemmista voi olla velvollinen maksamaan sitä lapselle (ElatusL 704/1975, 4§, muutettu 8.2.2019/192).

Vanhemmat voivat sopia lapsen huollon, asumisen, tapaamisten ja elatuksen järjestämisestä eron jälkeen joko keskenään epävirallisesti tai vahvistaa sopimukset viranomaisella. Virallisia lasten huoltoa, asumista, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevia sopimuksia on karkeasti kahdenlaisia. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa sopimuksissa määritellään lapsen huoltajuus, asuinpaikka ja tapaamisoikeuksien soveltamisen yksityiskohtia eron jälkeen. Lapsen elatusta koskevissa sopimuksissa puolestaan määritetään, maksetaanko elatusapua ja kuinka paljon sekä tarkemmin elatusavun suorittamistavasta (Sarasoja & Rantala 2015, 9-11).

Sopimusten vahvistamisella on merkitystä myös sosiaalietuuksia myönnettäessä. Kelan maksama elatustuki on tarkoitettu tilanteisiin, joissa elatusavun määrä on vahvistettu elatustukea pienemmäksi elatusvelvollisen vanhemman taloudellisen tilanteen vuoksi tai elatusapua ei syystä tai toisesta makseta. Tuen myöntäminen edellyttää sitä, että elatusavusta on tehty viranomaisen vahvistama sopimus (Kela 2020a). Lapsen asumisjärjestelyt otetaan huomioon myös perustoimeentulotukea haettaessa. Kotitalouden perusosan suuruus määräytyy taloudessa tosiasiallisesti asuvien henkilöiden lukumäärän mukaisesti ja myös vuoroasuvia lapsia voidaan huomioida kotitalouden jäseninä. Toimeentulotukea myönnettäessä Kela ei kuitenkaan edellytä, että vanhemmat ovat vahvistaneet vuoroasumisen viranomaisella. Lapsen perusosa voidaan ottaa huomioon molempien perheiden toimeentulotukilaskelmassa, mikäli lapsi asuu tai tapaa molempia vanhempiaan vähintään 40 prosenttia ajasta ja järjestely on vahvistettu kunnan toimielimessä, tuomioistuimen päätöksellä tai asiasta on sovittu vanhempien kesken. Myöskään maksetusta tai vastaanotetusta elatusavusta Kela ei edellytä viranomaisen vahvistamaa sopimusta. Tukilaskelmassa huomioidaan vain tosiasialliset tulot ja menot elatuksen osalta. (Kela 2020b.)

Vanhempien välinen sopimus lapsen huollosta, asumisesta, tapaamisesta ja elatuksesta voidaan vahvistaa joko kunnan sosiaalilautakunnassa tai tuomioistuimen päätöksellä. Jos vanhemmat eivät pääse lasta koskevissa asioissa sopimukseen, voi tuomioistuin tehdä asiassa ratkaisun. Sosiaalilautakunnan vahvistamat sopimukset ovat samalla tavoin täytäntöönpantavissa kuin tuomioistuimen antamat päätökset. Sopimusten sisältö on periaatteessa vanhempien sovittavissa. Jos vanhemmat haluavat vahvistaa sopimukset, tiettyjen muotovaatimusten tulee kuitenkin täyttyä. Sopimukset tulee esimerkiksi tehdä kirjallisena. Lisäksi ennen sopimusten vahvistamista, viranomaisen tulee tarkistaa niiden täytäntöönpanokelpoisuus, kohtuullisuus ja se, että ne ovat lapsen edun mukaisia. (ElatusL 704/1975 8§; Salminen 2002, 178–180.)

Sekä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta että elatusta koskevien sopimusten laatimisessa vanhemmat voivat saada apua esimerkiksi kunnan sosiaalitoimessa työskenteleviltä lastenvalvojilta. Lastenvalvojan tehtävänä on varmistaa ennen kaikkea sitä, että vanhempien tekemät ratkaisut lasten huollon, asumisen ja elatuksenjärjestelyissä ovat lapsen edun mukaisia.

Lastenvalvojien tehtävänä on myös varmistaa, että lapsen osallisuus toteutuu lapsen asioista päätettäessä. Lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (HTL 361/1983) vuonna 2019 tehdyt muutokset (190/2019) vahvistivat lapsen osallisuutta: vanhemmille annettu suositus ottaa lapsen mielipide huomioon muuttui velvollisuudeksi ottaa lapsen mielipide huomioon silloin, kun päätetään lapsen henkilökohtaisista asioista (HTL 4.2 §). Myös lastenvalvojan mahdollisuuksia varmistua lapsen kuulemisesta vahvistettiin uudessa laissa (HE 22/2018, 23). Lastenvalvojalla on velvollisuus keskustella lapsen kanssa henkilökohtaisesti lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden, jos se on tarpeen lapsen mielipiteen selvittämiseksi – toisin sanoen jos vanhemmat antavat ymmärtää, ettei sitä ole selvitetty – ja jos lapsi tähän suostuu (HTL 8 §).

Tähän saakka tiedot eroperheiden vanhempien välisistä sopimuksista ovat perustuneet pääasiassa kunnista kerättyyn tilastotietoon. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kerää kuntien sosiaalitoimesta vuosittain tietoa sosiaalitoimessa vahvistettujen sopimusten määrästä koskien lasten huoltoa, asumista, tapaamisoikeutta ja elatusta. Tuoreimpien tilastotietojen mukaan vuonna 2018 vahvistettiin runsas 45 000 sopimusta lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta (THL 2020). THL:n tilastotietojen mukaan perheoikeudellisten sopimusten (sopimukset lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta) määrät ovat vähentyneet viimeisimmän tilastovuoden aikana (emt.). Tilastojen perusteella ei voida kuitenkaan arvioida sitä, mistä määrien vähentyminen johtuu.

THL:n tilastot kattavat kuitenkin vain sosiaalitoimessa vahvistetut sopimukset, ja niiden tuottama tieto koskien eroperheiden lasten arkea ja asumisjärjestelyjä on ylipäättään monella tapaa puutteellista. Ensinnäkin tilastoihin päätyy tietoa vain niistä perheistä, joissa sopimukset lapsen huollosta, tapaamisesta ja elatuksesta vahvistetaan viranomaisella. Tilastot eivät siis sisällä tietoja siitä, miten usein vanhemmat sopivat lasten asioiden järjestämisestä keskinäisillä sopimuksilla, ilman viranomaisten apua.

Toiseksi avoliittojen ja vastaavasti -erojen yleistyessä vanhempien parisuhteen purkautuminen koskettaa vuosittain myös lukuisia sellaisia lapsia, joiden vanhemmat eivät avioerohakemusprosessin kautta ohjautu varsinkaan viranomaisten kanssa tehtävän sopimismenettelyn piiriin. Avoerojen yleisyydestä huolimatta ei ole olemassa tilastotietoa siitä, kuinka moni lapsi kokee vuosittain vanhempiensa avoeron. Tilastojen perusteella ei siis voida luotettavasti arvioida sitä, kuinka suuri osuus kaikista eronneista vanhemmista päätyy sopimaan lasten asioista viranomaisteitse.

Kolmanneksi viranomais­sopimuksia koskevat tilastot eivät sisällä tietoa siitä prosessista, jonka kautta sopimukseen on päästy. Esimerkiksi lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta olennainen lapsen osallisuus osana häntä koskevaa päätöksentekoa ei käy ilmi viranomais­sopimuksia koskevista tilastoista.

On myös tärkeää muistaa, että kaikki vanhemmat eivät ylipäätään laadi sopimuksia lasten asumisesta, tapaamisesta tai elatuksesta eron jälkeen. Arki järjestetään ta-pauskohtaisesti neuvotellen tai toinen vanhemmista vastaa käytännössä yksin lapsen arjesta ja elatuksesta ilman erillisiä sopimusneuvotteluja joko omasta halusta tai tah-tomattaan. Tilastojen tuottama kuva eroperheiden arkisista käytännöistä ja niihin liitty-vistä sopimusmenettelyistä on siis monella tapaa puutteellista.

Käymme tässä luvussa kyselyaineiston tuloksiin perustuen läpi lapsen asumisjärjeste-lyjä¹ (lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta) ja elatusta koskevien sopimusten yleisyyttä sekä niiden sisältöä ja täytäntöönpanoa eroperheissä. Tarkastelemme myös syitä sille, miksi virallisia sopimuksia ei ole vanhempien välillä solmittu, ovatko vanhemmat saaneet riittävästi tukea ja apua lasten asioista sovittaessa ja miten lapsen osallisuus on vanhempien kokemuksen mukaan toteutunut lapsen asioista päätettäessä.

Eroperheiden vanhemmille suunnatun kyselyn avulla saadaan aiempaa tarkempaa ja kattavampaa tietoa sopimisen yleisyydestä. Tämä luku tuottaa uutta tietoa siitä, miten moni lapsen vuoroasumisjärjestelyn valitsevista vanhemmista tekee järjestelystä viral-lisen sopimuksen.

3.1 Asumisjärjestelyä koskevien sopimusten yleisyys ja sisältö

Vuoroasuminen vahvistetaan harvemmin virallisella sopimuksella

Kyselyn tulosten perusteella valtaosa vanhemmista on sopinut lapsen asumisesta kir-jallisesti viranomaisella vahvistetulla sopimuksella. Kaikista kyselyyn vastanneista lä-hivanhemmista 64 prosenttia ja etävanhemmista 65 prosenttia ilmoitti, että lapsen asumisesta on sovittu viranomaisen vahvistamalla sopimuksella joko kunnan sosiaali-

¹ Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin sopimuksiin liittyen erovanhemmille suunnatussa kyselyssä käsiteltiin lapsen asuinpaikan valintaan, käytännön asumisjärjestelyihin ja vanhempien tapaamisiin liittyviä sopimusasioita. Lapsen huoltajuuden ratkaisemista koskevat sopimukset jäi-vät kyselyn ulkopuolelle. Viittaamme siksi jatkossa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin sopimuksiin lapsen asumisjärjestelyä koskevinä sopimuksina tai lyhyemmin asumissopimuksina.

toimessa tai tuomioistuimessa (Taulukko 3.1). Vastaavasti kaikista vanhemmista runsas kolmannes (lähivanhemmat 35 % ja etävanhemmat 36 %) ilmoitti, että lapsen tapaamisesta ja luonapidosta ei ole laadittu viranomaisen vahvistamaa sopimusta.

Taulukko 3.1. Lapsen asumisjärjestelyjä koskevien sopimusten yleisyys, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Ei sopimusta	47 %	32 %	35 %	41 %	32 %	36 %
Lastenvalvojan tai muun sosiaaliviranomaisen vahvistama sopimus	49 %	57 %	55 %	51 %	57 %	55 %
Tuomioistuimen vahvistama sopimus tai päätös	4 %	11 %	9 %	7 %	11 %	10 %
N	462 (100)	1 693 (100)	2 155 (100)	563 (100)	722 (100)	1 285 (100)

Kysymys: Lapsen tapaamisesta ja asumisjärjestelystä, esimerkiksi vuoroasumisesta, sovitaan usein samalla kun sovitaan lapsen huollosta ja siitä, kumman vanhemman luona lapsi on kirjoilla. Onko teillä viranomaisen vahvistamaa sopimusta tai päätöstä vuonna x syntyneen lapsen tapaamisesta tai luonapidosta (asumisjärjestelystä)? Vastausvaihtoehdot: 1. Kyllä, lastenvalvojan tai sosiaaliviranomaisen vahvistama sopimus, 2. Kyllä, tuomioistuimen (esim. käräjäoikeuden) vahvistama sopimus tai päätös, 3. On ollut aikaisemmin viranomaisen vahvistama määräaikainen sopimus mutta sopimus ei ole enää voimassa, 4. Asia on vireillä tai kesken, 5. Ei ole viranomaisen vahvistamaa sopimusta, 6. En osaa sanoa.

Niissä perheissä, joissa lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhemman luona, on virallinen sopimus laadittu harvemmin kuin muissa perheissä. Lähivanhempien vastausten mukaan vajaalla puolella (47 %) vuoroasuvista perheistä ei ole viranomaisen vahvistamaan sopimusta lapsen asumisesta, kun vastaava osuus muissa perheissä on 32 prosenttia. Vastaavat osuudet etävanhempien vastausten mukaan ovat vuoroasuvien lasten vanhemmilla 41 prosenttia ja ei-vuoroasuvien lasten vanhemmilla 32 prosenttia.

Valtaosa (86 %) viranomaisen vahvistamista sopimuksista on sosiaalilautakunnan (lastenvalvojan tai muun sosiaaliviranomaisen) vahvistamia sopimuksia. Kaikista sopimuksista tuomioistuimen päätösten osuus on noin 14 prosenttia.

Vuoroasuvien lasten perheissä sosiaalilautakunnassa vahvistettuja sopimuksia on lähivanhemman ilmoituksen mukaan 49 prosentilla ja muissa kuin vuoroasuvien lasten perheissä 57 prosentilla. Tuomioistuimen päätöksiä asumissopimuksista on lähivanhemman ilmoituksen mukaan 4 prosentilla kaikista vuoroasuvista perheistä ja muissa

kuin vuoroasuvissa perheissä 11 prosentilla. Etävanhempien vastausten mukaan tuomioistuimen päätöksiä lapsen asumisjärjestelyistä on vuoroasuvissa perheissä jonkin verran enemmän kuin lähivanhempien vastausten mukaan, noin seitsemän prosenttia.

Vanhempien eron aikaiset välit ja kyky yhteistyöhön ovat yhteydessä siihen, miten usein vanhemmat sopivat lapsen asumisjärjestelyistä virallisella sopimuksella. Mikäli välit olivat riitaisat, 72 prosenttia lähivanhemmista (etävanhemmista 71 %) ilmoittaa, että lapsen asumisesta on laadittu viranomaisen vahvistama sopimus (vuoroasuvien lasten vanhemmilla 66% ja ei-vuoroasuvien lasten vanhemmilla 74 %).

Valtaosa vanhemmista päätyy virallisessa sopimuksessa vahvistamaan järjestelyn, jossa lapsi asuu eron jälkeen pääasiassa toisen vanhemman luona (Taulukko 3.2). Lähivanhempien vastausten mukaan 77 prosenttia ilmoitti, että virallisessa sopimuksessa vahvistettiin lapsen asuminen pääasiassa lähivanhemman luona. Vuoroasumisjärjestelyn kertoo vahvistaneen virallisella sopimuksella lähivanhemmista viidennes (21 %) ja etävanhemmista reilu kolmannes (36 %).

Taulukko 3.2. Lapsen asumisjärjestelyjä koskevien sopimusten sisältö, %.

	Lähivanhemmat	Etävanhemmat
Lapsi asuu yhtä paljon kummankin vanhemman luona (esimerkiksi vuoroasuminen)	21 %	36 %
Lapsi asuu pääasiassa minun luonani	77 %	0 %
Lapsi asuu pääasiassa toisen vanhemman luona	1 %	61 %
Asumisjärjestely muuttuu tarpeen mukaan	1 %	1 %
Jokin muu asumisjärjestely	0 %	1 %
N	1 395 (100)	824 (100)

Kysymys: Mitä sopimuksessa tai päätöksessä on sovittu lapsen asumisjärjestelystä? Vastausvaihtoehdot: 1. Sovittu, että lapsi asuu lähes yhtä paljon kummankin vanhempansa luona (esim. vuoroasuminen tm.), 2. Sovittu, että lapsi asuu pääasiassa minun luonani, 3. Sovittu, että lapsi asuu pääasiassa toisen vanhempansa luona, 4. Sovittu, että lapsen asumisjärjestely on jokin muu, mikä? (AVO): 4. Lapsen as.järjestely on jokin muu, 5. Sovittu, että as.järjestely muuttuu tilanteen tai tarpeen mukaan; lapsen mielen mukaan.

Valtaosalla niistä vanhemmista, jotka ovat sopineet lapsen asumisjärjestelyistä viranomaisen vahvistamalla sopimuksella, on sovittu kirjallisesti myös lapsen elatukseen liittyvistä kysymyksistä (Taulukko 3.3). Noin 85 prosenttia niistä vanhemmista, joilla on viranomaisen vahvistama sopimus lapsen asumisjärjestelyistä, on voimassa oleva elatussopimus. Niistä lähivanhemmista, joilla ei ole viranomaisen vahvistamaa sopimusta lapsen asumisjärjestelyistä, noin 35 prosenttia (etävanhemmista 27 %) ilmoittaa, että elatuksesta on sovittu kirjallisesti viranomaisen vahvistamassa sopimuk-

sessä. Niistä lähivanhemmista, joilla ei ole voimassa olevaa sopimusta lapsen asumisjärjestelyistä, 66 prosenttia (etävanhemmista 73 %) ilmoittaa, ettei heillä ole myöskään sopimusta lapsen elatuksesta.

Se, että perheellä on viranomaisen vahvistama sopimus sekä lapsen asumisjärjestelystä että elatuksesta on selvästi yleisempää muiden kuin vuoroasuvien perheiden keskuudessa (ei esitetty taulukossa). 62 prosentilla vuoroasuvista perheistä on lähivanhempien vastausten mukaan sovittu viranomaisen vahvistamalla sopimuksella sekä lapsen asumisesta että elatuksesta (etävanhemmista 74 %), kun vastaava osuus on 92 prosenttia muista perheistä (sekä lähi- että etävanhemmat).

Taulukko 3.3. Lapsen elatussopimukset asumisjärjestelyjä koskevien sopimusten mukaan, %.

	Lähivanhemmat		Etävanhemmat	
	Asumis-sopimus	Ei asumis-sopimusta	Asumis-sopimus	Ei asumis-sopimusta
Elatussopimus	86 %	35 %	85 %	27 %
Ei sopimusta lapsen elatuksesta	14 %	66 %	15 %	73 %
N	1402 (100)	699 (100)	826 (100)	431 (100)

Tavallisesti lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat sopimukset tehdään toistaiseksi voimassa oleviksi. Joskus on lapsen edun mukaista ratkaista lapsen asiat määräaikaista ("kokeilusopimus", Aaltonen 2009, 188). Kokeilusopimukset ovat käytännössä osoittautuneet hyväksi keinoksi saavuttaa sovinto vanhempien välillä (Aaltonen 2009, 330).

Pieni osa vastaajista ilmoitti, että vaikka lapsen asumisjärjestelystä ei ole parhaillaan voimassa olevaa sopimusta, on perheellä aikaisemmin ollut määräaikainen sopimus (Taulukko 3.4). Noin neljä prosenttia lähi- ja kolme prosenttia etävanhemmista ilmoitti, että heillä on aiemmin ollut voimassa viranomaisen vahvistama määräaikainen sopimus lapsen asumisjärjestelystä. Niistä vanhemmista, joilla on ollut aikaisemmin määräaikainen sopimus, vajaa neljännes lähivanhemmista ja runsas 40 prosenttia etävanhemmista ilmoittaa, että sopimuksessa oli sovittu lapsen asumisesta yhtä paljon kummankin vanhemman luona. Näin ollen aikaisemmin voimassa olleissa lapsen asumisjärjestelyjä koskevissa sopimuksissa on vuoroasumisen yleisyys ollut samalla tasolla kuin niiden perheiden joukossa, joilla parhaillaan on voimassa sopimus lapsen vuoroasumisesta.

Taulukko 3.4. Niiden vastaajien osuus, joilla on aikaisemmin ollut voimassa määräaikainen sopimus lapsen asumisjärjestelyistä sekä sopimuksen sisältö, %.

	Lähiperheimet	Etäperheimet
Aikaisemmin määräaikainen sopimus lapsen asumisjärjestelyistä		
N	92	35
%	4 %	3 %
Aikaisemmin voimassa olleessa sopimuksessa sovittiin, että		
lapsi asuu yhtä paljon kummankin vanhemmansa luona (esim. vuoroasuminen)	23 %	42 %
lapsi asuu pääasiassa minun luonani	74 %	8 %
lapsi asuu pääasiassa toisen vanhemmansa luona	4 %	47 %
jokin muu järjestely	--	2 %
N	92 (100)	35 (100)

Virallisen asumissopimuksen puuttumisen syynä useimmiten se, että sopimus koetaan tarpeettomaksi

Runsas kolmannes kyselyyn vastanneista vanhemmista ilmoitti, ettei heillä ole viranomaisen vahvistamaa sopimusta lasten asumisesta. Kyselyssä tiedusteltiin syitä siihen, miksi virallista sopimusta ei ole tehty. Suurin osa perusteli virallisen sopimuksen laatimatta jättämistä sillä, ettei sopimuksen tekoa koettu tarpeelliseksi (Kuvio 3.1). Osa vanhemmista kertoi avovastauksissa, että sopimus on kuitenkin ollut tarkoituksena jossain vaiheessa saada laadituksi.

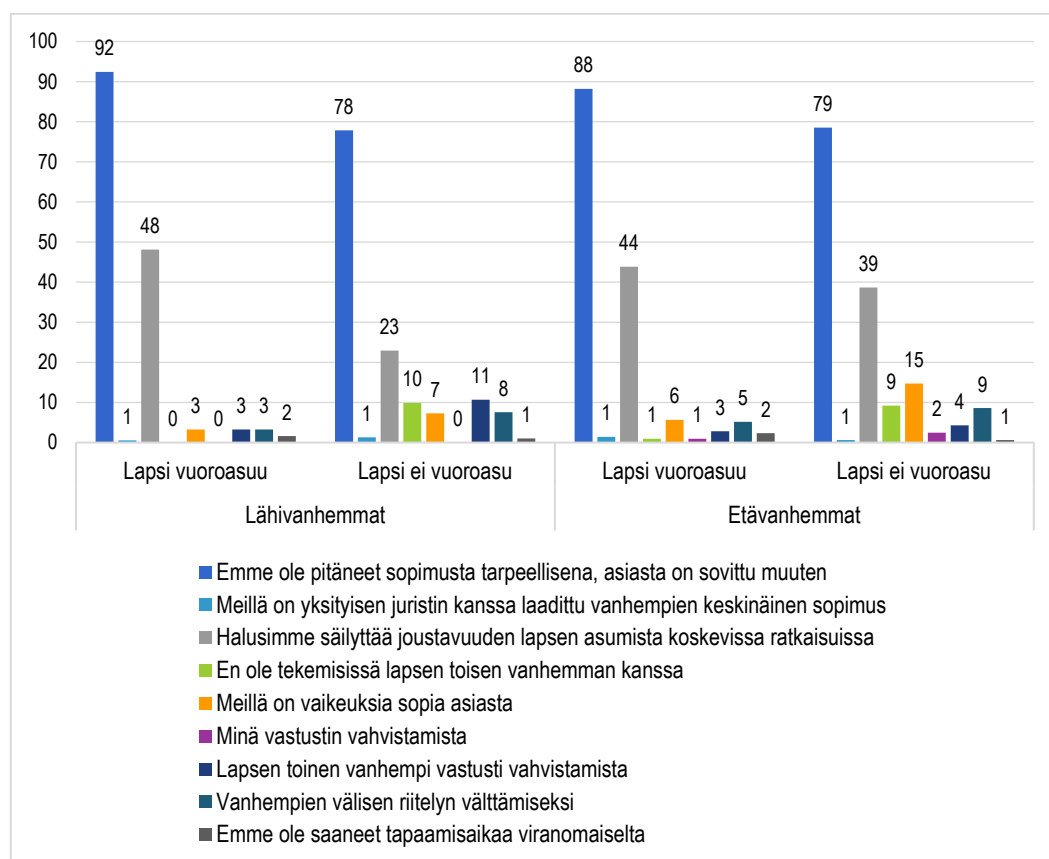
Emme ole saaneet sitä aikaiseksi. Olemme hyvissä väleissä, joten tämä "kuriositetti" on jäänyt tekemättä. Mutta aikomuksena tuo on kuitenkin tehdä. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Toiseksi suurimpana syynä mainittiin, että vanhemmat halusivat säilyttää joustavuuden järjestelyistä sovittaessa. Joustavuuden säilyttäminen korostui etenkin vuoroasumisjärjestelyn valintojen vanhempien vastauksissa. Niistä etävanhemmista, joiden lapsi ei vuoroasunut, 15 prosenttia ilmoitti, että syy sopimuksen puuttumiselle on vanhempien väliset vaikeudet sopia asiasta. Pienellä osalla vastaajista virallisen sopimuksen puuttumisen syynä mainittiin se, että vanhemmat halusivat välttää keskinäistä riitelyä tai toinen vanhemmista vastusti sopimuksen virallistamista.

Avovastausten perusteella virallisten sopimusten puuttumisen taustalta löytyi myös vanhempien jaksamiseen, palvelujärjestelmän toimintaan ja lastenvalvojien näkemyksiin ja käytäntöihin liittyviä syitä. Osalla vanhemmista ei ollut voimavaroja paperibyrokratian hoitamiseen eron jälkeisessä kuormittavassa elämänvaiheessa. Jotkut puolestaan eivät olleet ymmärtäneet, missä virallinen sopimus olisi ollut mahdollista laatia. Osa jätti virallisen sopimuksen tekemättä, koska lastenvalvoja ei ollut halukas vahvistamaan sopimusta sellaisena kuin vanhemmat sen halusivat.

Lastenvalvoja oli kammottava. Hän väitti, että viikko-viikko järjestely olisi huono lapsen kannalta. Sovimme asiasta keskenämme. (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Kuvio 3.1. Vanhempien antamat syyt sille, miksi sopimusta lapsen asumisjärjestelystä ei ole vahvistettu, %.

Kysymys: Miksi teillä ei ole viranomaisen vahvistamaa sopimusta lapsen tapaamisesta tai asumisjärjestelystä? Voit valita useampia vaihtoehtoja.

3.2 Elatussopimusten yleisyys ja sisältö

Elatussopimuksia vahvistetaan vuoroasumisen valitsemissa perheissä harvemmin

Vanhemmista valtaosalla oli vahvistettu sopimus lapsen elatuksesta (Taulukko 3.5). Lähivanhemmista 68 prosenttia ja etävanhemmista 64 prosenttia ilmoitti, että heillä on joko lastenvalvojan tai muun sosiaaliviranomaisen vahvistama sopimus tai tuomioistuimen vahvistama sopimus tai päätös lapsen elatuksesta.

Kuten asumisjärjestelyjä koskevien sopimusten osalta, myös elatussopimusten vahvistaminen erosi vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten vanhempien välillä. Vuoroasuvan lapsen lähivanhemmista 64 prosenttia ja etävanhemmista 53 prosenttia ilmoitti, että vuoroasuvan lapsen elatuksesta ei ole viranomaisen vahvistamaa sopimusta. Vastaavasti vajaa neljäsosa ei-vuoroasuvan lapsen lähi- ja etävanhemmista ilmoitti, että lapsesta ei ollut vahvistettua elatussopimusta.

Elatussopimus oli vahvistettu useammin sosiaalilautakunnassa (lastenvalvojalla tai muulla sosiaaliviranomaisella) kuin tuomioistuimessa. Sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus oli 58 prosentilla lähivanhemmista ja 56 prosentilla etävanhemmista. Tuomioistuimen vahvistama sopimus oli lähivanhemmista kymmenellä prosentilla ja etävanhemmista yhdeksällä prosentilla.

Taulukko 3.5. Vahvistettujen elatussopimusten yleisyys lapsen asumisjärjestelyn mukaan, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Ei sopimusta	64 %	23 %	32 %	53 %	24 %	36 %
Lastenvalvojan tai muun sosiaaliviranomaisen vahvistama sopimus	32 %	66 %	58 %	40 %	67 %	56 %
Tuomioistuimen vahvistama sopimus tai päätös	4 %	11 %	10 %	7 %	9 %	8 %
N	493 (100)	1661 (100)	2155 (100)	563 (100)	722 (100)	1285 (100)

Kysymys: Onko teillä tällä hetkellä viranomaisen vahvistamaa sopimusta tai päätöstä vuonna x syntyneen lapsen elatuksesta lapsen toisen vanhemman kanssa? Vastausvaihtoehdot: 1. Kyllä, lastenvalvojan tai sosiaaliviranomaisen vahvistama sopimus, 2. Kyllä, tuomioistuimen (esim. käräjäoikeuden) vahvistama sopimus tai päätös, 3. On ollut aikaisemmin viranomaisen vahvistama määräaikainen sopimus mutta sopimus ei ole enää voimassa, 4. Asia on vireillä tai kesken, 5. Ei ole viranomaisen vahvistamaa sopimusta, 6. En osaa sanoa.

Vuoroasuvan lapsen vanhemmat ovat harvemmin sopineet, että elatusapua maksetaan

Elatussopimusten sisällöstä kysyttiin niiltä vanhemmilta, joilla oli vahvistettu sopimus lapsen elatuksesta. Noin kolmessa tapauksessa neljästä vanhemmat olivat sopineet, että elatusapua maksetaan ja noin neljäsosa oli sopinut, että elatusapua ei makseta (Taulukko 3.6).

Taulukko 3.6. Lapsen elatusjärjestelyjä koskevien sopimusten sisältö, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Elatusapua maksetaan	47 %	80 %	76 %	42 %	84 %	72 %
Elatusapua ei makseta	54 %	20 %	24 %	58 %	16 %	28 %
- toisen vanhemman matalan elatuskyvyn vuoksi	12 %	16 %	16 %	12 %	13 %	13 %
- ei makseta koska lapsi asuu lähes yhtä paljon kummankin vanhemman luona (vuoroasuu)	30 %	1 %	4 %	35 %	1 %	11 %
- ei makseta koska kumpikin vanhempi vastaa lapsen menoista tahollaan	11 %	1 %	2 %	8 %	2 %	4 %
- sovittu jotain muuta	1 %	2 %	2 %	2 %	1 %	1 %
N	166 (100)	1316 (100)	1482 (100)	249 (100)	543 (100)	792 (100)

Kysymys: Mitä tässä sopimuksessa tai päätöksessä on sovittu lapsen elatuksesta? Vastausvaihtoehdot: 1. Sovittu, että lapsen toinen vanhempi maksaa minulle elatusapua; 2. Sovittu, että minä maksan elatusapua lapsen toiselle vanhemmalle; 3. Sovittu, että elatusapua ei makseta minun matalan elatuskyvyn vuoksi; 4. Sovittu, että elatusapua ei makseta lapsen toisen vanhemman matalan elatuskyvyn vuoksi; 5. Sovittu, että elatusapua ei makseta, koska lapsi asuu lähes yhtä paljon kummankin vanhemman luona (esim. vuoroasuminen); 6. Sovittu, että elatusapua ei makseta vaan kumpikin vanhempi vastaa lapsen menoista tahollaan; 7. Sovittu jotain muuta, mitä.

Sopimusten sisältö erosi lapsen asumisjärjestelyn mukaan. Ei-vuoroasuvan lapsen lähivanhemmista 80 prosenttia ja etävanhemmista 84 prosenttia ilmoitti sopineensa, että elatusapua maksetaan. Jos lapsi vuoroasui, vanhemmat olivat muita yleisemmin sopineet, että elatusapua ei makseta. Vuoroasuvan lapsen lähivanhemmista 54 prosenttia ja etävanhemmista 58 prosenttia ilmoitti sopineensa, että vuoroasuvasta lapsesta ei makseta elatusapua, kun vastaavat luvut olivat ei-vuoroasuvien lasten lähivanhemmillä 20 prosenttia ja etävanhemmillä 16 prosenttia.

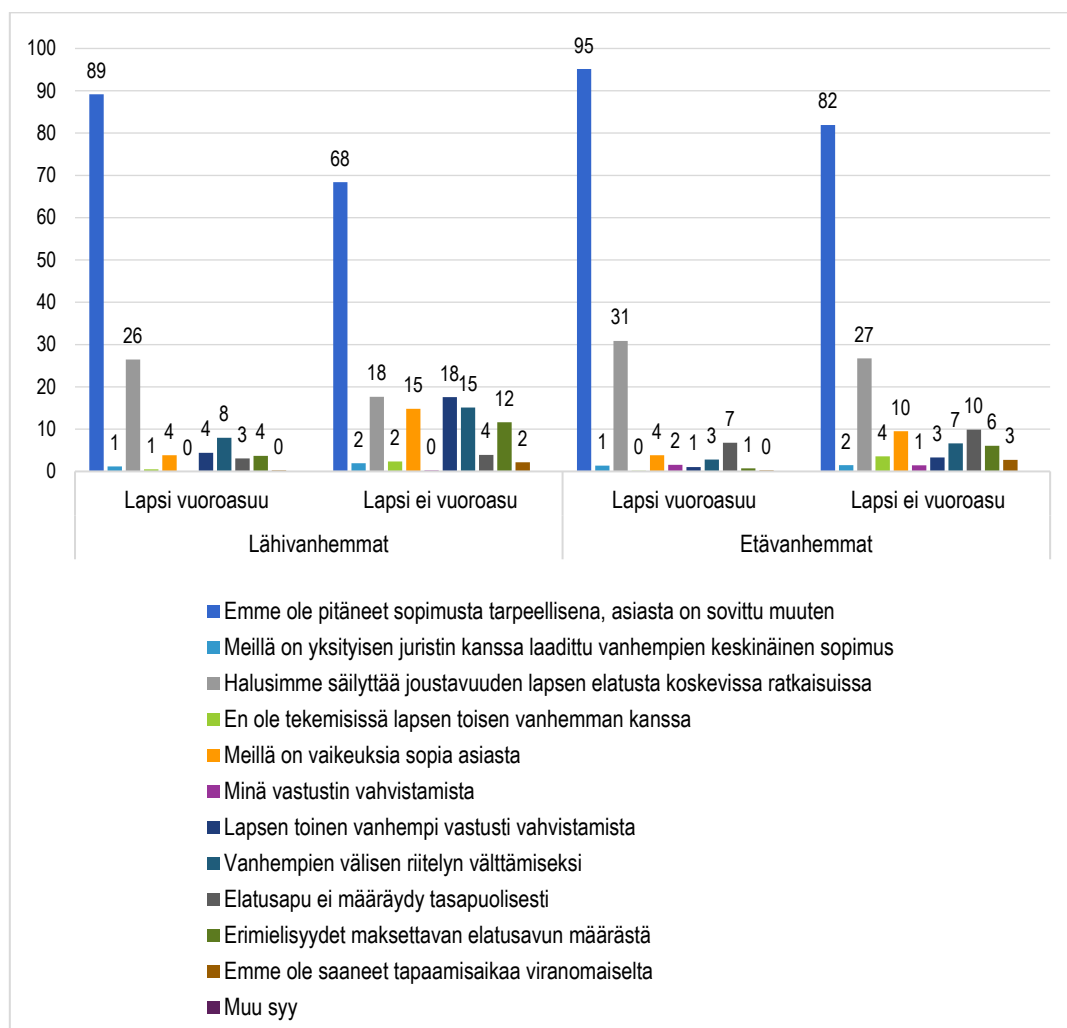
Kysymyksessä esitettiin eri vastausvaihtoehtoja sille, miksi vanhemmat olivat sopineet, että elatusapua ei makseta. Jos lapsi vuoroasui, vanhemmat olivat tyypillisimmin sopineet, että elatusapua ei makseta, koska lapsi asuu lähes yhtä paljon kummankin vanhemman luona. Ei-vuoroasuvien lasten sopimuksissa taas oli pääasiallisesti sovittu, että elatusapua ei makseta etävanhemman matalan elatuskyvyn vuoksi, ja muiden syiden osuudet jäivät yhteen-kahteen prosenttiin. Kuitenkin myös vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhemmista 12 prosenttia ilmoitti, että elatusapua ei makseta etävanhemman matalan elatuskyvyn vuoksi. 11 prosenttia vuoroasuvan lapsen lähivanhemmista ja kahdeksan prosenttia etävanhemmista oli sopinut vastavansa lapsen menoista omilla tahoillaan.

Lapsen elatusjärjestelyistä ja vanhempien keskinäisistä sopimuksista kysyttiin erikseen niiltä vanhemmilta, joilla ei ollut vahvistettua elatussopimusta. Vaikka vanhemmilla ei ollut elatussopimusta, lähi- ja etävanhemmista 20 prosenttia ilmoitti sopineensa, että lapsesta maksetaan elatusapua. Vuoroasuvan lapsen vanhemmat olivat sopineet harvemmin (lähivanhemmista 4 % ja etävanhemmista 8 %) kuin muut vanhemmat (lähivanhemmista 34 % ja etävanhemmista 42 %), että elatusapua maksetaan.

Vanhemmilta kysyttiin myös syitä sille, miksi vanhemmilla ei ole lapsen elatuksesta viranomaisen vahvistamaa sopimusta. Esitetyistä vaihtoehtoista vastaajat saivat valita useamman, minkä lisäksi myös avovastaukset sallittiin. Keskeisin syy vanhempien mielestä oli se, että elatussopimukselle ei ole ollut tarvetta (Kuvio 3.2). Vanhemmat halusivat myös säilyttää joustavuuden lapsen elatukseen liittyvissä asioissa.

Ei-vuoroasuvien lasten vanhemmat vastasivat vuoroasuvien lasten vanhempia hieman useammin, että vanhemmilla on ollut vaikeuksia sopia lapsen elatuksesta tai toinen vanhempi on vastustanut sopimuksen vahvistamista. Lähivanhempien vastauksista nousi etävanhempia hieman useammin esille se, että sopimusta ei ole vahvistettu riitelyn välttämiseksi tai että elatusavun määrästä on ollut erimielisyyttä.

Kuvio 3.2. Vanhempien antamat syyt sille, miksi elatuksesta ei ole vahvistettu sopimusta, %.

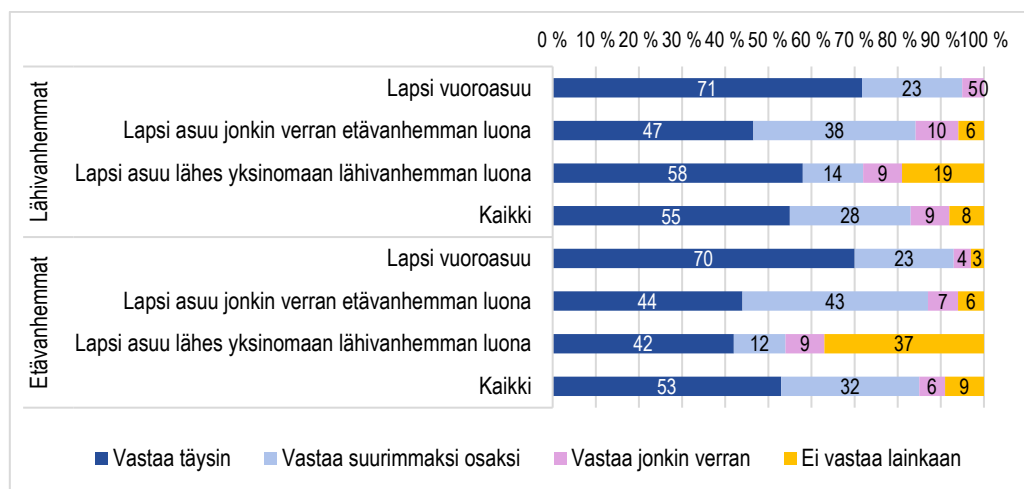
Kysymys: Miksi teillä ei ole viranomaisen vahvistamaa sopimusta lapsen elatuksesta? Voit valita useampia vaihtoehtoja.

3.3 Sopimusten täytäntöönpano ja muuttaminen

3.3.1 Asumisjärjestelyjä koskevien sopimusten täytäntöönpano

Kaikista asumissopimuksen viranomaisella vahvistaneista lähi- ja etävanhemmista runsas puolet ilmoittaa, että lapsen nykyinen asumisjärjestely vastaa täysin sitä, mitä viranomaisella vahvistetussa sopimuksessa on sovittu (Kuvio 3.3). Yleisintä sopimuksen vastaavuus nykykäytäntöön on niissä perheissä, joissa lapsi vuoroasuu. Vuoroasuvien lasten sekä lähi- että etävanhemmista noin 70 prosenttia ilmoittaa, että sopimus vastaa täysin lapsen nykyistä asumisjärjestelyä.

Kuvio 3.3. Miten hyvin viranomaisella vahvistettu sopimus vastaa lapsen nykyistä asumisjärjestelyä? Osuus niistä vastaajista, joilla viranomaisen vahvistama sopimus lapsen tapaamisesta ja luonapidosta (%).

Vähiten lapsen asumisjärjestelystä laadittu sopimus vastaa lapsen todellista asumisjärjestelyä niissä perheissä, joissa lapsi asuu yksinomaan lähivanhemman luona. Näistä perheistä lähivanhempien vastausten mukaan noin viidennes ja etävanhempien vastausten mukaan jopa 37 prosenttia ilmoittaa, ettei sopimus vastaa lainkaan lapsen todellista nykyistä asuinjärjestelyä.

Asumisjärjestelyjen poikkeaminen sopimuksella sovitusta käytännöstä voi myös olla ongelmallista. Näin voi olla esimerkiksi tilanteissa, jossa sopimuksessa on vahvistettu etävanhemman laajempi tapaamisoikeus, joka ei kuitenkaan etävanhemman toiveesta huolimatta toteudu. Tällöin asiaan voidaan myös viranomaisten avulla puuttua.

Koska lapsen asumisjärjestelyt eivät aina vastaa vahvistettua sopimusta, tilastojen perusteella ei voida kattavasti päätellä, minkälaisia eroperheiden todelliset asumisjärjestelyt ovat. Esimerkiksi sopimuksen laatimisesta voi olla niin pitkä aika, että siihen aikanaan kirjattu asumisjärjestely on taakse jäänyttä elämää.

Järjestelystä on muodostunut säännöllinen, mutta sitä ei ole kirjoitettu mihinkään. (Lähivanhempi, lapsi ei vuoroasu)

Lähes puolet etävanhemmista, joiden lapsi asuu pääasiassa lähivanhemman luona, kertoo, etteivät lapsen asumisjärjestelyt vastaa virallisessa sopimuksessa vahvistettuja käytäntöjä. Tulos ei kuitenkaan vielä kerro siitä, mihin suuntaan sopimuksista poiketaan. Mikäli lapsi viettää molempien vanhempien ja lapsen toiveen mukaisesti etävanhemman luona enemmän aikaa kuin viralliseen sopimukseen on kirjattu, asia ei välttämättä ole perheiden kokemuksen mukaan ongelmallinen. Yhdessä avovastauksessa sopimuksesta poikkeamista perusteltiin näin:

[Asumisjärjestely] poikkeaa siis alkuperäisestä, mutta olemme tyytyväisiä järjestelyyn. (Lähivanhempi, lapsi ei vuoroasu)

Tilanne voi kuitenkin näissäkkin tapauksissa muodostua ongelmalliseksi, koska etävanhemman talouteen myönnetyt etuudet ja palvelut ovat riippuvaisia siitä, mitä lapsen asumisesta on virallisesti sovittu.

3.3.2 Elatusta koskevien sopimusten täytäntöönpano

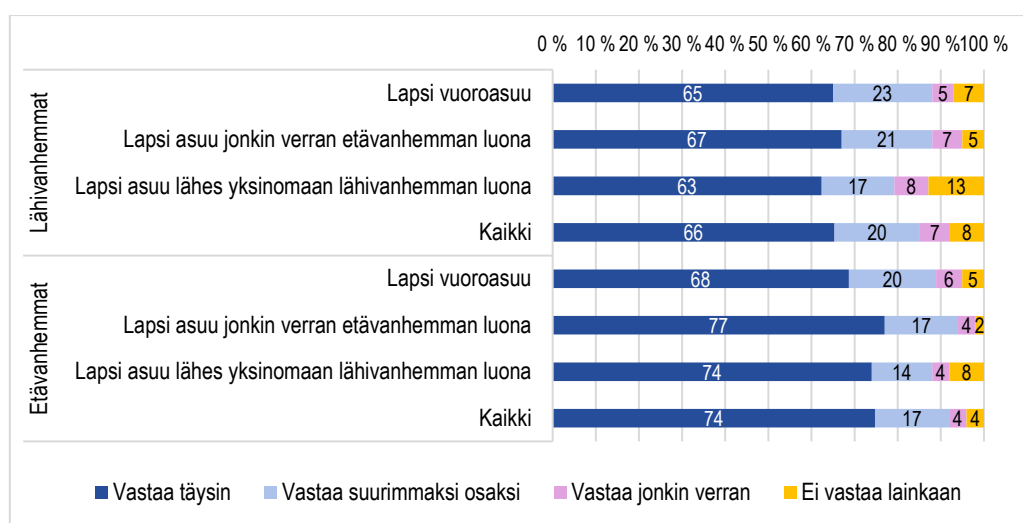
Suurimmalla osalla lapsen nykyinen elatusjärjestely vastaa elatussopimusta

Valtaosa vanhemmista ilmoitti, että lapsen nykyinen elatusjärjestely vastaa täysin tai suurimmaksi osaksi elatussopimusta (Kuvio 3.4). Pääosin vastauksissa ei ollut suuria eroja lapsen asumisjärjestelyn mukaan, lukuun ottamatta niitä lähivanhempia, joiden luona lapsi asui lähes yksinomaan. He ilmoittivat muita useammin, että elatussopimus ei vastaa lainkaan lapsen nykyistä elatusjärjestelyä.

Elatusjärjestelyjen ja sopimuksen vastaamattomuudesta kysyttiin tarkemmin niiden vanhempien osalta, jotka ilmoittivat, että elatusjärjestely vastaa vain jonkin verran tai ei lainkaan elatussopimusta. Lähivanhemmilla elatusjärjestely poikkesi tyypillisesti niin, että elatusapua ei makseta (52 %) tai elatusapua maksetaan vähemmän kuin on

sovittu (27 %). Etävanhempien vastauksista ei noussut yhtä pääasiallista eroavaisuutta lapsen elatusjärjestelyn ja sopimuksen välillä. Etävanhemmista 26 prosenttia vastasi, että lapsesta ei makseta elatusapua, 20 prosenttia vastasi, että maksaa elatusapua enemmän kuin on sovittu ja 16 prosenttia vastasi, että maksaa elatusapua vähemmän kuin on sovittu.

Kuvio 3.4. Lapsen elatusjärjestelyn vastaavuus vahvistetun elatussopimuksen kanssa. Osuus niistä vastaajista, joilla on viranomaisen vahvistama sopimus lapsen elatuksesta (%).

Elatussopimusten muuttaminen koetaan vaikeaksi

Elatusapua voi olla tarpeen muuttaa, jos vanhempien elatuskyvyssä tai lasten elatuksen tarpeessa on tapahtunut olennaisia muutoksia. Esimerkiksi jommankumman vanhemman elämäntilanteessa on voinut tapahtua muutoksia, jotka heikentävät tai parantavat vanhemman elatuskykyä tai lapsen asumis- tai tapaamisjärjestelyt ovat voineet muuttua sen jälkeen, kun elatuksesta on sovittu. Tällöin aiemmin vahvistetun elatussopimuksen tilalle voidaan laatia uusi sopimus. Jos vanhemmat eivät pääse elatusavun muuttamisesta sopimukseen, elatussopimusta voidaan muuttaa käytännössä vain tuomioistuimessa. Edellytys sopimuksen muuttamiselle tuomioistuimessa on se, että olosuhteet ovat muuttuneet keskeisesti tai jos elatusapu on ollut alun perin kohutun. (Salminen 2002, 178–180.) Sekä lähi- että etävanhemmista kolmannes ilmoitti, että lapsen elatussopimusta on jossakin vaiheessa muutettu (Taulukko 3.7). Vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten elatusta koskevien sopimusten muuttamisessa ei ollut suurta eroa.

Taulukko 3.7. Elatussopimusten muuttaminen lapsen asumisjärjestelyn mukaan, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Ei ole muutettu	68 %	58 %	59 %	68 %	57 %	60 %
On muutettu	28 %	34 %	33 %	25 %	37 %	33 %
On yritetty tai yritetään parhaillaan muuttaa	4 %	7 %	6 %	6 %	5 %	6 %
En osaa sanoa	0 %	2 %	2 %	2 %	1 %	1 %
N	175 (100)	1364 (100)	1539 (100)	258 (100)	557 (100)	815 (100)

Kysymys: Onko elatussopimusta koskaan muutettu? Kysymys on esitetty vanhemmille, joilla on ollut joko lastenvalvojan tai sosiaaliviranomaisen tai tuomioistuimen vahvistama sopimus sekä vanhemmille, joilla sopimusasia oli vireillä tai kesken.

Elatussopimusten muuttamisjärjestelmää on oikeustieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa luonnehdittu jäykäksi, ja elatusapujen muutuskynnystä korkeaksi (Gottberg 1995, 279–280; Salminen 2002, 195–196). Vanhemmilta kysyttiin, kuinka helppona tai vaikeana he pitivät sopimuksen muuttamista asteikolla 1–10 (1=erittäin vaikeaa ja 10=erittäin helppoa). Kysymys esitettiin vain niille vanhemmille, jotka olivat joko muutaneet sopimusta tai olivat yrittäneet tai parhaillaan yrittivät muuttaa lapsen elatuksesta tehtyä sopimusta. Vastausten keskiarvo oli lähivanhempien joukossa 5,0 ja etävanhempien joukossa 4,9. Lähivanhemmista erittäin vaikeana sopimuksen muuttamista piti 23 ja etävanhemmista 28 prosenttia. Erittäin helppona sopimusten muuttamista piti noin 10 prosenttia vanhemmista. Sopimuksen muuttamista erittäin vaikeana pitävien osuus oli ei-vuoroasuvien lasten vanhempien keskuudessa korkeampi (23–29 %) kuin vuoroasuvien lasten vanhempien keskuudessa (15–24 %). On hyvä huomioida, että kysymyksessä pyydettiin arvioimaan vain muutoksen tekemisen helppoutta. Vanhemmat ovat voineet ymmärtää kysymyksen eri tavoin. Osa on kenties arvioinut sitä, miten elatussopimuksen muuttamista koskeva neuvottelu sujui lapsen toisen vanhemman kanssa, osa taas on saattanut pohtia esimerkiksi sitä, kuinka sopimuksen muuttamiseen liittynyt asiointi viranomaisten kanssa sujui.

3.4 Palvelujärjestelmän tarjoama tuki lapsen asioista päätettäessä

Vanhempien välistä yhteistyötä lapsen asioista päätettäessä ja sopimukseen liittyvien erimielisyyksien sovittelua tuetaan julkisilla palveluilla. Kunnan sosiaalitoimessa työskentelevien lastenvalvojien tehtävänä on valvoa lapsen edun toteutumista vanhempien tehdessä päätöksiä lapsen elämän järjestämisestä eron jälkeen. Lastenvalvojien

rooli on keskeinen etenkin silloin kun vanhempien kyky yhteistyöhön on riitaisten välien tai esimerkiksi vaikean taloudellisen tilanteen takia koetuksella (Rissanen ym. 2017, 40). Vanhemmat voivat saada apua päätöksentekoon ja sopimuksia koskevaan pohdintaan lastenvalvojien lisäksi myös esimerkiksi käräjäoikeuden lapsiasioiden sovittelusta sekä kunnan tai seurakunnan perheneuvolasta.

Kyselyssä selvitettiin minkälaista tukea eronneet vanhemmat olivat hakeneet tai he olisivat tarvinneet lasten asumisjärjestelyitä ja elatusta koskevien päätösten tekemisessä.

3.4.1 Palvelujärjestelmän tuki lapsen asumisjärjestelyihin liittyvissä kysymyksissä

Hieman vajaa 70 prosenttia vanhemmista ilmoittaa, ettei ole hakenut neuvoja tai tietoa lapsen asumisjärjestelyihin liittyviin kysymyksiin julkisesta palvelujärjestelmästä tai järjestöiltä (Taulukko 3.8). Lähivanhemmista vain neljä prosenttia ilmoittaa, ettei ole hakenut neuvoja, mutta olisi niitä kaivannut. Etävanhemmista vastaava osuus on vajaa kymmenen prosenttia ja heistä perheet, joissa lapsi ei vuoroasu, olisivat kaivanneet neuvoja hieman useammin kuin vuoroasuvien lasten vanhemmat.

Noin kolmannes kyselyyn vastanneista on hakenut eri tahoilta neuvoja lapsen asumisjärjestelyitä pohdittaessa. Yleisimmin vastaajat ovat kääntyneet kunnan sosiaalitoimen tai lastenvalvojan puoleen. Sekä lähi- että etävanhemmista noin viidennes on hakenut neuvoja näiltä tahoilta. Ne vanhemmat, joiden lapsi ei vuoroasu, ovat hakeutuneet lastenvalvojan ja sosiaalitoimen palveluiden piiriin hieman vuoroasuvien lasten vanhempia useammin. Oikeudellista apua on hakenut noin kymmenen prosenttia vanhemmista, ei-vuoroasuvien lasten vanhemmat hieman vuoroasuvien lasten vanhempia useammin. Perheasioiden sovittelusta apua on hakenut lähivanhemmista kuusi prosenttia (etävanhemmista 7 %) ja kasvatus- ja perheneuvolasta yhdeksän prosenttia (etävanhemmista 6 %). Kolmannelta sektorilta tietoa ja neuvoja lapsen asumisjärjestelyihin liittyen on hakenut vain muutama prosentti vastaajista. Huomionarvoista on se, että erityisesti niistä etävanhemmista, joiden lapsi ei vuoroasu, noin joka kymmenes kokee, että olisi kaivannut tietoja ja neuvoja lapsen asumiseen liittyvien kysymysten ratkaisemisessa, vaikkei ei ole hakeutunut palveluiden piiriin.

Taulukko 3.8. Lapsen asumisjärjestelyihin liittyviin kysymyksiin neuvoja ja tietoa hakeneet, %.

Vastaajat saattoivat valita useampia vaihtoehtoja, joten prosentit eivät summaudu 100:aan.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
En ole hakenut tietoa tai neuvoja	68 %	68 %	68 %	68 %	64 %	66 %
En ole hakenut mutta olisin kaivannut tietoa tai neuvoja	5 %	4 %	4 %	7 %	9 %	8 %
Olen yrittänyt hakea neuvoja, mutta en ole saanut aikaa palvelusta esim. jonotilanteen vuoksi	1 %	2 %	1 %	2 %	3 %	3 %
Lastenvalvojalta tai sosiaalitoimesta	17 %	22 %	21 %	16 %	19 %	18 %
Oikeudellista apua, esim. asianajajalta tai lupalakimieheltä	8 %	10 %	9 %	9 %	10 %	9 %
Perheasioiden sovittelusta	6 %	6 %	6 %	7 %	8 %	7 %
Kasvatus- ja perheneuvolasta	8 %	9 %	9 %	6 %	6 %	6 %
Järjestöjen neuvontapalveluista (esim. eroneuvonta)	5 %	2 %	3 %	4 %	4 %	4 %
En muista tai osaa sanoa	5 %	4 %	4 %	4 %	6 %	5 %
N	1682	460	2142	715	562	1277

Taulukossa 3.9 tarkastellaan tietoja ja neuvoja lapsen asumisjärjestelyihin hakeneita sen mukaan, onko lapsen tapaamisesta ja luonapidosta sovittu vanhempien kesken viranomaisen vahvistamalla sopimuksella. 64 prosenttia niistä lähivanhemmista (58 % etävanhemmista), joilla on viranomaisen vahvistama sopimus lapsen asumisesta, ei ole hakenut tietoa tai neuvoja lapsen asumisjärjestelyihin. Vastaava osuus niistä lähivanhemmista, joilla ei ole viranomaisen vahvistamaan sopimusta lapsen asumisjärjestelystä, on 76 prosenttia (79 % etävanhemmista). Vaikuttaa siltä, että vanhempien välisen virallisen sopimuksen puuttumisen taustalla ei välttämättä ole ollut ainakaan palvelutilanteen ruuhkautumiseen liittyviä syitä. Korkeintaan pari prosenttia niistä vastaajista, joilla ei ollut viranomaisen vahvistamaa sopimusta, kertoi yrittäneensä hakea neuvoja, muttei ollut saanut aikaa viranomaiselta esimerkiksi jonotilanteen takia. Kyselyn toteuttamisen jälkeen tilanne on kuitenkin saattanut monessa eroperheessä esimerkiksi koronatilanteen takia kriisiytyä ja myös palvelujärjestelmään kohdistuvan tuen tarpeen on uutisoitu kasvaneen (HS 27.3.2020, HS 12.4.2020, HS 11.9.2020).

Noin neljännes niistä lähivanhemmista (21 % etävanhemmista), joilla ei ole viranomaisen vahvistamaa sopimusta lapsen asumisesta ja 36 prosenttia lähivanhemmista (42 % etävanhemmista), joilla on viranomaisen vahvistama sopimus, on hakenut neuvoja joltakin taholta. Näissä tilanteissa perheissä on kenties kaivattu tukea joihinkin yksittäisiin lapsen arjen järjestämiseen liittyviin asioihin, mutta heillä ei ole ollut tarvetta tai halua vahvistaa yleisemmin käytäntöjä virallisin sopimusmenettelyin. Osa vanhemmista on myös avovastausten perusteella jättänyt viralliset sopimukset vahvistamatta, koska palvelujärjestelmän tarjoamat ehdotukset lapsen asumisen järjestämisestä ovat olleet ristiriidassa joko toisen tai molempien vanhempien omien näkemysten kanssa.

Taulukko 3.9. Lapsen asumisjärjestelyihin liittyviin kysymyksiin neuvoja ja tietoja hakenneet sen mukaan onko perheellä viranomaisen vahvistama sopimus lapsen tapaamisesta ja luonapidosta, %. Vastajaat saattoivat valita useampia vaihtoehtoja, joten prosentit eivät summaudu 100:aan.

	Lähivanhemmat		Etävanhemmat	
	Viranomaisen vahvistama sopimus asumisesta	Ei sopimusta asumisesta	Viranomaisen vahvistama sopimus asumisesta	Ei sopimusta asumisesta
En ole hakenut tietoa tai neuvoja	64 %	76 %	58 %	79 %
En ole hakenut mutta olisin kaivannut tietoa tai neuvoja	4 %	4 %	9 %	7 %
Olen yrittänyt hakea neuvoja, mutta en ole saanut aikaa palvelusta esim. jonotilanteen vuoksi	1 %	1 %	3 %	2 %
Lastenvalvojalta tai sosiaalitoimesta	25 %	12 %	23 %	9 %
Oikeudellista apua, esim. asianajajalta tai lupalakimieheltä	11 %	6 %	13 %	3 %
Perheasioiden sovittelusta	7 %	3 %	9 %	4 %
Kasvatus- ja perheneuvolasta	10 %	7 %	8 %	3 %
Järjestöjen neuvontapalveluista (esim. eroneuvonta)	3 %	2 %	6 %	2 %
En muista tai osaa sanoa	5 %	3 %	7 %	3 %
N	1 402	754	826	465

3.4.2 Palvelujärjestelmän tuki lapsen elatukseen liittyvissä kysymyksissä

Yli puolet vanhemmista ilmoitti, ettei ole hakenut neuvoja tai tietoa lapsen elatusjärjestelyihin liittyviin kysymyksiin julkisesta palvelujärjestelmästä tai järjestöiltä (Taulukko 3.10). Lapsen lähivanhemmista seitsemän prosenttia ja etävanhemmista kymmenen prosenttia olisi kaivannut neuvoja lapsen elatukseen liittyvissä kysymyksissä. Kaksi prosenttia lähivanhemmista ja kolme prosenttia etävanhemmista on yrittänyt hakea tietoa ja neuvoja, mutta ei ole saanut aikaa palveluun.

Taulukko 3.10. Lapsen elatukseen liittyvissä kysymyksissä neuvoja ja tietoa hakaneet, %.

Vastaajat saattoivat valita useampia vaihtoehtoja, joten prosentit eivät summaudu 100:aan.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
En ole hakenut tietoa tai neuvoja	62 %	48 %	51 %	65 %	54 %	58 %
En ole hakenut mutta olisin kaivannut tietoa tai neuvoja	7 %	7 %	7 %	9 %	11 %	10 %
Olen yrittänyt hakea neuvoja, mutta en ole saanut aikaa palvelusta esim. jonotilanteen vuoksi	1 %	3 %	2 %	2 %	4 %	3 %
Lastenvalvojalta tai sosiaalitoimesta	22 %	37 %	33 %	18 %	24 %	22 %
Oikeudellista apua, esim. asianajajalta tai lupalakimieheltä	10 %	13 %	12 %	9 %	12 %	11 %
Perheasioiden sovittelusta	2 %	4 %	3 %	3 %	4 %	4 %
Kasvatus- ja perheneuvolasta	2 %	4 %	3 %	2 %	3 %	2 %
Järjestöjen neuvontapalveluista (esim. eroneuvonta)	4 %	2 %	2 %	5 %	4 %	4 %
En muista tai osaa sanoa	3 %	4 %	4 %	3 %	6 %	4 %
N	451	1679	2140	557	710	1267

Noin kolmannes vanhemmista on hakenut tietoa tai neuvoja eri tahoilta lapsen elatukseen liittyvissä kysymyksissä. Kuten lapsen asumiseen liittyvien kysymysten osalta, myös elatukseen liittyvien kysymysten kanssa on tyypillisesti käännytty lastenvalvojan ja sosiaalitoimen puoleen, ei-vuoroasuvien lasten vanhemmat vuoroasuvien lasten vanhempia useammin. Oikeudellista apua oli lähivanhemmista hakenut 12 prosenttia

ja etävanhemmista 11 prosenttia. Lähivanhemmista kolme prosenttia ja etävanhemmista neljä prosenttia oli hakenut tietoa ja neuvoja perheasioiden sovittelusta ja lähivanhemmista kolme prosenttia ja etävanhemmista kaksi prosenttia kasvatus- ja perheneuvolasta. Järjestöiltä neuvoja oli hakenut lähivanhemmista kaksi prosenttia ja etävanhemmista neljä prosenttia.

Taulukossa 3.11 on tarkasteltu tietojen tai neuvojen hakemista lapsen elatukseen liittyvissä kysymyksissä sen mukaan, onko vanhemmilla viranomaisen vahvistama sopimus lapsen elatuksesta. Yleisempää oli, että vanhemmat eivät olleet hakeneet tietoa tai neuvoja, jos vanhemmilla ei ollut vahvistettua sopimusta lapsen elatuksesta. Lähivanhemmat ilmoittivat kaivanneensa tai yrittäneensä hakea tietoa ja neuvoja hieman useammin, jos lapsen elatuksesta ei ollut vahvistettua sopimusta. Etävanhemmat taas päinvastoin ilmoittivat hieman useammin kaivanneensa tai yrittäneensä hakea tietoa tai neuvoja, jos lapsen elatuksesta oli vahvistettu sopimus.

Taulukko 3.11. Lapsen elatukseen liittyvissä kysymyksissä neuvoja ja tietoja hakenneet elatussopimusten mukaan, %.

Vastajaat saattoivat valita useampia vaihtoehtoja, joten prosentit eivät summaudu 100:aan.

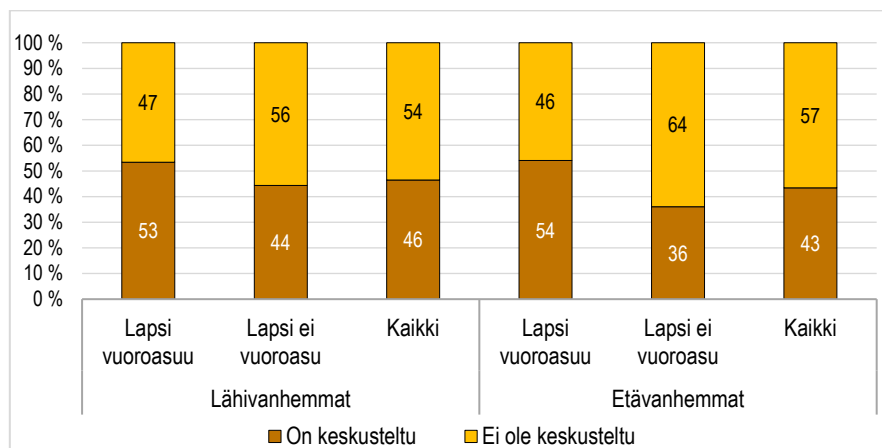
	Lähivanhemmat		Etävanhemmat	
	Viranomaisen vahvistama sopimus elatuksesta	Ei sopimusta elatuksesta	Viranomaisen vahvistama sopimus elatuksesta	Ei sopimusta elatuksesta
En ole hakenut tietoja tai neuvoja	45 %	63 %	50 %	74 %
En ole hakenut, mutta olisin kaivannut tietoa ja neuvoja	7 %	9 %	12 %	7 %
Olen yrittänyt hakea neuvoja, mutta en ole saanut aikaa palvelusta esim. jonotilanteen vuoksi	2 %	3 %	4 %	1 %
Lastenvalvojalta tai sosiaalitoimesta	40 %	18 %	28 %	10 %
Oikeudellista apua, esim. asianajajalta tai lupalakimieheltä	14 %	8 %	14 %	6 %
Perheasioiden sovittelusta	4 %	2 %	5 %	2 %
Kasvatus- ja perheneuvolasta	3 %	3 %	3 %	2 %
Järjestöjen neuvontapalveluista (esim. eroneuvonta)	2 %	3 %	5 %	3 %
En muista tai osaa sanoa	3 %	4 %	5 %	3 %
N	1476	665	790	484

Vajaa puolet niistä lähivanhemmista ja kolmannes niistä etävanhemmista, joilla oli sopimus lapsen elatuksesta, ilmoitti hakeneensa tietoja tai neuvoja joltakin taholta lapsen elatukseen liittyvissä kysymyksissä. Vajaa neljännes lähivanhemmista ja vajaa viidennes etävanhemmista, joilla ei ollut sopimusta lapsen elatuksesta, ilmoitti hakeneensa tietoja neuvoja joltakin taholta. Lähivanhemmat ilmoittivat hakeneensa neuvoja lastenvalvojalta tai sosiaalitoimesta etävanhempia useammin.

3.5 Lasta kuullaan melko harvoin asumisesta päätettäessä

Lapsen osallisuus on suomalaisessa lainsäädännössä ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (SopS 60/1991) vahvasti suojattu oikeus (ks. esim. Hakalehto 2018, 47-54, 189; Pajulammi 2014, 382-). Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee taata lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. On selvää, että lapsen asuinpaikka on tällainen – ja vieläpä ilmeisen tärkeä – henkilökohtainen asia.

Kyselyssä tiedusteltiin vanhemmilta, olivatko nämä keskustelleet lapsen kanssa asumisjärjestelystä kysymyksellä: *"Ennen kuin lapsen asumisjärjestelyistä päätettiin, keskustelitteko asiasta lapsen kanssa"*. Vanhemmista vain vajaa puolet kertoi keskustelleensa lapsen kanssa (Kuvio 3.5.). Tulos on vahvasti yhteydessä lapsen ikään; mitä vanhempi lapsi, sitä useammin vanhemmat raportoivat, että ovat keskustelleet lapsen kanssa. Ne vanhemmat, joiden lapsi vuoroasuu, raportoivat selvästi useammin, että lapsen kanssa on keskusteltu kuin ei-vuoroasuvien lasten vanhemmat. Erityisen harvoin lapsen kanssa vanhempien eron jälkeisestä asumisjärjestelystä ovat keskustelleet ne etävanhemmat, joiden lapsi ei vuoroasuu. On kuitenkin huomioitava, että vastaajat ovat saattaneet ymmärtää kysymyksen eri tavoin. Osa vastaajista on voinut esimerkiksi vastata kysymykseen päätöksenteosta koskien lapsen nykyistä asumisjärjestelyä, osa vanhempien eron jälkeistä asumisjärjestelyä.

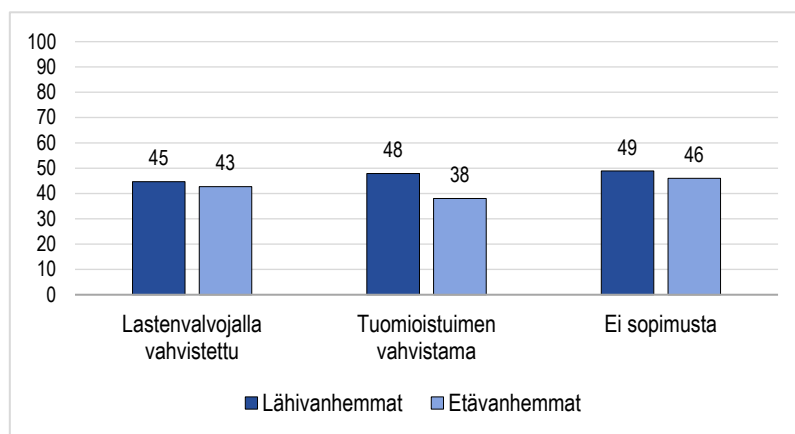
Kuvio 3.5. Onko lapsen kanssa keskusteltu asumisjärjestelystä, %.

Kysymys: Ennen kuin lapsen asumisjärjestelystä päätettiin, keskustelitko asiasta lapsenne kanssa?

Vaikka HTL 4.2§ on kirjoitettu imperatiiviin, on mahdotonta varmistaa se, että vanhemmat tosiasiallisesti ovat keskustelleet lapsen kanssa ja että lapsen mielipiteellä olisi ollut vaikutusta heidän päätöksiinsä – mitä laki myös edellyttää. Onkin selvää, että lapsen osallisuus on tämän oikeus, ei velvollisuus.

Lastenvalvojien sen paremmin kuin tuomioistuimenkaan luona asiointi ei kuitenkaan suoraviivaisesti näytä vaikuttaneen lapsen kanssa keskusteluun. Kuten Kuviossa 3.6 näkyy, lastenvalvojan tai tuomioistuimen kanssa asioineet vanhemmat eivät olleet keskustelleet lasten kanssa useammin kuin ne vanhemmat, joiden sopimusta lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta ei oltu vahvistettu. Tästä ei vielä voi päätellä, etteivät lastenvalvojat tai tuomioistuin olisi kannustaneet vanhempia keskustelemaan lapsen kanssa. Näyttää nimittäin siltä, että vanhempien eron riittisyys vähentää lapsen kanssa keskustelua. Vanhempien keskinäinen suhde vaikutti lapsen osallisuuteen jonkun verran. Jos vanhemmat kertoivat väliensä olevan riittävät, lasten mielipidettä oli kysytty harvemmin kuin mielestään sopuisasti eronneilla (7–10 prosenttiyksikköä vähemmän). Tuomioistuimeen mennään nimenomaan riittävissä tapauksissa. Lastenvalvojalla vahvistetaan sopimus silloin, kun vanhemmat pääsevät sovintoon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Lastenvalvojilla onkin hyvä tilaisuus ohjata vanhempia keskustelemaan lapsen kanssa ja lastenvalvojat ovat epäilemättä tietoisia tästä velvollisuudesta. Lastenvalvojien vanhemmille antama ohjaus on tämän tutkimuksen valossa syytä entisestään vahvistaa.

Kuvio 3.6. Lapsen kanssa keskustelleiden vanhempien osuus (%) sen mukaan, oliko lapsen tapaamis- ja asumissopimus vahvistettu viranomaisella.

Viesti lapsen osallisuudesta ei ainakaan kyselynajankohtana ollut vielä tavoittanut kaikkia vanhempia lainsäätäjän toivomalla tavalla. Lain ehdoton muotoilu välittää viestiä asian tärkeydestä, vaikka lapsen osallisuuden toteutuminen jää pitkälti perheen yksityisyyden suojan piiriin taakse, perheen oman toiminnan varaan. Lailla on aina myös tehtävä arvojen muuttajana tai vakiinnuttajana (Ervasti 2017, 28).

3.6 Tiivistetysti lapsen asumisjärjestelyjä ja elatusta koskevista sopimuksista

- Noin 65 prosenttia eroperheiden vanhemmista on vahvistanut viranomaisella sopimuksen lapsen asumisjärjestelyistä.
- Vuoroasumisjärjestely vahvistetaan harvemmin virallisella sopimuksella.
- Vuoroasuvien lasten lähivanhemmista 53 prosentilla ja etävanhemmista 58 prosentilla on sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus tai tuomioistuimen päätös lapsen asumisjärjestelyistä.
- Ei-vuoroasuvien lasten sekä lähi- että etävanhemmista 68 prosenttia on vahvistanut lapsen asumissopimuksen viranomaisella.
- Virallisen asumissopimuksen puuttumisen syynä on useimmiten se, että sopimus koetaan tarpeettomaksi. Näin ilmoittaa noin 90 prosenttia lähivanhemmista ja vajaa 80 prosenttia etävanhemmista.
- Niissä perheissä, joissa lapsi asuu yksinomaan toisen vanhemman luona, lähivanhemmista viidennes ja etävanhemmista jopa 37 prosenttia ilmoittaa, etteivät lapsen todelliset asumisjärjestelyt vastaa lainkaan sitä, mitä viranomaisen vahvistamassa sopimuksessa on sovittu. Niissä perheissä, joissa lapsi vuoroasuu, käytäntö vastaa useimmiten virallisessa sopimuksessa sovittua asumisjärjestelyä.

- Tulokset osoittavat, että myös niissä perheissä, joissa on laadittu viranomaisen vahvistama sopimus lasten asumisjärjestelyistä, lasten tosiasialliset nykyiset asumisjärjestelyt poikkeavat toisinaan siitä, mitä sopimukseen on kirjattu.
- Noin 75 prosenttia eroperheiden vanhemmista on vahvistanut lapsen elatussopimuksen viranomaisella.
- Vuoroasuvien lasten vanhemmat ovat vahvistaneet elatussopimuksen harvemmin kuin muut. 34 prosenttia niistä lähivanhemmista ja 47 prosenttia niistä etävanhemmista, joissa lapsi vuoroasuu, on vahvistanut lapsen elatussopimuksen joko sosiaaliviranomaisella tai tuomioistuimessa.
- Suurimmalla osalla (noin 85 %) vanhemmista, joilla on viranomaisella vahvistettu sopimus lapsen elatuksesta, sopimus vastasi lapsen nykyistä elatusjärjestelyä täysin tai suurimmaksi osaksi.
- Sekä lähi- että etävanhemmista kolmannes ilmoitti, että lapsen elatussopimusta on jossakin vaiheessa muutettu. Lähes neljäsosa oli pitänyt sopimuksen muuttamista vaikeana, joskin on epävarmaa, liittyivätkö vaikeudet vanhempien keskinäisiin erimielisyyksiin vai siihen, kuinka vaikeaksi vanhemmat kokivat sopimuksen muuttamisen viranomaisten kanssa.
- Palvelujärjestelmän tukea ja neuvoja lapsen asumisjärjestelyihin tai elatukseen liittyviin kysymyksiin on tarjolla kohtuullisen hyvin. Pieni osa erityisesti etävanhemmista kuitenkin kokee, että olisi kaivannut tietoa tai neuvoja.
- Vain vajaa puolet vanhemmista ilmoittaa, että on keskustellut lapsen kanssa asumisjärjestelyistä ennen kuin asiasta päätettiin. 44 prosenttia niistä lähivanhemmista ja 36 prosenttia niistä etävanhemmista, joiden lapsi ei vuoroasunut, on keskustellut lapsen kanssa etukäteen.

4 Vuoroasuminen ja ongelmat palvelu- ja etuusjärjestelmissä

Lapsen virallinen kotiosoite vaikuttaa monissa julkisen sektorin tarjoamissa palveluissa siihen, mistä palveluja on mahdollista saada. Lapsen kotikunta ratkaisee sen, mikä kunta on velvollinen tarjoamaan palvelut. Isommilla paikkakunnilla myös se, mistä palveluyksiköstä palvelut on mahdollista saada, määräytyy usein lapsen kotiosoitteen perusteella. Näin on esimerkiksi silloin, kun ratkaistaan, mikä on lapsen lähikoulu, tai mihin neuvolaan tai terveysasemalle lapsen käynnit ohjataan.

Lasten vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovittamista selvittänyt STM:n työryhmä totesi, että kunnat voivat jo nykyisellään tarjota palveluja myös sellaisessa tapauksessa, jossa lapsi asuu virallisesti toisessa kunnassa (STM 2018). Kuntien itsenäinen päätösvalta tässä suhteessa tarkoittaa kuitenkin sitä, että perheet ovat eriarvoisessa asemassa asuinkunnasta riippuen: toisissa kunnissa palveluja tarjotaan laajemmin kuin toisissa. Palvelujen saamiseen liittyvät tekijät eivät kuitenkaan saisi olla vuoroasumisen esteenä, jos vuoroasuminen muutoin katsotaan parhaaksi lapsen asumisjärjestelyksi.

Molempien vanhempien luona asuvalla lapsella ja erityisesti vuoroasuvilla lapsilla voi olla kaksi kotia, josta käydään koulua tai kuljetetaan varhaiskasvatukseen, mutta kotikunta sekä koulu- ja varhaiskasvatuspaikka määräytyvät sen vanhemman osoitteen mukaan, jossa lapsi on kirjoilla (*lähivanhempi*). Vuoroasuvien lasten kannalta tämä voi olla hankalaa, jos palvelujen saanti vaikeutuu sen vuoksi, että lapsi asuu vuoroajoin myös sen vanhemman luona, jossa lapsi ei ole kirjoilla (*etävanhempi*). Vuoroasuvat lapset eivät esimerkiksi välttämättä ole oikeutettuja saamaan tavanomaiseen terveydenhoitoon liittyviä palveluja toisen vanhemman kodin lähellä olevista terveyskeskuksista. Lapselle osoitettu lähikoulu ei myöskään välttämättä ole se, jonka sijainti olisi molempien kotien kannalta paras mahdollinen.

Lapsen käyttämien palvelujen lisäksi lapsen virallinen asuinpaikka vaikuttaa myös lapsen vanhempien mahdollisuuksiin saada palveluja. Eri kunnassa asuvalla etävanhemmalla ei välttämättä ole mahdollisuutta saada esimerkiksi lapseen kytkeytyviä perhe- tai lastensuojelun palveluja omasta kunnastaan.

Hankkeen yhtenä tehtävänä oli selvittää, onko lasten asumisjärjestelystä ja erityisesti lapsen vuoroasumisesta aiheutunut ongelmia erilaisten palvelujen käytössä tai niiden saamisessa sekä kartoittaa sitä, minkälaisia nämä ongelmat ovat olleet. Ongelmia kartoitettiin kyselyssä usealla eri kysymyksellä, joista osa kohdistui lapsen osallistumi-

seen varhaiskasvatukseen ja koulunkäyntiin osallistumiseen, osa sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttöön. Valmiiksi luokiteltuja vastausvaihtoehtoja sisältävien kysymysten lisäksi ongelmista ja kehittämistarpeista tiedusteltiin avokysymyksillä. Avovastauksista on tähän tarkasteluun poimittu tietoja siitä, minkälaisia ongelmia perheet ovat palveluissa kohdanneet.

Seuraavassa tarkastellaan ensin lapsen varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen osallistumiseen sekä koulunkäyntiin liittyneitä ongelmia vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten perheissä. Sen jälkeen selvitetään sosiaali- ja terveyspalveluissa kohdattuja ongelmia. Ei-vuoroasuvat lapset on tässä luvussa jaettu kahteen eri ryhmään: niihin lapsiin, jotka eivät asuneet lainkaan etävanhemman luona ja niihin, jotka asuivat ainakin toisinaan etävanhemman luona, vaikka vuoroasumisen kriteerit eivät täyttyneetkään. Tähän jälkimmäiseen ryhmään kuuluivat ne lapset, jotka yöpyivät 1–11 yötä kuukaudessa etävanhemman luona. Tämän ryhmän tilannetta palvelujen saamisessa ja niihin liittyneissä ongelmissa haluttiin nostaa esiin ensinnä sen vuoksi, että alkuvaiheen tarkasteluissa osoittautui, että tässä ryhmässä ongelmien kokeminen oli usein ollut runsaampaa kuin vuoroasuvien lasten kohdalla. Toiseksi tähän ryhmään kuuluu todennäköisesti sellaisia lapsia, joiden kohdalla etävanhemman luona vietetty aika ja vuoroasuminen voisi mahdollisesti lisääntyä, mikäli käytännön haasteisiin – kuten vaikkapa pitkään koulumatkaan toisen vanhemman kodista – pystyttäisiin löytämään jokin ratkaisu.

4.1 Varhaiskasvatuspalvelujen käyttöön liittyneet haasteet

4.1.1 Välimatka lapsen toisesta kodista varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen

Varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisten lasten ikäryhmässä kysely osoitettiin vuonna 2013, 2015 ja 2017 syntyneiden lasten vanhemmille eli lapset olivat kyselyhetkellä iältään 1–6-vuotiaita. Kaikista aineiston varhaiskasvatusikäisistä lapsista (2015 ja 2017 syntyneet) lähes 95 % osallistui varhaiskasvatukseen ja 5 % lapsista oli kotihoidossa. Muutaman lapsen kohdalla (<2%) hoito oli järjestetty niin että toisen vanhemman luona lapsi osallistui varhaiskasvatukseen ja toisen luona lasta hoidettiin kotona. Lapsen kotihoito oli hieman yleisempää ei-vuoroasuvien lasten kohdalla, mutta ero vuoroasuviin lapsiin oli melko pieni. Esiopetusikäisistä (vuonna 2013 syntyneet) lapsista lähes kaikki osallistuivat esiopetukseen, kaksi lasta oli aloittanut koulun. Muutamassa tapauksessa (<2% etävanhemmista) etävanhempi ei tiennyt lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetusjärjestelyistä.

Arjen sujuvuuden kannalta matka vanhempien kodeista lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan on merkittävä erityisesti silloin, kun lapsi vuoroasuu molempien vanhempien luona. Välimatkan pituudella vanhempien kodeista varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan on kuitenkin merkitystä myös silloin, jos lapsi yöpyy arkisin jonkin verran myös etävanhemman luona (1–11 yötä/kk) ja osallistuu varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen. Kyselyn tulosten perusteella näyttää vahvasti siltä, että vuoroasuvien lasten etävanhemmat ovat järjestäneet asumisen lähelle lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaa. Järjestelyt eivät kuitenkaan ole aina helppoja ja vaativat paitsi vanhempien välistä hyvää yhteistyötä ja joustavuutta myös taloudellisia resursseja.

Lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikka sijaitsee luonnollisesti usein lähellä sitä kotia, jossa lapsi on kirjoilla (lähivanhemman luona). Alle kouluikäisten lasten lähivanhemmista runsaat 85 prosenttia asui korkeintaan 5 km päässä lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikasta. Etävanhempien kodin sijainti sen sijaan erosi suuresti lapsen asumisjärjestelyn mukaan. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista suuri osa (lähivanhempien vastausten mukaan 80 %, etävanhempien vastausten mukaan 60 %) asui enintään 5 kilometrin päässä lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikasta. Eivuoaroasuvien lasten etävanhemmat asuivat sen sijaan selvästi useammin kauempana, heistä alle 30 % asui korkeintaan 5 kilometrin päässä lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikasta.

Koska mielenkiinto tässä raportissa kohdistuu erityisesti lapsen asumisen järjestymiseen etävanhemman luona, tarkastellaan seuraavaksi lähemmin sitä, miten etävanhempien koti sijaitsee suhteessa lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan (Taulukko 4.1). Etävanhemman kodin ja varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikan välisen matkan pituutta tiedusteltiin sekä lähivanhemmilta että etävanhemmilta, ja taulukossa 4.1 esitetään kummankin ryhmän antamat vastaukset. Kunnan tarjoama kuljetustuki koskee myös esiopetusikäisiä, mikäli matka lapsen kodista esiopetuspaikkaan on yli 5 kilometriä. Lakisääteinen velvoite koskee kuitenkin vain sitä kotia, jossa lapsi on kirjoilla, lapsen toiseen kotiin (etävanhemman luokse) kuljetusta ei välttämättä tarjota. Varhaiskasvatuspaikkaan liittyvistä matkakuluista vanhemmat vastaavat kaikissa tapauksissa itse.

Vuoroasuvien 1–4-vuotiaiden lasten etävanhemmista suurin osa (lähivanhempien mukaan 55 % etävanhempien mukaan 77 %) asui korkeintaan viiden kilometrin päässä lapsen varhaiskasvatuspaikasta. 6–11 prosentilla matka lapsen varhaiskasvatuspaikkaan oli kuitenkin yli 20 kilometriä. Esiopetusikäisten (vuonna 2013 syntyneet lapset) vuoroasuvien lasten etävanhemmista 70–80 prosenttia asui enintään 5 kilometrin päässä lapsen esiopetuspaikasta. Kuitenkin tässäkin ikäryhmässä 7–9 prosentilla matka etävanhemman luota esiopetuspaikkaan oli yli 20 kilometriä.

Taulukko 4.1. Etäisyys etävanhemman kodin ja varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikan välillä, %. 1–6-vuotiaiden lasten vanhemmat, %.

	Lähivanhemmat		Etävanhemmat	
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu
Varhaiskasvatusikäinen lapsi (1-4-vuotias), N	58	165	66	63
0-5 km	77 %	34 %	55 %	26 %
5-10 km	13 %	18 %	25 %	24 %
10-20 km	4 %	12 %	9 %	9 %
yli 20 km	6 %	36 %	11 %	41 %
Esiopetusikäinen lapsi (5-6-vuotias), N	49	158	72	66
0-5 km	82 %	27 %	67 %	22 %
5-10 km	9 %	10 %	15 %	13 %
10-20 km	0 %	15 %	11 %	19 %
yli 20 km	9 %	48 %	7 %	46 %

Kysymys: Kuinka kaukana lapsen päivähoitopaikka tai esikoulu on sinun kodistasi (etävanhemmat)/lapsen toisen vanhemman kodista (lähivanhemmat)?

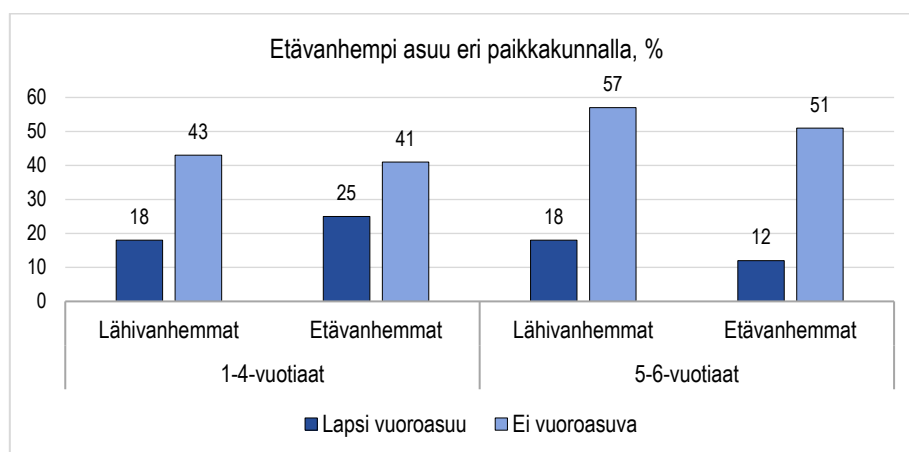
Taulukossa ei esitetty erikseen jonkin verran etävanhempien luona asuvien lasten tietoja (1–11 yötä/kk etävanhemman luona asuvat). Tässä ryhmässä etävanhemmat asuivat keskimäärin hieman kauempana lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikasta vuoroasuvien lasten etävanhempiin verrattuna. Noin kolmasosa tähän ryhmään kuuluvien varhaiskasvatusikäisten lasten etävanhemmista asui korkeintaan viiden kilometrin päässä lapsen varhaiskasvatuspaikasta. Esiopetusikäisten lasten etävanhemmista 20–30 prosenttia korkeintaan viiden kilometrin päässä lapsen esiopetuspaikasta. Yli 40 prosentilla välimatka lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan oli yli 20 kilometriä. On mahdollista, että pitkä välimatka varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan selittää osaltaan sitä, että tässä ryhmässä lapset viettivät etävanhemman luona vain muutamia päiviä kuukaudessa.

Kyselyn avovastauksista käy hyvin ilmi, miten vuoroasuvien lasten vanhemmat ovat aktiivisesti järjestäneet arjen ja kummankin vanhemman asumisen lähelle lapsen varhaiskasvatuspaikkaa: *”Lapsi sai jäädä samaan hoitopaikkaan, missä oli ollut ennenkin ja vanhemmat hoitivat asumisen siten, ettei kummastakaan kodista ole liian pitkää matkaa hoitoon.”* (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen osallistuvat lapset ja etävanhemman asuminen eri paikkakunnalla

Kyselyssä selvitettiin myös, kuinka monen varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen osallistuvan lapsen toinen vanhempi asuu eri paikkakunnalla. Edellä luvussa 2 tarkasteltiin lapsen toisen vanhemman asumista eri paikkakunnalla kaikkien lasten kohdalla. Kaikista varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisistä lapsista (1–6-vuotiaat) noin 40 prosenttia asui eri paikkakunnalla kuin etävanhempi. Kuviossa 4.1 esitetään eri paikkakunnalla asuvien etävanhempien osuus lapsen vuoroasumisen mukaan lapsen eri ikäryhmissä. Kuviossa ovat mukana vain ne 1–6-vuotiaiden lasten vanhemmat, joiden lapsi osallistui varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen (95 % kaikista ikäryhmän lapsista). Kuviossa on esitetty etävanhemman paikkakuntatieto sekä lähivanhempien ja etävanhempien antamien vastausten perusteella.

Kuvio 4.1. Etävanhempi asuu eri paikkakunnalla kuin lapsi, %. 1–4- ja 5–6-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Vuoroasuvien, varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten etävanhemmista hieman yli viidesosa (lähivanhempien vastausten perusteella 18 % ja etävanhempien vastausten perusteella 25 %) asui eri paikkakunnalla kuin lapsi. Ei-vuoroasuvien lasten etävanhemmista osuus on selvästi suurempi, runsaat 40 prosenttia. Esiopetukseen osallistuvien lasten kohdalla vuoroasuvien lasten etävanhemmista noin 12–18 prosenttia asui eri paikkakunnalla kuin lapsi ja ei-vuoroasuvien lasten etävanhemmista jopa yli puolet.

Kuviossa ei tarkasteltu jonkin verran etävanhemman luona asuvien lasten tietoja erikseen. Näyttää kuitenkin siltä, että tässä ryhmässä (1-11 yötä/kk etävanhemman luona) eri paikkakunnalla asuvien etävanhempien osuus oli suurempi kuin vuoroasuvien lasten kohdalla, mutta pienempi kuin niiden lasten kohdalla, jotka asuivat lähes yksinomaan lähivanhemman luona.

4.1.2 Varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen liittyneet ongelmat

Lasten vanhemmilta kartoitettiin heidän kokemiaan lapsen asumisesta johtuvia ongelmia, jotka liittyvät varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen. Ongelmia kartoitettiin kysymyspatteristolla, josta vastaajat pystyivät valitsemaan useampia vastausvaihtoehtoja. Ongelmia kartoittavia vastausvaihtoehtoja olivat²:

- Lapsen viemisestä ja hakemisesta sopimiseen lapsen toisen vanhemman kanssa liittyvä käytännön hankaluuksia (esim. vaihtelevat aikataulut tms.)
- Asumisjärjestelyn vuoksi lapsen päivittäinen hoitoaika ja osallistuminen päivähoitoon vaihtelee
- Välimatka lapsen toisesta kodista päiväkotiin/esikouluun on pitkä tai liikenneyhteydet ovat hankalia
- Tieto ei kulje sujuvasti molempiin koteihin tai molemmille vanhemmille
- Lapselle ei voitu hakea päivähoitopaikkaa koska toinen vanhempi halusi hoitaa lasta kotona kotihoidon tuella
- Ei ollut mahdollisuutta saada paikkaa sellaista päiväkodista, joka olisi ollut sopivan matkan päässä kummankin vanhemman kodista
- Jotain muuta, mitä? (avovastaus)

Enemmistö vanhemmista ei ollut kokenut, että lapsen asumisjärjestelystä olisi aiheutunut suuria ongelmia varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen liittyen. Kaikista varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisten lasten lähivanhemmista 20 prosenttia oli kokenut ongelmia. Vuoroasuvien lasten lähivanhemmista 30 prosenttia ja jonkin verran etävanhemman luona asuvien (1–11 yötä/kk) lasten lähivanhemmista 23 prosenttia oli kokenut ongelmia vähintään yhdessä esitetyistä vaihtoehtoista (Taulukko 4.2). Etävanhemmat olivat kokeneet varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen liittyneitä lapsen asumisesta johtuvia ongelmia useammin kuin lähivanhemmat. Kaikista etävanhemmista 38 prosenttia oli kokenut ongelmia yhdessä tai useammassa esitetyistä kohdista. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista 31 prosenttia oli kokenut ongelmia; eniten ongelmia olivat kuitenkin kokeneet ne etävanhemmat, joiden luona lapsi asui jonkin verran – heistä 47 prosenttia ilmoitti kohdanneensa ongelmia jossakin esitetyistä vaihtoehtoista.

² Kyselylomakkeella puhuttiin varhaiskasvatuksen sijaan päivähoidosta ja esiopetuksen sijaan esikoulusta. Tämän vuoksi ne kohdat, joissa suoraan viitataan kyselylomakkeen tekstimuotoiluihin, on säilytetty tässä kyselylomakkeella esitetyn mukaisina.

Taulukko 4.2. Lapsen asumisjärjestelystä aiheutuneiden ongelmien kokeminen varhaiskasvatuksessa tai esiopetuksessa, %.

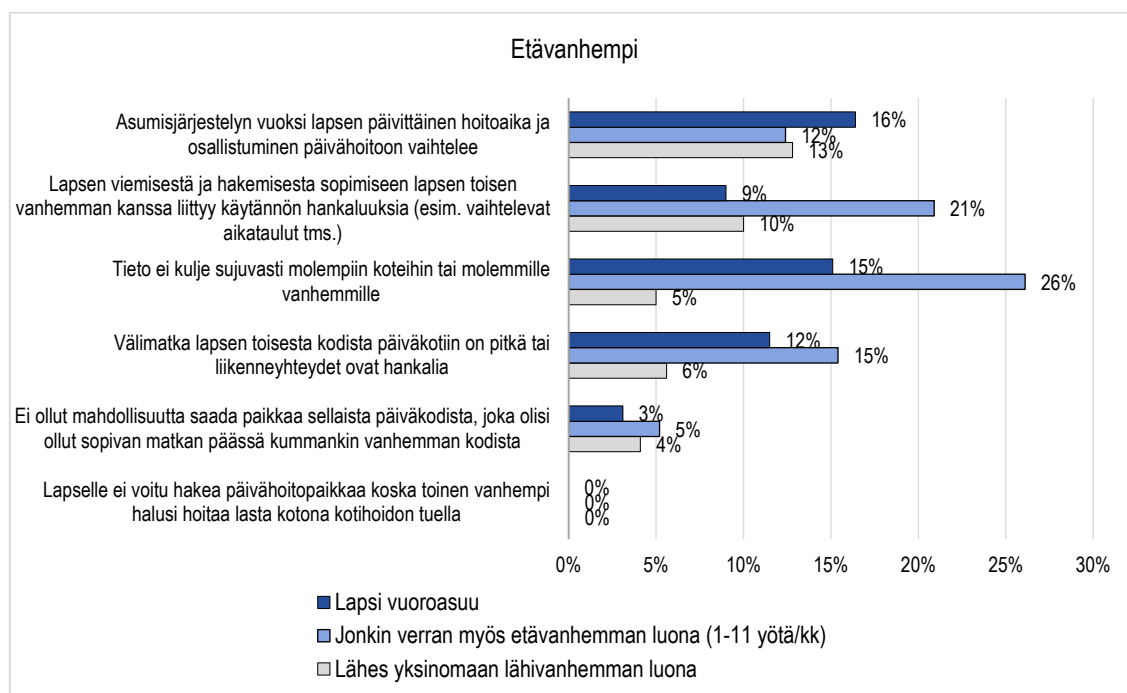
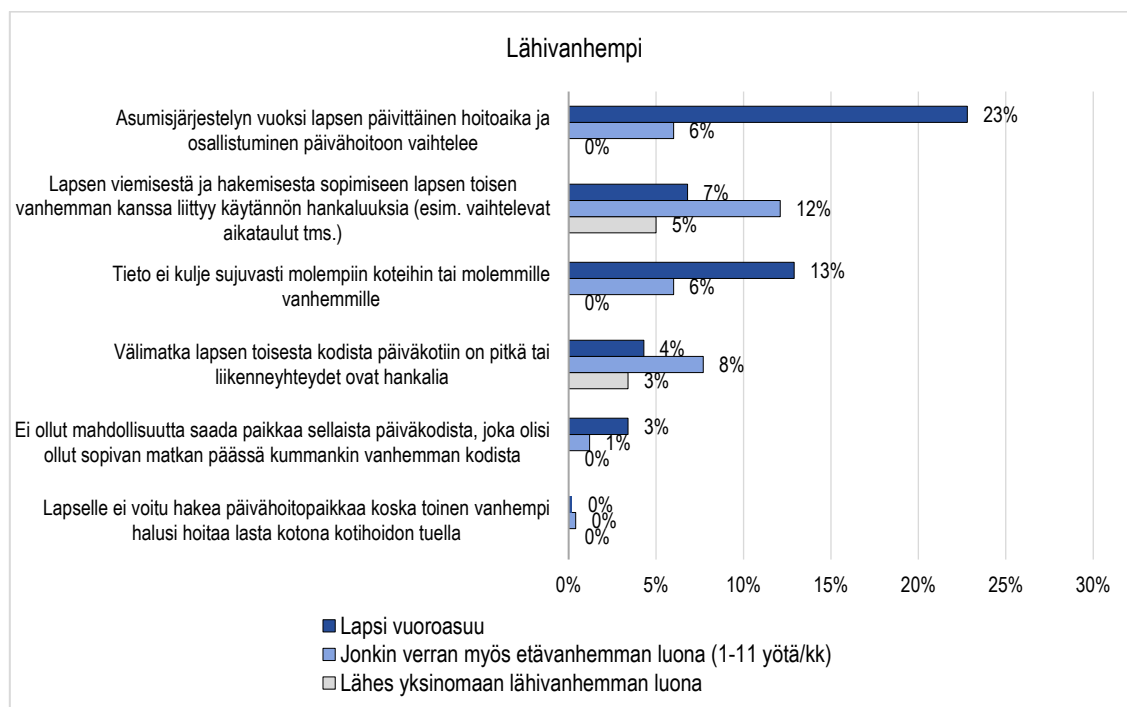
	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu		Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona
Ei lainkaan ongelmia	70 %	77 %	95 %	69 %	53 %	72 %
Ongelmia vähintään yhdessä esitetyistä vaihtoehdoista	30 %	23 %	5 %	31 %	47 %	28 %
N	105 (100)	246 (100)	120 (100)	140 (100)	115 (100)	29 (100)

Varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen liittyvistä ongelmista eniten mainintoja saivat seuraavat vaihtoehdot:

- Lapsen viemisestä ja hakemisesta sopimiseen lapsen toisen vanhemman kanssa liittyy käytännön hankaluuksia
- Tieto ei kulje sujuvasti molempiin koteihin tai molemmille vanhemmille
- Välimatka lapsen toisesta kodista päiväkotiin on pitkä tai liikenneyhteydet ovat hankalia
- Asumisjärjestelyn vuoksi lapsen päivittäinen hoitoaika ja osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee

Vanhempien raportoimien ongelmien kokeminen vaihteli lapsen asumisjärjestelyn mukaan (Kuvio 4.2). Vuoroasuvien lasten lähivanhemmat kokivat eniten ongelmia lapsen varhaiskasvatusaikojen vaihteluun liittyen, jonka peräti 23 prosenttia vuoroasuvien lasten lähivanhemmista koki ongelmallisiksi. Vuoroasuvien lasten lähivanhemmat kokivat lisäksi ongelmaksi sen, että tieto ei kulje tarpeeksi sujuvasti molempien vanhempien kotiin (13 %). Lapsen viemiseen ja hakemiseen liittyviä käytännön ongelmia pitivät tärkeimpänä puolestaan ne lähivanhemmat (12 %), joiden lapsi asuu jonkin verran (1–11 yötä/kk) myös etävanhemman luona.

Kuvio 4.2. Lapsen asumisjärjestelystä aiheutuneet ongelmat varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen osallistumisen suhteen. Ongelmia maininneiden osuus lapsen asumisen mukaan, %. 1–6-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Myös vuoroasuvien lasten etävanhemmat kokivat eniten ongelmia päivittäisen varhaiskasvatusajan vaihteluun ja tiedonkulkuun liittyen (15–16 %) (Kuvio 4.2). Muita vuoroasuvien lasten etävanhempien esiin nostamia haasteita olivat välimatkaan (12 %) ja lapsen viemiseen ja hakemiseen liittyvät käytännön ongelmat (9 %).

Ne etävanhemmat, joiden luona lapsi asuu jonkin verran (1–11 yötä/kk), kokivat ongelmia tiedonkulussa selvästi useammin kuin vuoroasuvien lasten vanhemmat (26 %). Kaiken kaikkiaan tähän ryhmään kuuluvat etävanhemmat kokivat enemmän ongelmia kuin vuoroasuvien lasten etävanhemmat. Muita tämän ryhmä esiin nostamia ongelmia olivat lapsen viemisestä ja hakemisesta sopimiseen liittyvät ongelmat (21 %) sekä päiväkodin ja kodin välimatkaan tai kulkemiseen liittyvät haasteet (15 %).

Vuoroasuvien lasten vanhemmat olivat lähes kaikissa tapauksissa sopineet lapsen yhteishuollosta, joten lapsen huoltajuuden puuttuminen ei heillä selitä ongelmia tiedonkulussa tai muissa kohdissa (Taulukko 4.3). Sen sijaan jonkin verran etävanhemman luona asuvien lasten kohdalla noin 10 prosenttia etävanhemmista ei ollut lapsen juridinen huoltaja, joten lasta koskevien tietojen saamisesta on pitänyt sopia lähivanhemman kanssa erikseen. Tässäkään ryhmässä huoltajuuden puuttuminen ei kuitenkaan selittänyt etävanhemman tiedonsaannin ongelmia, sillä ongelmat olivat lähes yhtä yleisiä yhteishuollosta sopineilla etävanhemmilla kuin niillä etävanhemmilla, jotka olivat sopineet yksinhuollosta lähivanhemmalle. Ainoastaan viemisestä ja hakemisesta sopimiseen liittyneet käytännön hankaluudet olivat olleet huoltajaetävanhemmilla harvinaisempia kuin niillä etävanhemmilla, jotka eivät olleet lapsensa juridisia huoltajia.

Taulukko 4.3. Tiedon saamiseen liittyviä ongelmia kokeneiden osuus lapsen huoltajuudesta sopimisen mukaan, %. 1–6 vuotiaiden lasten etävanhemmat.

	Etävanhemmat	
	Yhteishuoltajuus	Lapsen toinen vanhempi on lapsen yksinhuoltaja
Kyllä, on ollut ongelmia	18 %	22 %
Ei ole ollut ongelmia	82 %	78 %
N	284 (100)	36 (100)

Tiedonkulun ongelmat nousivat esiin myös kyselyn avovastauksissa. Vuoroasuvat vanhemmat, mutta myös ne vanhemmat, joiden lapsi asuu toisen vanhemman luona jonkin verran, kertoivat tiedonkuluun liittyvistä ongelmista sekä esittivät erilaisia parannusehdotuksia:

Egna profiler/användarnamn till peda.net och päikky. Nu är det endast ena föräldern som sköter om att pricka in vårdtider och får epostmeddelanden om ny info, typ veckobrev, utflykter, scheman, och förfrågningar om vårdbehov under lovtiderna etc... (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Toivoisin jotain yhteistä tiedotuskanavaa päiväkodin ja molempien vanhempien välillä, että tiedonkulku ei olisi toisen vanhemman muistin varassa. (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Sujuvampaa olisi, jos päiväkotien tiedotus tapahtuisi sähköisesti (sähköposti, Wilman tyylinen ratkaisu, tms.) (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Avovastauksissa kiinnitettiin huomiota myös pitkään tai muutoin hankalaan matkaan varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan. Pitkä välimatka on arjen kannalta hankalaa, mutta myös taloudellisesti kuormittavaa:

Lapsi on päiväkodissa yli 10km/suunta meidän kodista, ja helpottaisi on päivähoito olisi järjestetty lähempänä. Kulut nousevat viikossa isoiksi koska bensaan menee rahaa ja olen opiskelija. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Vaikka vanhemmat eivät nostaneet vastausvaihtoehtoista ongelmaksi sitä, että ”Ei ollut mahdollisuutta saada paikkaa sellaisesta päiväkodista, joka olisi ollut sopivan matkan päässä kummankin vanhemman kodista”, erityisesti vuoroasuvat vanhemmat nostavat avovastauksissa asian toistuvasti esiin:

Päivähoitopaikka läheltä molempien vanhempien kotia (välimaastossa). (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Yleensä lapsi sijoitetaan päiväkotiin, joka on lähimpänä lapsen kotiosoitetta, vaikka olisi helpompi, jos hoitopaikka olisi lähempänä molempia vanhempia. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Toisin sanoen vanhemmat eivät välttämättä olleet yrittäneet saada päivähoitopaikkaa sopivan välimatkan päästä kummankin vanhemman kodista, jolloin sitä ei myöskään koettu ongelmaksi. Päivähoitopaikka sopivan välimatkan päässä molempien vanhempien kodista oli kuitenkin useiden sellaisten vuoroasuvien lasten vanhempien toive, joiden kodit eivät sijaitse lähellä toisiaan.

Arjen sujuvuutta voitaisiin helpottaa myös työelämän vastaantulolla, esimerkiksi työajan joustoilla. Etätyömahdollisuus helpottaisi esimerkiksi silloin, kun lapsen vieminen ja haku varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikasta venyttää päivittäisen työmatkan pitkäksi:

Juuri alkanut etätyökokeilu (1 päivä viikossa) kyllä auttaa todella paljon, koska lapsi on minun luonani aina 2 arkipäivää ja -yötä, äidilläään 2 ja sitten minulla viikonlopun. Sen jälkeen samoin jolloin rytmi vaihtuu niin että seuraava viikonloppu on sitten äidin luona. Jos olisi viikko/viikko, se olisi minulle todella hankalaa pitkän työmatkan takia. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Päivähoitoaika on 8-16 ja se ei sovi minun työaikoihin, joten en voi esimerkiksi viedä lasta päivähoitoon. (Etävanhempi, jonka lapsi yöpyy vanhemman luona 1–11 yötä/kk)

Vuoroasuvan lapsen etävanhempi nostaa avovastauksessaan esiin useita ongelmia, joista osa liittyy kustannuksiin, joita syntyy lapsen vuoroasuessa ja asumisen järjestämisessä sopivan etäisyyden päähän lapsen päiväkodista tai koulusta:

Jotain taloudellista tukea voisi myöntää esimerkiksi etävanhemman muuttamisen mahdollistamiseksi lähemmäksi päiväkotia tai koulua tai sitten kilometrikorvauksia pitkistä päiväkotimatkoista (koululaisilla kenties taksi). Nykyisen asunnon myyminen ja uuden ostaminen samalta alueelta lähivanhemman kanssa on kallis projekti (varainsiirtoverot, kuntotarkastukset, välittäjänpalkkiot, uudet lainat jne). Näen kuitenkin että vuoroviikko-etävanhemman on välttämätöntä muuttaa lasten koulunkäyntialueelle ja tätä tulisi tukea. Yleensäkin etävanhemman oikeuksia tulisi tarkastella ja parantaa. Päiväkodeissa usein tiedotetaan vain toista vanhempaa asioista, mutta yleensä ottaen tieto kulkee hyvin. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Vaikka eronneet vanhemmat jakavat usein hoivavastuuta ja sekä lähi- että etävanhempi osallistuvat lapsen arkeen, käytännössä arjen pyörittäminen on usein vain yhden vanhemman vastuulla myös silloin, kun lapsi vuoroasuu. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikataulujen, päivittäisen työmatkan ja työn aikataulujen yhteensovitta-

minen voi 'vuoroviikkovanhemmilla' olla aivan yhtä haasteellista kuin niillä lähivanhemmilla, joiden lapset asuvat lähes yksinomaan tämän vanhemman luona. Tämä korostuu erityisesti silloin, kun vanhempien työ ei sijoitu säännölliseen päivätyöaikaan tai tukiverkostoja ei ole.

Vanhemmilla oli mahdollisuus kirjoittaa vapaasti toiveitaan varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen järjestämisestä. Lähes 100 vanhempaa oli vastannut tähän kysymykseen. Edellä esitettyjen avovastausten lisäksi vanhemmat toivat esiin seuraavia toiveita tai ajatuksia:

- Joustavuutta sijaintiin ja aikatauluihin
 - o varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikka alueelta, joka huomioi molempien vanhempien kodit tai työpaikat
 - o osa vanhemmista valitsee asuinpaikkansa lapsen varhaiskasvatuspaikan sijainnin perusteella, mutta kaikilla ei ole tähän mahdollisuutta
 - o esiopetusta myös iltaisin tai iltapäivisin vuorotyöläisten lapsille
 - o epäsäännöllisen työn, osa-aikatyön tm. ja varhaiskasvatuksen aikojen yhteensovittaminen hankalaa
- Tiedonkulku etävanhemmalle on heikkoa
 - o molemmille vanhemmille tunnukset varhaiskasvatuspaikan sähköiseen palveluun
 - o viestit tulevat vain lähivanhemmalle, joka joutuu huolehtimaan ne etävanhemmalle
 - o varhaiskasvatusaikojen ilmoittaminen täysin lähivanhemman vastuulla
- Varhaiskasvatusmaksut
 - o laskut voisi osoittaa puoliksi molemmille vanhemmille tai huoltajille
 - o uuden puolison tulojen ei tulisi vaikuttaa varhaiskasvatusmaksun määrätymiseen, koska tämä ei ole elatusvelvollinen lapsesta eikä välttämättä osallistu maksujen maksamiseen
 - o maksut liian korkeat pienituloiselle

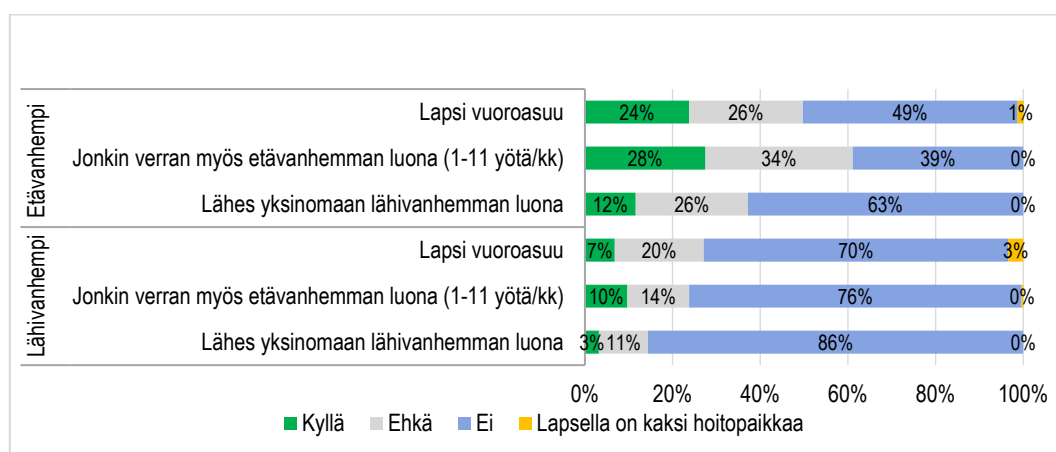
4.1.3 Mahdollisuus kahteen eri varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan?

Lapsella voi olla mahdollisuus saada kaksi eri varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaa kummankin vanhemman kodin läheltä. Kunta voi halutessaan tarjota kahta eri paikkaa saman kunnan alueella, tai paikkaa lapselle, jonka kotikunta on joku muu kunta.

Kyselyssä tiedusteltiin varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisten lasten vanhemmilta, hyödyntäisivätkö he mahdollisuutta kahteen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan, jos se olisi mahdollista (Kuvio 4.3). Kyselyyn vastanneista muutama kertoi, että lapsella

on kaksi eri varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaa (n=6). Koska kyselyssä ei tiedusteltu tarkemmin lapsen varhaiskasvatusjärjestelyistä, on epävarmaa, tarkoittiko tämä sitä, että lapsella oli kaksi kunnallista varhaiskasvatuspaikkaa vai olivatko vanhemmat käyttäneet yksityisiä varhaiskasvatuspalveluita täydentämään julkista palvelua. Kiinnostusta kahteen varhaiskasvatuspaikkaan oli kuitenkin jonkin verran. Lähivanhemmista seitsemän prosenttia, mutta etävanhemmista peräti 24 prosenttia ilmoitti, että voisi hyödyntää mahdollisuutta kahteen eri esiopetus- tai varhaiskasvatuspaikkaan, jos tähän olisi mahdollisuus. Etävanhemmissa erityisesti eri paikkakunnalla asuvat, vuoroasuvien lasten vanhemmat sekä ne, joiden luona lapsi asuu jonkin verran (1–11 yötä/kk) suhtautuivat kahteen esiopetus- tai varhaiskasvatuspaikkaan myönteisesti.

Kuvio 4.3. Kiinnostus kahden eri esiopetus- tai varhaiskasvatuspaikan hyödyntämiseen, %. 1–6-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Kysymys: Jos lapsen olisi mahdollista saada päivähoito- tai esikoulupaikka kummankin vanhemman kodin läheltä (lapsella olisi kaksi eri esikoulu- tai hoitopaikkaa), hyödyntäisitkö tätä mahdollisuutta?

Kyselyn avovastauksista käy kuitenkin ilmi, että kysymys kahdesta varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikasta on vahvasti polarisoitunut ja jakaa mielipiteitä. Osa vanhemmista oli jyrkästi kahta esiopetus- tai varhaiskasvatuspaikkaa vastaan, kun taas osa toivoi mahdollisuutta kahteen eri paikkaan. Pitkä matka varhaiskasvatuspaikkaan toisesta kodista ja halu osallistua lapsen arkeen olivat perusteita toiveelle kahdesta eri esiopetus- tai varhaiskasvatuspaikasta. Toisaalta vanhemmat ovat myös valmiita joustamaan omasta mukavuudestaan, jotta lapsen ei tarvitse käydä kahdessa esiopetus- tai varhaiskasvatuspaikassa.

Vanhemmilta kysyttiin myös, miten mahdollisuus kahteen eri varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan vaikuttaisi lapsen tai vanhempien asumiseen (Taulukko 4.4). Noin puolet etävanhemmista (54 %) ja jonkin verran suurempi osa lähivanhemmista (63 %) arvioi, että kahdella varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikalla ei olisi vaikutusta vanhem-

pien tai lapsen asumiseen. Kuitenkin niistä etävanhemmista, joiden lapsi yöpyy vanhemman luona jonkun verran (1–11 yötä/kk), peräti 34 prosenttia arvioi, että kahden varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikan johdosta lapsi todennäköisesti asuisi enemmän heidän luonaan. Tämän ryhmän lähivanhemmat eivät uskoneet vaikutukseen yhtä vahvasti (11 % lähivanhemmista arveli mahdollisuuden vaikuttavan lapsen asumiseen).

Vuoroasuvien lasten vanhemmista lähes viidesosa arvioi, että kaksi varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaa voisi vaikuttaa siihen, missä lapsen vanhemmat voisivat asua. Tämä tulos on kiinnostava, kun sitä pohditaan suhteessa siihen, että vuoroasuvien lasten vanhemmat ovat usein järjestäneet asumisen lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikan lähelle. Toisin sanoen osa vuoroasuvien lasten vanhemmista arvioi kahden paikan mahdollistavan toisenlaisen asumisjärjestelyn, esimerkiksi muuton kauemmas lapsen nykyisestä varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikasta ja lapsen toisesta kodista.

Taulukko 4.4. Kahden varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikan mahdolliset vaikutukset lapsen tai vanhemman asumiseen lapsen asumisen mukaan, %. 1–6-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Vanhemmat ovat voineet valita useampia vaihtoehtoja, joten prosentit eivät summaudu 100:aan.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoro-asuu	Lapsi ei vuoroasu		Lapsi vuoro-asuu	Lapsi ei vuoroasu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona
Ei vaikutusta lapsen tai kummankaan vanhemman asumiseen	51 %	64 %	73 %	56 %	47 %	64 %
Voisi vaikuttaa siihen, missä minä tai lapsen toinen vanhempi asuisi	19 %	7 %	5 %	18 %	10 %	5 %
Lapsi asuisi silloin todennäköisesti enemmän etävanhemman luona	2 %	11 %	2 %	4 %	34 %	7 %
Lapsi asuisi silloin todennäköisesti enemmän lähivanhemman luona	4 %	2 %	0 %	0 %	1 %	0 %
En osaa sanoa	29 %	21 %	25 %	26 %	18 %	26 %
N	105	242	125	141	111	31

Kysymys: Jos lapsen olisi mahdollista saada päivähoito- tai esikoulupaikka kummankin vanhemman kodin läheltä (lapsella olisi kaksi eri hoitopaikkaa), vaikuttaisiko tämä lapsen tai vanhemman asumiseen?

On kuitenkin hyvä huomata, että vaikka kysymyksessä tiedusteltiin vanhempien kiinnostusta kahteen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan, ei ole lainkaan varmaa, että vanhemmat lopulta tämän ratkaisun valitsisivat, mikäli siihen olisi mahdollisuus. Kiinnostuneisuus kuvastaa kuitenkin sitä, että osassa perheitä lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikan sijainti ja sen johdosta tehdyt kompromissit tai pitkä välimatka lapsen toiseen kotiin aiheuttavat melkoisia ongelmia silloin, kun kumpikin vanhempi haluaa jakaa myös lapsen arkea.

4.2 Koulunkäyntiin liittyneet haasteet

4.2.1 Välimatka lapsen toisesta kodista kouluun

Oppivelvollisuusikäisten lasten ikäryhmässä kysely osoitettiin vuonna 2005, 2007, 2009 ja 2011 syntyneiden lasten vanhemmille, eli lapset olivat kyselyhetkellä iältään 7–14-vuotiaita. Alakouluikäiset lapset olivat iältään 7–12-vuotiaita, ja yläkouluikäiset 13–14-vuotiaita. Tämän lisäksi kyselyyn vastasivat vuonna 2002 syntyneiden lasten vanhemmat, nämä lapset olivat kyselyhetkellä iältään 16–17-vuotiaita ja jo siirtymässä tai siirtyneet toisen asteen koulutukseen.

Varhaiskasvatusikäisten lasten ja lasten vanhempien tavoin selvitimme kyselyssä, kuinka kaukana kouluikäiset lapset ja lasten vanhemmat asuvat koulusta? Valtaosa (86 %) perusasteikäisten eli 7–14-vuotiaiden lasten lähivanhemmista ja lapsista asui lähellä (0–5 km) lapsen koulua. Vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten välillä ei ollut suuria eroja lapsen oman kodin ja koulun välisen matkan pituuden suhteen. 16-17-vuotiaista nuorista sen sijaan enää alle puolet asui enintään viiden kilometrin päässä oppilaitoksestaan.

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin etävanhemman kodin sijaintia lapsen kouluun nähden. Kyselyssä sekä lähivanhemmat että etävanhemmat vastasivat etävanhemman kodin ja koulun välimatkaa koskevaan kysymykseen. Taulukossa 4.5 on esitetty lähi- ja etävanhempien vastaukset lapsen ikäryhmän ja asumisjärjestelyn mukaan.

Etävanhemmat asuivat keskimäärin kauempana lapsen koulusta lähivanhempiin verrattuna. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista kuitenkin enemmistö (74–77 %) asui lähellä lapsen koulua (0–5 km päässä). Alakouluikäisten vuoroasuvien lasten etävanhemmat asuivat keskimäärin hieman lähempänä kuin yläkouluikäisten etävanhemmat. Joka kahdeksannen vuoroasuvan perusasteikäisen lapsen koulumatka etävanhemman luota oli kuitenkin yli 10 km, ja 4–7 prosentilla se oli yli 20 kilometriä.

Etäisyys etävanhemman luota kouluun on selvästi pidempi niiden lasten kohdalla, jotka viettävät aikaansa jonkin verran etävanhemman luona (1–11 yötä/kk). Alle 30 prosenttia tämän ryhmän etävanhemmista (lähivanhempien vastausten perusteella 32 %, etävanhempien vastausten perusteella 26 %) asui enintään viiden kilometrin päässä lapsen koulusta, ja lähes puolet asui yli 20 kilometrin päässä lapsen koulusta.

Taulukko 4.5. Etävanhemman kodin etäisyys (km) koulusta lapsen ikäryhmän ja asumisen mukaan, %. 7–17-vuotiaiden lasten vanhemmat.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu		Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona
Perusaste (7-14-vuotias), N	322	696	256	369	356	60
0-5 km	77 %	32 %	16 %	74 %	26 %	13 %
5-10 km	9 %	13 %	13 %	14 %	10 %	4 %
10-20 km	7 %	12 %	14 %	8 %	14 %	7 %
yli 20 km	7 %	43 %	58 %	4 %	50 %	76 %
Alakoulu (7-12-vuotias), N	242	521	154	286	261	35
0-5 km	78 %	32 %	12 %	76 %	25 %	16 %
5-10 km	8 %	13 %	13 %	12 %	11 %	5 %
10-20 km	7 %	12 %	16 %	7 %	14 %	4 %
yli 20 km	7 %	43 %	58 %	5 %	50 %	75 %
Yläkoulu (13-14-vuotias), N	80	175	102	83	95	25
0-5 km	73 %	31 %	20 %	67 %	29 %	10 %
5-10 km	12 %	15 %	11 %	21 %	7 %	4 %
10-20 km	9 %	12 %	10 %	11 %	13 %	10 %
yli 20 km	6 %	42 %	59 %	1 %	51 %	77 %
Toisen asteen opl (16-17-vuotias), N	32	137	155	52	100	41
0-5 km	47 %	21 %	18 %	40 %	30 %	16 %
5-10 km	29 %	13 %	15 %	25 %	11 %	18 %
10-20 km	14 %	19 %	12 %	22 %	10 %	17 %
yli 20 km	9 %	47 %	55 %	13 %	49 %	50 %

Kysymys: Kuinka kaukana lapsen koulu on sinun kodistasi (etävanhemmat)/lapsen toisen vanhemman kodista (lähivanhemmat)?

16–17-vuotiaiden nuorten kohdalla välimatka etävanhemman kodista kouluun on jo selvästi pidempi, tosin monella nuorella koulumatka myös nuoren omasta kodista on keskimäärin pidempi kuin perusasteikäisillä lapsilla. Tässä lasten ikäryhmässä vähemmistö lapsista vuoroasuu, mutta vuoroasuvista nuorista alle puolella välimatka etävanhemman luota kouluun jäi korkeintaan viiteen kilometriin. Lähes kymmenesosalla vuoroasuvista nuorista koulumatka etävanhemman luota oli yli 20 kilometriä. Jonkin verran etävanhemman luona asuvista (1–11 yötä/kk) nuorista sen sijaan vain 21–30 prosentilla koulumatka etävanhemman luota oli korkeintaan viisi kilometriä, ja lähes puolella matka oli yli 20 kilometriä.

Lapsen koulumatkan järjestelyt

Vuoroasuvat lapset käyvät tavallisesti koulua kummastakin kodista käsin, ja valtaosa kulkee koulumatkat omatoimisesti (Taulukko 4.6). Etävanhemman kodin ja koulun läheisyys helpottaa todennäköisesti koulumatkojen tekemistä. Noin viidesosalla vuoroasuvista lapsista etävanhempi kuljetti lapsen kouluun. Muutamalle lapselle (3–5 %) oli järjestynyt koulukuljetus (myös) etävanhemman luota.

Taulukko 4.6. Etävanhemman kodin etäisyys (km) koulusta lapsen ikäryhmän ja asumisen mukaan, %. 7–17-vuotiaiden lasten vanhemmat.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu		Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona
Lapsi kulkee kouluun omatoimisesti	72 %	25 %	8 %	73 %	24 %	8 %
Lapsen etävanhempi kuljettaa lasta kouluun tai paikkaan josta koulukuljetus	18 %	14 %	0 %	19 %	19 %	0 %
Lapsella on koulukuljetus etävanhemman kodista kouluun	5 %	1 %	0 %	3 %	1 %	0 %
Lapsi ei käy koulua etävanhemman luota	1 %	58 %	90 %	0 %	50 %	86 %
Jokin muu järjestely	4 %	3 %	3 %	5 %	6 %	6 %
N	321 (100)	678 (100)	265 (100)	369 (100)	353 (100)	59 (100)

Myös osa niistä lapsista, jotka asuivat jonkin verran etävanhemman luona (1–11 yötä/kk), käy ainakin ajoittain koulua myös etävanhemman luota käsin. Näiden jonkin verran myös toisen vanhemman luona yöpyvien lasten koulumatka on etävanhemman luota keskimäärin pidempi kuin vuoroasuvien lasten koulumatka. Vaikka tähän ryhmään kuuluvista lapsista suuri osa kulki kouluun pääasiassa itse, etävanhemmat jouduivat myös kuljettamaan lapsia kouluun. Koulukyytimahdollisuus etävanhemman kodista kouluun oli järjestynyt vain muutamalle tämän ryhmän lapselle (1 %).

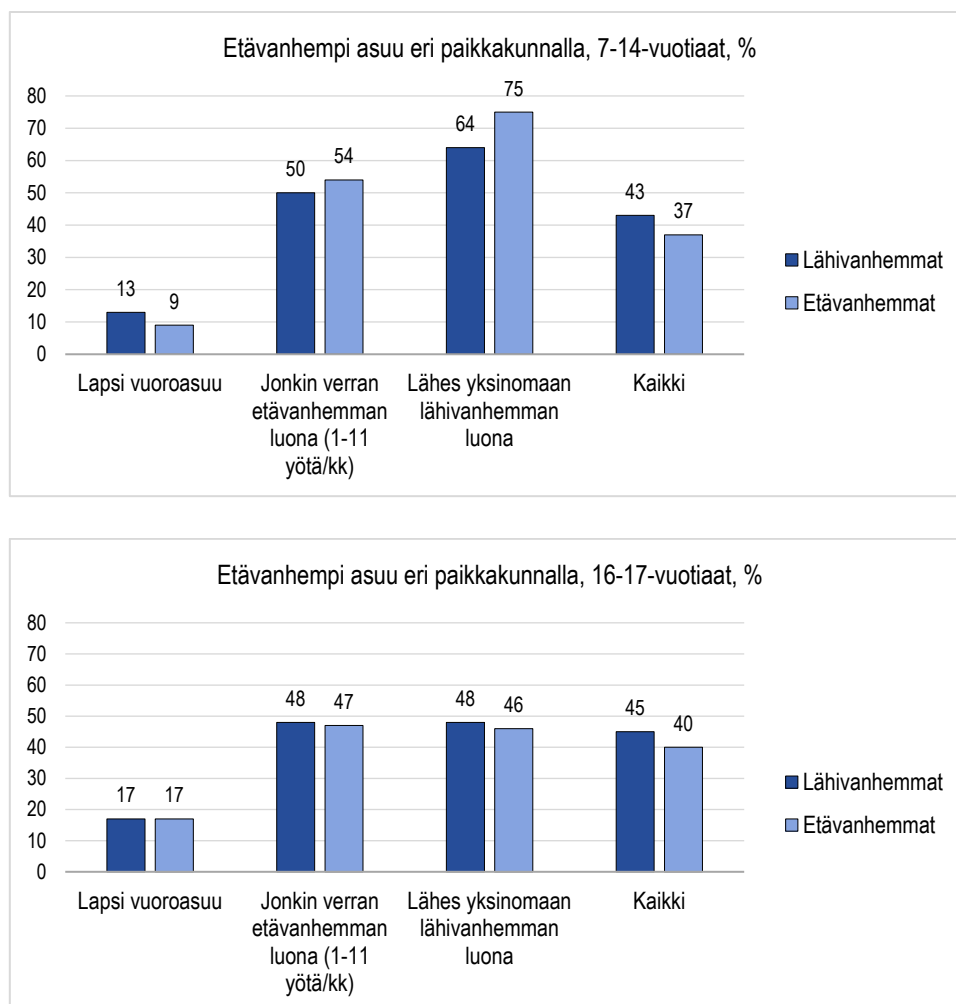
Etävanhempi asuu eri paikkakunnalla

Perusasteikäisten lasten etävanhemmista noin 40 prosenttia asui eri paikkakunnalla kuin lapsi (Kuvio 4.4). Kuviossa on esitetty eri paikkakunnalla asuvien etävanhempien osuudet lähi- ja etävanhempien antamien vastausten perusteella. Vuoroasuvien lasten kohdalla etävanhemmista noin 10 prosenttia asui eri paikkakunnalla (9–13 %). Ala- ja yläkoululaisten välillä ei ollut juuri eroa eri paikkakunnalla asuvien etävanhempien osuuksissa.

Eri paikkakunnalla asuvien etävanhempien osuus on varsin suuri – lähes puolet – niiden lasten kohdalla, jotka asuvat etävanhemman luona jonkin verran (1–11 yötä/kk). Valtaosassa näistä lapsi ei kuitenkaan käynyt koulua etävanhemman luota, ja etävanhemman luona vietettiin aikaa todennäköisesti viikonloppuisin. Mikäli lapsi kävi koulua eri paikkakunnalla asuvan etävanhemman luota käsin, etävanhemmat usein kuljettivat lapsen kouluun.

Myös 16–17-vuotiaiden nuorten kohdalla runsaat 40 prosenttia etävanhemmista asui eri paikkakunnalla, vuoroasuvien nuorten etävanhemmista kuitenkin alle viidesosa. Tämän ikäryhmän nuorista valtaosa kulki kouluun omatoimisesti myös silloin, kun he kävivät koulua etävanhemman luota käsin.

Kuvio 4.4. Etävanhempi asuu eri paikkakunnalla kuin lapsi, %. 7–17-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Muutokset lapsen asumisjärjestelyssä koulun aloituksen aikaan

Vanhemmilta kysyttiin myös, muuttuiko lapsen asumisjärjestely eli se, kuinka paljon lapsi viettää aikaa kummankin vanhemman luona, kun lapsi aloitti ensimmäisen luokan. Valtaosa vanhemmista vastasi, ettei lapsen asumisjärjestely muuttunut lapsen koulun aloituksen myötä, tai vanhemmat eivät vielä olleet eronneet siinä vaiheessa (Taulukko 4.7). Erityisesti vuoroasuvien lasten vanhemmat raportoivat vain vähän lapsen koulun aloituksesta johtuvia asumisen muutoksia. Asumisjärjestelyiden muutosten suunta koulun aloituksen yhteydessä oli kuitenkin useimmiten siihen suuntaan, että lapsi alkoi viettää enemmän aikaa lähivanhemman luona. Erityisesti niiden lasten etävanhemmat, joiden luona lapsi asuu jonkin verran (1–11 yötä/kk) raportoivat, että koulun aloituksen myötä lapsi alkoi asua enemmän lähivanhemman luona (25 %). Myös

niiden lasten vanhemmat, joiden lapsi kyselyhetkellä yöpyy vain harvoin tai ei koskaan toisen vanhemman luona, kertoivat koulun aloituksen muuttaneen lapsen asu-
mista niin, että lapsi asui sen jälkeen enemmän lähivanhemman luona (lähivanhem-
mat, 12 %; etävanhemmat, 14 %).

Taulukko 4.7. Lapsen asumisjärjestelyn muutokset koulun aloituksen yhteydessä, %. 7–17-vuotiaiden lasten vanhemmat.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasu	Lapsi ei vuoroasu		Lapsi vuoroasu	Lapsi ei vuoroasu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona
Lapsi enemmän lähivanhemman luona	7 %	14 %	12 %	3 %	25 %	14 %
Lapsi enemmän etävanhemman luona	1 %	2 %	2 %	4 %	4 %	0 %
Ei muutosta	52 %	57 %	54 %	59 %	46 %	48 %
Jotain muuta	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	5 %
Emme olleet eronneet vielä silloin	39 %	26 %	32 %	33 %	24 %	33 %
N	354 (100)	836 (100)	450 (100)	420 (100)	456 (100)	104 (100)

Vuoroasuvien lasten vähäiset muutokset koulun aloittamisen yhteydessä voivat johtua siitä, että vuoroasuvien lasten etävanhemmat ovat usein järjestäneet asumisen jo aiemmin lähelle lasta ja lapsen varhaiskasvatuspaikkaa tai koulua: *Olen valinnut asuinpaikan koulun/toisen kodin mukaan.* (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi) Monet vanhemmat kertoivat, miten joko he tai toinen vanhempi oli aikaisemmin asunut kauempana lapsen koulusta, mutta muutto lähemmäs helpotti arkea:

Ennen kuin toinen vanhempi muutti lähemmäs, lapsen koulunkäynti oli minun vastuulla. Nyt asiat ovat paremmin kun toinen vanhempi muutti asumaan takaisin samalle asuinalueella. (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Vanhemmat voivat joutua järjestämään arkeaan eri tavoin pystyäkseen viettämään aikaa lapsen kanssa ja mahdollistaakseen lapsen koulunkäynnin molempien vanhempien luota. Esimerkiksi kauempana asuva etävanhempi oli joutunut turvautumaan lähempänä lapsen koulua asuvan isovanhemman apuun:

Ainahan se helpottaisi, että etävanhempi asuisi lähempänä, jos jatkossakin osallistuu kouluviikkoihin kahdesti viikossa, jotta heidän ei tarvitsisi asua kahta päivää aina mummolassa. (Lähivanhempi, jonka lapsi yöpyy etävanhemman luona 1–11 yötä/kk).

4.2.2 Koulunkäyntiin liittyneet ongelmat

Lasten vanhemmilta kartoitettiin heidän kokemiaan lapsen asumisesta johtuvia ongelmia, jotka liittyvät koulunkäyntiin. Ongelmia kartoitettiin kysymyspatteristolla, josta vastaajat pystyivät valitsemaan useampia vastausvaihtoehtoja:

- Lapsen viemisestä ja hakemisesta sopimiseen lapsen toisen vanhemman kanssa liittyy käytännön hankaluuksia (esim. vaihtelevat aikataulut tm.)
- Asumisjärjestelyn vuoksi lapsen osallistuminen koulun järjestämiin kerhoihin tai retkiin ym. on hankalaa
- Lapsen osallistuminen aamu- ja/tai iltapäiväkerhon toimintaan on hankalaa (esim. vaihtelevat aikataulut tm.)
- Välimatka lapsen toisesta kodista kouluun on pitkä tai liikenneyhteydet ovat hankalia
- Lapsen ei ollut mahdollista saada kunnan järjestämää kuljetusta kouluun lapsen toisesta kodista
- Tieto ei kulje sujuvasti molempiin koteihin tai molemmille vanhemmille
- Emme voineet valita lapselle sellaista koulua, joka olisi ollut lähellä kummankin vanhemman kotia (lapsen lähikoulun valinta oli rajoitettu)
- Jotain muuta, mitä? (avovastaus)

Kuten varhaiskasvatusikäisten lasten vanhemmat, myöskään kouluikäisten lasten vanhemmat eivät raportoineet asumisjärjestelyn aiheuttaneen ongelmia erityisen huomattavasti. Kaikista lähivanhemmista 18 prosenttia ja etävanhemmista 30 prosenttia kertoi asumisratkaisusta aiheutuneen ongelmia koulunkäynnille (Taulukko 4.8). Vuoroasuvien lasten lähivanhemmista ongelmia vähintään yhdessä esitetyistä kohdista oli kokenut runsas viidesosa (22 %) ja etävanhemmista 30 prosenttia. Ongelmien kokeminen oli tavallisempaa niiden etävanhempien kohdalla, joiden lapsi asui jonkin aikaa etävanhemman luona (1–11 yötä/kk).

Kouluikäisten lasten vanhemmat kokivat eniten lapsen koulunkäyntiin liittyviä ongelmia seuraavissa asioissa:

- Lapsen viemisestä ja hakemisesta sopimiseen lapsen toisen vanhemman kanssa liittyy käytännön hankaluuksia
- Tieto ei kulje sujuvasti molempiin koteihin tai molemmille vanhemmille
- Välimatka lapsen toisesta kodista kouluun on pitkä tai liikenneyhteydet ovat hankalia
- Lapsen ei ollut mahdollista saada kunnan järjestämää kuljetusta kouluun lapsen toisesta kodista

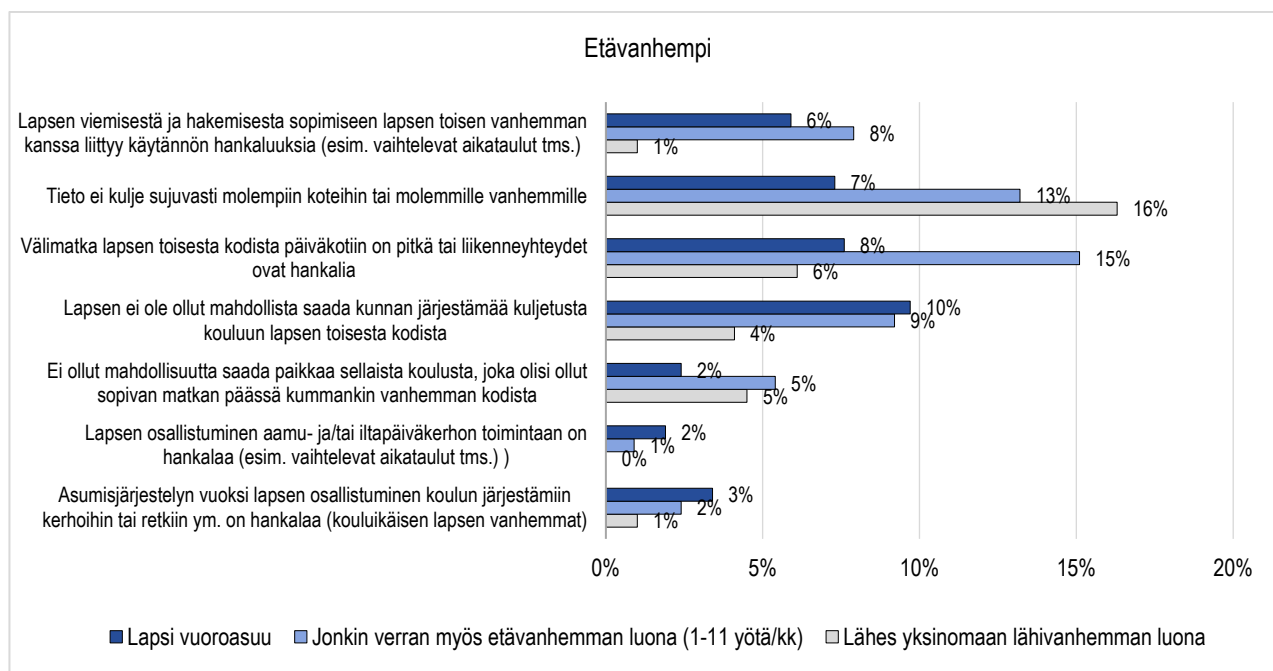
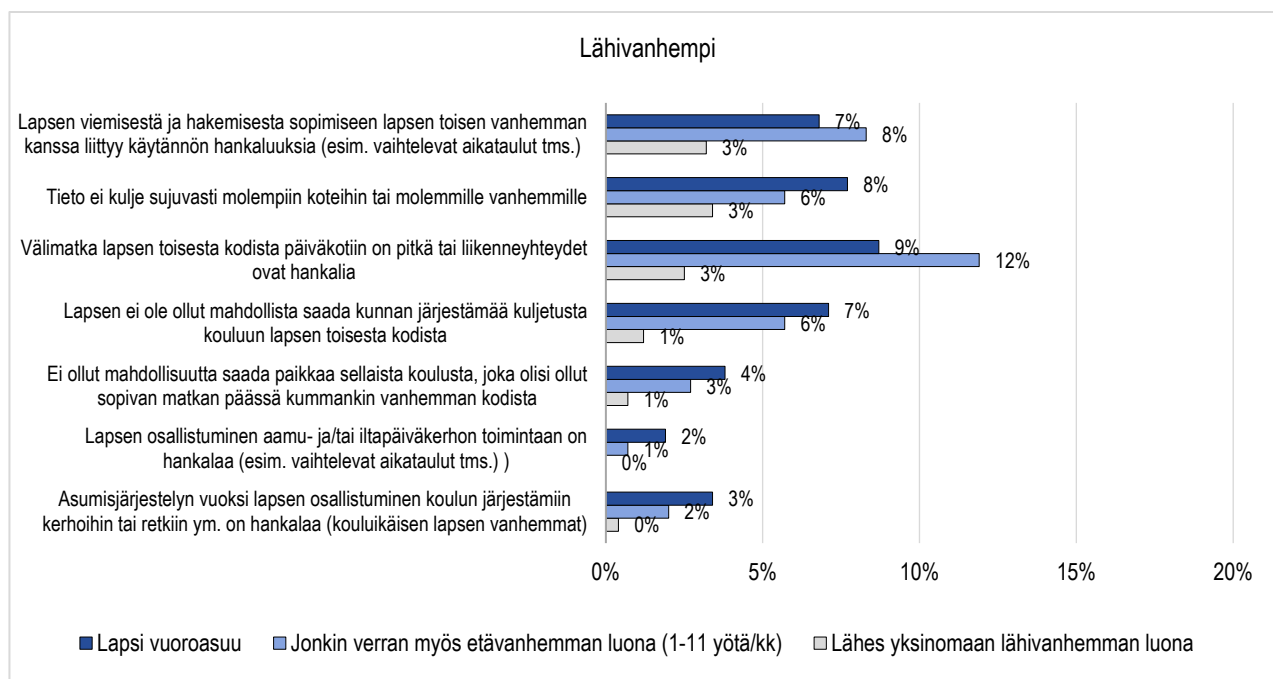
Taulukko 4.8. Lapsen asumisjärjestelystä aiheutuneiden ongelmien kokeminen koulunkäynnin suhteen, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu		Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähi-vanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähi-vanhemman luona
Ei lainkaan ongelmia	78 %	78 %	92 %	70 %	64 %	73 %
Ongelmia vähintään yhdessä esitetyistä vaihtoehdoista	22 %	22 %	8 %	30 %	36 %	27 %
N	346 (100)	824 (100)	447 (100)	412 (100)	451 (100)	95 (100)

Kouluikäisten lasten vanhempien kohdalla koetut ongelmat vaihtelivat lapsen asumisen suhteen, kuten oli myös varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisten lasten vanhempien kohdalla. Kouluikäisten vuoroasuvien lasten lähivanhemmat raportoivat eniten ongelmia liittyen pitkään välimatkaan tai muutoin hankalaan matkaan lapsen toisesta kodista kouluun (9 %). Toiseksi eniten ongelmia koettiin tiedon kulkuun liittyen (8 %), ja lähes yhtä usein koulukuljetukseen (7 %) tai lapsen viemisestä ja hakemisesta sopimiseen liittyen (7 %). Ne lähivanhemmat, joiden lapsi asuu etävanhemman luona jonkin verran (1–11 yötä/kk) kokivat samat asiat ongelmallisiksi: erityisesti välimatka (12 %) ja lapsen viemisestä ja hakemisesta aiheutuvat käytännön hankaluudet (8 %) koettiin tässä ryhmässä hankaliksi.

Kouluikäisten lasten etävanhempien raportoimat ongelmat olivat samoja kuin lähivanhemmillakin, mutta ongelmien tärkeysjärjestys oli toinen (Kuvio 4.5). Vuoroasuvien kouluikäisten lasten etävanhemmat kokivat koulukuljetuksen saamisen vaikeuden suurimmaksi ongelmaksi (10 %). Toiseksi eniten ongelmia vuoroasuvien koululaisten etävanhemmat kokivat liittyen pitkään tai muutoin hankalaan koulumatkaan (8 %).

Kuvio 4.5. Lapsen asumisjärjestelystä aiheutuneet ongelmat koulunkäynnin suhteen. Ongelmia maininneiden osuus lapsen asumisen mukaan, %. 7–17-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Etävanhemmista ne, joiden luona lapsi asui jonkun verran (1–11 yötä/kk), raportoivat kaiken kaikkiaan eniten ongelmia. Heille eniten ongelmia aiheutti pitkä tai muutoin hankala välimatka (15 %). Toiseksi eniten ongelmia liittyi tiedon kulkuun (13 %) ja kolmanneksi koulukuljetukseen (9 %).

Koulunkäyntiin liittyneet tiedonsaannin ongelmat eivät eronneet sen mukaan, oliko etävanhempi lapsen huoltaja vai ei (Taulukko 4.9). Tiedonsaannin ongelmat olivat jopa hieman yleisempiä huoltajaetävanhemmilla ei-huoltajiin verrattuna, olipa kyse sitten niistä etävanhemmista, joiden luona lapsi asui jonkin verran tai niistä, joiden luona lapsi ei asunut lainkaan. Muiden ongelmavaihtoehtojen kohdalla etävanhemman huoltajuudella ei myöskään ollut merkitystä (ts. huoltajaetävanhemmat ja ei-huoltajat olivat kokeneet ongelmia lähes samassa määrin).

Taulukko 4.9. Tiedon saamiseen liittyviä ongelmia kokeneiden osuus lapsen huoltajuudesta sopimisen mukaan, %. 7–18 vuotiaiden lasten etävanhemmat.

	Etävanhemmat		
	Yhteishuoltajuus	Lapsen toinen vanhempi on lapsen yksinhuoltaja	Huoltajuusasia on kesken tai epäselvä
Kyllä, on ollut ongelmia	12 %	9 %	11 %
Ei ole ollut ongelmia	88 %	91 %	89 %
N	825 (100)	93 (100)	9 (100)

Tiedonkulun ja koulumatkaan liittyvät ongelmat nousivat esiin myös avovastauksissa:

Mahdollisuus siihen, että lapsi olisi kirjoilla molempien luona olisi meidän tilanteessa paras. Nyt tuntuu, että kaikki tieto ei tavoita minua. Voisiko sähköisiä palveluita kehittää niin, että kaikki tieto on molemmilla vanhemmilla yhtä aikaa ja samankaltaisena. Mukaan lukien päiväkodit ja koulut. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Aikaa ja rahaa menee valtavasti lapsen koulukuljetuksiin, kun itse kuljettaa. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Lapsi joutuu heräämään todella paljon aikaisemmin tullessaan toisen vanhemman luota, kun kulkee toisen vanhemman puolison kyydillä. (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Sijainniltaan sopivan koulun (lähellä kumpaakin kotia) järjestymiseksi vanhemmat ovat voineet vaihtaa lapsen kirjoilla oloa, mikä on puolestaan vaikuttanut toisen vanhemman mahdollisuuksiin saada jotain tukea tai etuutta.

Piti vaihtaa lapsen osoite ja samalla lähivanhemmuus siirtyi isälle ja minä menetin asumistukea, jotta lapsi pääsi kumpaakin vanhempaa lähellä olevaan kouluun. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Kaksi kotia aiheuttaa myös käytännön hankaluuksia aikataulujen yhteensovituksen ja lapsen koulu- ja harrastustavaroiden suhteen: *Kouluvälineet tai liikuntavälineet ovat aina väärässä paikassa. Varsinkin kun koulu ilmoittaa jostakin retkestä tai muutoksesta esim. liikuntatuntiin liittyen lyhyellä varoitusaajalla. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi).* Eräs lähivanhempi, jonka lapsi asui jonkin verran etävanhemman luona, nosti esiin koulunkäyntivaikutusten lisäksi myös muita lapsen arkeen liittyviä hankaluuksia: *Pitkä matka on väsyttänyt lapsia, joka on vaikuttanut alentavasti koulusuoriutumiseen ja yleiseen jaksamiseen. Myös sosiaaliset suhteet ja harrastusmahdollisuudet ovat kärsineet, koska olivat poissa joka toinen viikonloppu (ulkopuolisuus kaverisuhteissa ja harrastuksissa jälkeen jääminen).* (Lähivanhempi, jonka lapsi yöpyy etävanhemman luona 1–11 yötä/kk)

Myös koulunkäyntiin liittyneistä lapsen asumisjärjestelyyn yhteydessä olevista ongelmista tiedusteltiin avokysymyksellä. Siihen ja yleisemmin palvelujen kehittämistä koskevaan kysymykseen tuli yli 130 mainintaa erilaisista koulunkäyntiin liittyneistä ongelmista, jotka kytkeytyivät lapsen asumisjärjestelyyn. Valtaosa kommenteista koski lähi-koulun valintaa, koulukuljetusmahdollisuutta tai pitkää välimatkaa toisen vanhemman kodista kouluun. Edellä esiin nostettujen vastauksen lisäksi avovastauksissa mainittiin seuraavia asioita:

- Etäisyys kotien ja koulun ja etävanhemman kodin välillä
 - o koulukyydit molemmista kodeista mahdollistaisi paremmin esim. vuoroasumisen. Koulukyydit tukisivat myös lähivanhemman arjessa jaksamista ja etävanhemman osallistumista arkeen.
 - o vanhemmat ovat joutuneet valitsemaan asuinpaikkansa sen mukaan, että kulkeminen kouluun järjestyy. Ei voi muuttaa esim. edullisemmalle alueelle.
 - o koulukuljetus, kun kyseessä erityislapsi, jolla ei mahdollisuutta muunlaiseen kulkemiseen.
 - o mahdollisuus valita koulu, joka olisi kotien puolivälissä – nyt aiheuttaa kikkailua lapsen kirjojen kanssa.
 - o koulukyydin järjestäminen vain toisen luota voi myös rajoittaa pääsyä tarpeelliseen erityisopetukseen.
 - o mahdollisuus valita kumman kodin lähikoulun valitsee (ilman lapsen kirjojen muuttamista).

- Tiedonkulku, oikeudet ja velvollisuudet
 - o etävanhempi on lähivanhemman tiedonannon varassa.
 - o etävanhempi ei saa tietoja, vaikka olisi yhteishuoltajuus.
 - o lähivanhempi joutuu kantamaan vastuun siitä, että etävanhempi saa tiedot lapsesta / huolehtimaan ja varmistamaan että koulu informoi myös toista vanhempaa.
 - o lähivanhempi voi sopia tapaamisia koululle informoimatta etävanhempaa.
- Muuta:
 - o lapsen tavarat usein väärässä paikassa.
 - o poissaolot koulusta vanhempien kotien pitkän välimatkan takia. Lapsi voi myös käyttää välimatkaa poissaolosyynä.
 - o kaksi kotia vaikuttaa heikentävästi lapsen koulutyöhön ja lapsi väsy; pitkä koulumatka toisesta kodista pidentää koulupäivää toisen vanhemman viikolla.
 - o koulun ymmärtävää suhtautumista siihen, että lapsella on kaksi kotia, esim. jos kirjat on unohtuneet toiseen kotiin.

4.2.3 Koulukuljetusmahdollisuus

Koulukuljetuksesta säädetään perusopetuslaissa (628/1998), jonka mukaan maksuttomaan kuljetukseen on oikeus esi- tai perusopetusta tai lisäopetusta saavalla oppilaalla, jos koulumatka on enemmän kuin viisi kilometriä (542/2018). Koulukuljetuksen järjestämisvelvollisuus on kunnilla. Kunnat voivat myöntää koulukuljetuksia myös laki-velvoitetta kevyemmin perustein eli tarjota kuljetusta myös silloin, kun välimatka kodista kouluun jää alle viiden kilometrin. Kuntaliiton selvityksen mukaan suurin osa kunnista järjestääkin peruskoulun 1–2-luokkalaisille oppilaille koulukuljetuksen myös silloin, jos koulumatkan pituus on yli kolme kilometriä (Svartsjö & Karvonen 2015). Kunta voi halutessaan tarjota koulukyydin myös sellaiselle lapselle, jonka kotikunta on joku muu kunta.

Sekä lähivanhemmat että etävanhemmat nostivat yhdeksi lapsen asumiseen liittyväksi ongelmaksi sen, että kunnan järjestämää koulukuljetusta ei ollut mahdollista saada lapsen toisesta kodista. Koulukuljetus tai vastavuoroisesti mahdollisuus vapaampaan lähikoulun valintaan nousi esiin monessa avovastauksessa. Koulukuljetusta lapsen molemmista kodeista toivoivat niin vuoroasuvien lasten vanhemmat kuin nekin vanhemmat, joiden lapsi asuu jonkin verran myös etävanhemman luona:

*Lapsen koulu on lähempänä isän asuntoa, emmekä muuttaessa halunneet vaihtaa koulua, joten äiti maksaa bussikortin, koska kyseessä ei ole lähikoulu. (Lähi-
vanhempi, jonka lapsi yöpyy etävanhemman luona 1–11 yötä/kk)*

Nykyinen asumisjärjestely ei olisi mahdollista ellen olisi yrittäjä. Koulukuljetukset rikkovat pahasti työpäivärytmiä joka toinen viikko ja julkisen liikenteen aikataulu on täysin sopimaton koulukuljetuksiin. Oikeus koulukuljetukseen tulisi olla myös etävanhemmalla. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Kelan vastustuksesta huolimatta muutin samalle paikkakunnalle koska tapaamisia ei olisi muuten voinut järjestää, eikä lapsella olisi koulukyytien puutteen vuoksi asua luonani muussa kaupungin osassa, tämä ei ole mikään Helsinki missä joukkoliikenne toimisi. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Erityisen ongelmallinen tilanne on haavoittuvassa asemassa olevien, esimerkiksi vammaisten lasten kohdalla:

Lapsi on erityislapsi. Ei saa koulukuljetusta toisesta kodista, isä joutuu tuomaan lapsen äidin pihalle (lapsi kirjoilla äidin luona). (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Vanhemmilta kysyttiin millaisia vaikutuksia lapsen tai vanhempien asumiselle voisi olla sillä, jos koulukuljetusoikeutta laajennettaisiin koskemaan koulumatkaa myös etävanhemman kodista (Taulukko 4.10). Vuoroasuvien lasten vanhemmat eivät juurikaan nähneet, että koulukuljetusoikeuden laajentamisella olisi vaikutuksia lapsen asumiselle. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista jotkut kuitenkin arvelivat, että lapsi asuisi enemmän etävanhemman luona, jos lapsella olisi mahdollisuus saada koulukuljetus (7 %). Tässä on kuitenkin tärkeä muistaa, että kyselyyn vastanneista vuoroasuvien lasten vanhemmista valtaosa oli jo järjestänyt asumisensa lähelle toisiaan ja lapsen koulua: lähes 75 prosenttia vuoroasuvien lasten etävanhemmista asui 0–5 kilometrin päässä lapsen koulusta. Lisäksi vuoroasuvat lapset asuvat koulun ja kodin välisestä etäisyydestä riippumatta jo lähes puolet ajasta molempien vanhempien luona. Koulukuljetuksella ei siten välttämättä ole välitöntä vaikutusta lapsen asumiseen, vaikka kuljetus muutoin voikin olla toivottu, jos vanhempi asuu yli viiden kilometrin päässä lapsen koulusta.

Kyselyn perusteella koulukuljetusoikeuden laajentamisella molempien vanhempien koteihin saattaisi kuitenkin olla vaikutusta sille, miten vuoroasuvien lasten vanhemmat itse asuisivat. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista 17 prosenttia ja lähivanhemmista 16 prosenttia arveli, että koulukuljetusoikeuden laajentamisella voisi olla vaikutuksia sille, missä vastaaja itse tai lapsen toinen vanhempi asuisi.

Ne etävanhemmat, joiden lapsi asuu 1–11 yötä kuukaudessa etävanhemman luona, uskoivat sen sijaan koulukyytimahdollisuuden vaikuttavan lapsen asumisjärjestelyyn. Peräti 25 prosenttia tämän ryhmän etävanhemmista arvioi, että koulukuljetusoikeuden

myötä lapsi voisi asua enemmän vanhemman luona. Näiden etävanhempien ryhmässä yleisin lapsen asumisjärjestelystä aiheutuva ongelma olikin pitkä tai hankala matka lapsen kouluun (kts. Kuvio 4.5), ja harvempi lapsi pääsi kulkemaan kouluun omatoimisesti. Lähivanhemmat eivät pitäneet vaikutuksia yhtä todennäköisenä, ja vain kahdeksan prosenttia heistä arveli, että lapsen asuminen etävanhemman luona kasvaisi, jos koulukyytimahdollisuutta tarjottaisiin.

Taulukko 4.10. Koulukuljetusoikeuden laajentamisen mahdolliset vaikutukset lapsen tai vanhempien asumiseen, %. 7–17-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Vanhemmat ovat voineet valita useampia vaihtoehtoja, joten prosentit eivät summaudu 100:aan

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu		Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona
Ei vaikuttaisi lapsen tai kummankaan vanhemman asumiseen	64 %	74 %	78 %	63 %	54 %	65 %
Voisi vaikuttaa siihen, missä minä tai lapsen toinen vanhempi asuisi	16 %	6 %	3 %	17 %	8 %	4 %
Lapsi asuisi todennäköisesti enemmän lähivanhemman luona	1 %	0 %	0 %	1 %	1 %	1 %
Lapsi asuisi todennäköisesti enemmän etävanhemman luona	2 %	8 %	1 %	7 %	25 %	7 %
En osaa sanoa	20 %	15 %	19 %	15 %	17 %	28 %
N	353	838	463	421	459	107

Kysymys: Jos lapsen olisi mahdollista saada koulukuljetus myös siitä kodista, jossa lapsi ei ole kirjoilla, vaikuttaisiko se lapsen tai vanhempien asumiseen?

Kahta kotia asuvien kouluikäisten lasten vanhemmat joutuvatkin tekemään kompromisseja moneen suuntaan:

Lapsen koulumatkaan olisi hyvä saada tukea molemmista kodeista, vaikka lapsi onkin kirjoilla toisessa osoitteessa. Vielä hienompaa olisi, että koulumatkatuki olisi saatavissa, vaikka naapurikunnasta/kaupungista, jolloin asunnonetsintämahdollisuus olisi paljon parempi. Nyt oli otettava se mitä oli saatavilla ja se oli liian iso ja kallis asunto, jota on äärimmäisen vaikea maksaa. Läheltä lapsen koulua ei siis ollut saatavilla muuta. Tämä on johtanut perheemme taloudelliseen ahdinkoon koska esim. toimeentulotuessakaan ei oteta huomioon kaikkea asuminen kuluja koska neliöitä on liikaa asunnossa asuvien suhteen. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi).

4.3 Sosiaali- ja terveyspalvelut

Koulun ja varhaiskasvatuksen ohella myös kunnalliset sosiaali- ja terveyspalvelut määräytyvät kotikunnan ja isommissa kaupungeissa usein vielä asuinalueen mukaan. Vuoroasuvalla lapsella voi arjen tasolla olla kaksi kotia, mutta kotikunta ja palvelujen sijainti määräytyvät lähivanhemman osoitteen mukaan. Lapsen virallinen osoite lähivanhemman luona määrittää siis esimerkiksi sen, missä terveyskeskuksessa lapsi asioi, minkä kunnan lastensuojelun piirissä lapsen asioita hoidetaan tai mihin osoitteeseen kirjekutsut hammaslääkärille ja viralliset päätökset tulevat.

Kyselyssä tiedusteltiin, onko lapsen asumisjärjestelyistä aiheutunut ongelmia sosiaali- ja terveyspalvelujen saantiin tai lapsen asioiden hoitamiseen viimeisen 12 kuukauden aikana. Palveluryhmät, joihin liittyviä ongelmia kyselyssä kartoitettiin, olivat seuraavat:

- Neuvola
- Terveyskeskus, hammaslääkäri tai muu lääkärissä käynti
- Lapsen puhe-, toiminta- tms. terapia
- Tuen tai apuvälineiden saaminen lapsen erityistarpeiden vuoksi tai lapsen tarvitsemat kuljetuspalvelut
- Lastensuojelun palvelut
- Tiedonsaanti lapsen terveyteen tai hoitoon liittyvissä asioissa
- Kotipalvelun tai perhetyön palvelut
- Perheneuvolan palvelut
- Henkilökohtaisen avustajan saaminen lapselle
- Lapsen terveyskeskus- tai sairaalakäynnistä aiheutuneiden matkakustannusten korvaaminen
- Jotain muita ongelmia

Vastausvaihtoehdot kunkin palveluryhmän kohdalla olivat ”On ollut ongelmia”, ”Ei ole ollut ongelmia”, ”Palvelua tai asiointia ei ole tarvittu” ja ”En tiedä”. Koska kysymyksen muotoilu ei ollut täysin yksiselitteinen, vastaajista ei voitu luotettavasti rajata pois niitä, jotka eivät olleet käyttäneet palvelua tai asiointia. On myös huomattava, että vaikka kysymyksessä tiedusteltiin lapsen asumisjärjestelyyn liittyvistä palvelun ongelmista, on mahdollista, että osa vanhemmista on raportoinut kohtaamistaan ongelmista riippumatta siitä, liittyikö se lapsen asumisjärjestelyyn.

Valmiiden vaihtoehtojen lisäksi vanhemmat saivat kertoa kohtaamistaan ongelmista avovastauksella. Näitä on hyödynnetty alla kuvaamaan tarkemmin, minkälaisia ongelmia vanhemmat olivat kokeneet sosiaali- ja terveystalveissa.

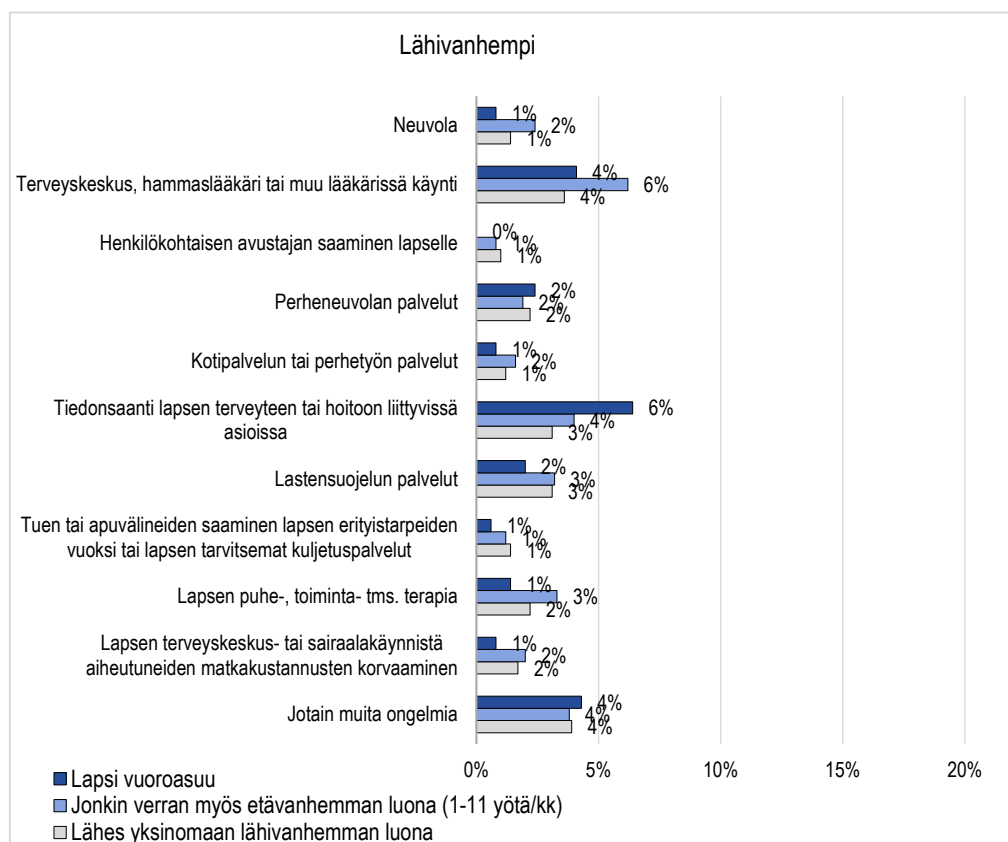
Seuraavassa ongelmia kokeneiden osuudet raportoidaan koko vastaajajoukossa. Tämä antaa kuvaa siitä, kuinka yleisiä palveluihin liittyneiden ongelmien kokeminen on erillään asuvien vanhempien keskuudessa, mutta heijastaa samalla sitä, kuinka runsaasti jotain palvelua on käytetty – harvoin käytettyjen, mutta vastaajalle merkityksellisten palveluiden ongelmat jäävät tällä tavoin tarkasteltuna vähäisiksi, vaikka kyseistä palvelua käyttäneistä suuri osa raportoi ongelmista.

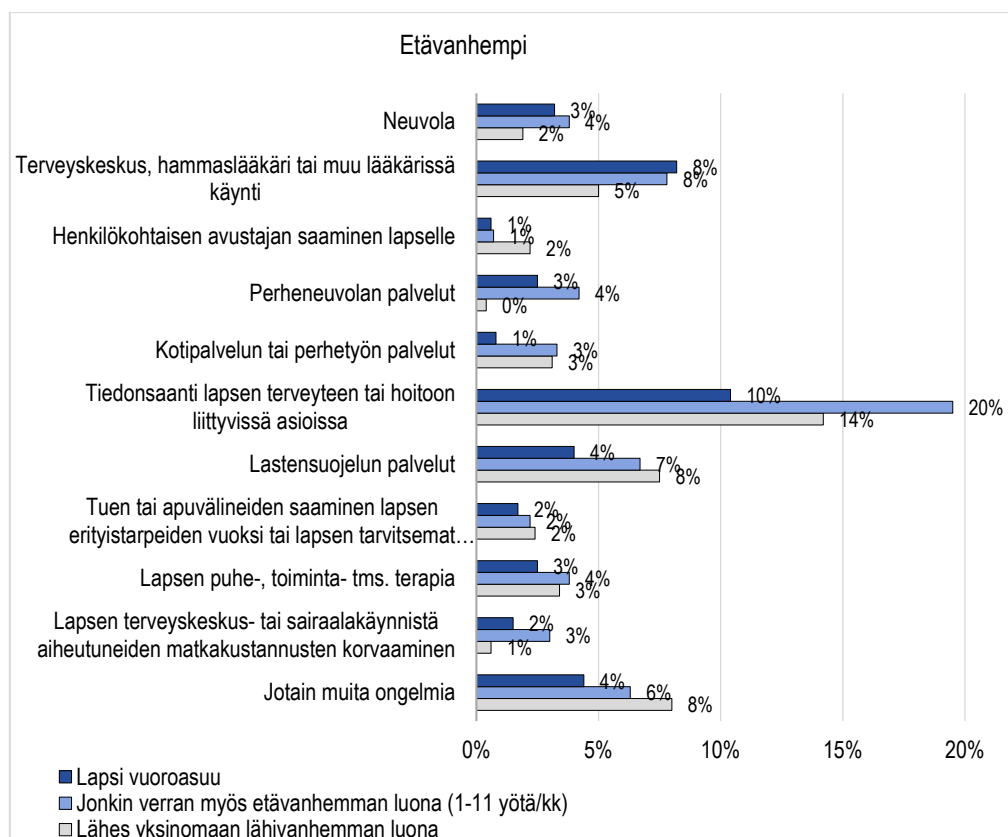
Myös tässä lapsen asumisjärjestelyn yhteyttä ongelmien kokemiseen tarkasteltiin kolmessa eri ryhmässä: lähes yksinomaan lähivanhemman luona asuvat, jonkin verran etävanhemman luona asuvat (1–11 yötä/kk) ja vuoroasuvat lapset.

Lapsen vuoroasuminen ei nouse esiin sote-palveluissa kohdattujen ongelmien taustalla. Vuoroasuvien lasten vanhemmat eivät olleet kohdanneet ongelmia merkittävästi useammin kuin ei-vuoroasuvien lasten vanhemmat, monissa tapauksissa jopa harvemmin kuin muut. Ylipäättään ongelmien kokeminen oli ollut varsinkin lähivanhempien mielestä vähäistä. Kaiken kaikkiaan lähivanhemmista ongelmia yhdessä tai useammassa palvelussa oli kokenut 7–10 prosenttia (Taulukko 4.11), ja enimmillään yksittäisen palvelun kohdalla ongelmia oli kokenut kuusi prosenttia (Kuvio 4.6). Etävanhemmat raportoivat jonkin verran lähivanhemmia useammin ongelmista. Kaikista etävanhemmista ongelmia oli kokenut noin viidesosa (18 %). Yksittäisen palvelun kohdalla ongelmia oli kokenut enimmillään 20 prosenttia etävanhemmista (Kuvio 4.6).

Taulukko 4.11. Lapsen asumisjärjestelystä aiheutuneiden ongelmien kokeminen sosiaali- ja terveyspalveluissa, %.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu		Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasuu	
		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona		1-11 yötä/kk etävanhemman luona	Lähes yksinomaan lähivanhemman luona
Ei lainkaan ongelmia	88 %	87 %	90 %	82 %	74 %	82 %
Ongelmia vähintään yhden sosiaali- tai terveyspalvelun kanssa	7 %	7 %	10 %	18 %	26 %	18 %
N	462 (100)	1088 (100)	605 (100)	563 (100)	576 (100)	146 (100)

Kuvio 4.6. Sosiaali- ja terveyspalveluissa asiointiin liittyneet ongelmat, %.

Sekä lähi- että etävanhemmat olivat kohdanneet useimmin ongelmia lapsen terveyteen tai hoitoon liittyvissä tiedonsaantiasioissa sekä lapsen terveyskeskus-, hammaslääkäri- tai muussa lääkärikäynnissä. Vuoroasuvien lasten lähivanhemmista neljä prosenttia oli kokenut ongelmia terveyskeskus- tai lääkäriasioinnissa ja kuusi prosenttia tiedonkulussa. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista kahdeksan prosenttia oli kokenut ongelmia terveyskeskus-lääkäriasioinnissa ja 10 prosenttia tiedonkulussa. Vanhempien avovastausten perusteella terveydenhuoltoon liittyvät ongelmat liittyvät erityisesti lapsen terveyttä ja hoitoa koskevien tietojen saamiseen ja palvelujen saatavuuteen vain lähivanhemman paikkakunnalta.

Lastensuojelun palveluissa koettujen ongelmien nouseminen esiin varsinkin etävanhempien vastauksessa on kiinnostavaa. Ongelmia olivat kokeneet varsinkin ne etävanhemmat, joiden lapsi ei vuoroasunut. Avovastausten perusteella näyttää siltä, että etävanhemmat ovat tyytymättömiä siihen, ettei heitä kohdeltu yhteishuoltajuudesta huolimatta tasavertaisina vanhempina lähivanhempien kanssa, tai että etävanheman ei ollut mahdollista asioida lasta koskevista asioista oma kotikuntansa lastenvalvojien tai sosiaalitoimen kanssa.

Joissakin tapauksissa ongelmat olivat yleisempiä niissä tilanteissa, joissa lapsi asui osan aikaa etävanhemman luona (1-11 yötä/kk), mutta asuminen ei täyttänyt vuoroasumisen kriteeriä. Esimerkiksi etävanhempien kohdalla ongelmia lapsen terveys- ja hoitotietojen saamisessa oli kokenut 20 prosenttia niistä etävanhemmista, joiden luona lapsi asui jonkin verran. Kuten koulun tai varhaiskasvatuspalvelujen kohdalla, tiedonkulun ongelmat eivät liittyneet siihen, ettei etävanhempi olisi ollut lapsen (toinen) huoltaja: tiedonkulun ongelmat olivat yhtä yleisiä niin yhteishuollosta sopineilla kuin niillä etävanhemmilla, joilla ei ollut lapsen huoltajuutta (Taulukko 4.12).

Taulukko 4.12. Lapsen terveyteen tai hoitoon liittyvien tietojen saamisessa ongelmia kokeneiden osuus lapsen huoltajuudesta sopimisen mukaan, %.

	Etävanhemmat		
	Yhteishuoltajuus	Lapsen toinen vanhempi on lapsen yksinhuoltaja	Huoltajuusasia on kesken tai epäselvä
Kyllä, on ollut ongelmia	15 %	15 %	22 %
Ei ole ollut ongelmia	62 %	42 %	67 %
Palvelua tai asiointia ei ole tarvittu	16 %	3 %	0
En tiedä	7 %	40 %	11 %
N	1133 (100)	147 (100)	9 (100)

Avovastausten perusteella tiedonsaannin ongelmat liittyvät aina johonkin palveluun, jota käyttäessään vanhempi kokee, ettei tarpeellinen tieto ole välittynyt hänelle tai lapsen toiselle vanhemmalle. Tiedonsaannin ongelmia oli ollut neuvolaan, lääkäri- tai hammaslääkärikäynteihin, lastensuojeluun sekä toiminta- ja puheterapiaan liittyvissä palveluissa. Tyypilliseksi tiedonkulun ongelmaksi mainittiin se, että viralliset kirjeet, kutsut ja muistutukset lähetetään vain lähivanhemmalle. Tällöin on lähivanhemman vastuulla, saako etävanhempi tiedon lapsen terveyteen tai hoitoon liittyvästä seikasta, esimerkiksi ajanvarauksesta tai hoito-ohjeesta. Tiedonkulun katkokset myös kaventavat etävanhemman mahdollisuuksia osallistua lapsen arkeen ja lapsesta tehtäviin päätöksiin.

Kaikissa tarkastelluissa asumisryhmissä lähivanhemmat nostivat esiin tiedonkulun epätasapainon kuormittavuuden. Lähivanhemman vastuulle jää aikataulujen, muistutusten, terveystietojen ja hoito-ohjeiden välittäminen toiselle vanhemmalle tai eri palvelutahojen muistuttaminen siitä, että tiedot tulee lähettää myös etävanhemmalle. Tuhattomat katkokset tiedonkulussa lähivanhemmalta etävanhemmalle ovat vastaajien mukaan aiheuttaneet esimerkiksi sovittujen käyntien väliin jäämistä. Viestien lähettäminen vain lähivanhemmalle tukee myös käytäntöjä, joissa lähivanhempi huolehtii suurimmasta osasta lapsen tarvitsemista palveluista ja tällöin myös lapsen asiointiin liittyvät kuljetukset ja kulut saattavat jäädä yksin lähivanhemman hoidettaviksi.

Etävanhemmat puolestaan kokevat olevansa nykyisessä järjestelmässä lähivanhemman hyvántahtoisuuden varassa; muutama etävanhempi totesi, että ei voi tietää, mitä lähivanhempi on jättänyt kertomatta.

Informaatio hammaslääkäriajasta ei kulkeutunut isältä äidille, lapsi ei mennyt vastaanotolle tuolloin. (Lähivanhempi, jonka lapsi yöpyy etävanhemman luona 1–11 yötä/kk)

Ainoastaan ongelmia tiedonkulussa eli muistutustekstiviestit ym. tulee vain minun, eli äidin puhelimeen. Minun pitää välittää ne aina isälle koska hän ei saa viestejä. (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Joskus esimerkiksi hammashoitolan ajanvarauksista ei ole tullut tietoa toiselle vanhemmalle, ja aika on sen takia unohtunut. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Ajanvarauksesta tiedot esim. kunnalliseen hammaslääkäriin lähetetään vain toiselle vanhemmalle. Muistutusviesti lähtee siis vain toisen vanhemman numeroon. Tällöin toinen vanhempi joutuu huolehtimaan, että myös toinen vanhempi tiedon ajasta saa, jos lapsi ei sen vanhemman luona ole jolle ajanvarauksesta tieto tulee. Lasta koskevat päätökset esim. koululta pitää aina erikseen pyytää lähettämään molemmille vanhemmille. Vanhemmat itse joutuvat toisiaan informoimaan lapseen liittyvistä tärkeistä asioista, koska monesti tiedot tulevat vain toiselle vanhemmista. Tämä kuormittaa sen vanhemman arkea, jonka luona lapsi kirjoilla on. (Lähivanhempi, jonka lapsi yöpyy etävanhemman luona 1–11 yötä/kk)

Vanhempana jonka luona lapset eivät ole kirjoilla tarkoittaa että minulla ei välttämättä ole tietoa tai näkyvyyttä asioihin jotka koskevat lapseen kohdistettuja päätöksiä. Olen joutunut mm. KELAn (toiseen, ei tähän lapseen) tekemiä päätöksiä joutunut kysymään kelalta erikseen koska "paperit ovat hukkuneet" lähivanhemmalta. En voi myöskään koskaan olla varma onko minulle edes kerrottu kaikista lapseen kohdistuneista tiedonannoista yms. jotka ovat tulleet lähivanhemmalle. Vaikka on sovittu vuoroasuminen ja tulojen tasaaminen, olen täysin alisteinen lähivanhemman hyvántahtoisuudelle sen suhteen kertooko hän minulle niistä tiedoista jotka kulkevat vain lapsen viralliseen osoitteeseen. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Tiedonsaannin ongelmat rajaavat myös etävanhemman mahdollisuuksia osallistua lasta koskeviin tapaamisiin ja päätöksentekoon. Lähivanhempi voi jättää ilmoittamatta (esimerkiksi lastensuojeluun tai terveyskeskukseen) varatusta ajasta.

Ongelmat voivat liittyä myös sosiaali- ja terveystalveluiden kuntarajoihin. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista noin 13 prosenttia asui eri paikkakunnalla kuin lapsi, ja jonkin verran etävanhemman luona asuvien lasten (1–11 yötä/kk) etävanhemmista peräti lähes puolet asui eri paikkakunnalla kuin lapsi. Vanhempjen avovastauten mukaan ongelmia oli esimerkiksi ollut neuvola- ja perheneuvolakäyntien, kiireettömien terveysteskusikäyntien tai hammashoidon käyntien kohdalla. Erityisen haastavia tilanteita voi syntyä silloin, kun kodissa tarvitaan joko lapseen tai vanhempaan liittyen erityisiä palveluita. Esimerkiksi vammaistalveluiden, perheneuvolan tai matalan kynnyksen lastensuojelun talveluiden saaminen lapsen molempiin koteihin voi olla vaikeaa tai mahdotonta:

Perheneuvolasta talvelun saaminen haastavaa, kun lapsen osoite on [kaupunki, Itä-Suomi], mutta isän [kaupunki, Etelä-Suomi]. Jos soitan [isän kotikunnan] perheneuvolaan, kun ongelmat liittyvät isän ja lapsen välisiin asioihin, niin apua ei tule, koska lapsen osoite on [toisessa kunnassa]. Ja [lapsen kotikunnasta] ei saa apua [eri kunnassa] asuvan isän ja lapsen välisiin asioihin. (Lähivanhempi, jonka lapsi yöpyy etävanhemman luona 1–11 yötä/kk)

Iso ongelma on kuljetustalvelu vammaistalveluiden kautta toiselle vanhemmalle. (Lähivanhempi, jonka lapsi yöpyy etävanhemman luona 1–11 yötä/kk)

Meitä ajelutettiin yöllä pitkin Pirkanmaata, kun Tays:n päiväystys Tampereella, joka on minun paikkakuntani yöpäiväystyspaikka, käännätti meidät pois, koska lapseni "asuu toisella paikkakunnalla". (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Samoin etäisyys kotien välillä voi vaikuttaa mahdollisuuksiin osallistua lasta koskeviin tapaamisiin. Etävanhemman voi olla hankalaa osallistua lapsen asioiden hoitamiseen, jos etävanhempi asuu kaukana tai hankalien liikenneyhteyksien päässä.

Asumisjärjestelystä on ollut se hankaluus että lapsen neuvolaan on ollut toisen vanhemman luota n. 30 km eli kaikki neuvolakäynnit on jäänyt minun hoidettavakseni vaikka lapsi on vuoroviikoin molemmilla vanhemmilla. (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Kaikissa edellä olevissa esimerkeissä lapsi ei vuoroasu, mutta viettää kuitenkin aikaa myös toisen vanhemman kodissa. Aina kyse ei siten ole vuoroasumisesta vaan siitä, että palveluja olisi mahdollista saada yhteishuoltajuustilanteessa lapsen molempien vanhempien kotiin, kun niille on tarvetta. Niiden lasten etävanhemmat, joiden lapset asuvat jonkin verran myös heidän luonaan (1–11 yötä/kk), ovat monessa mielessä heikommassa asemassa verrattuna vuoroasuvien lasten vanhempiin. Vuoroasuminen vaatii taloudellisia resursseja, kuten myös seuraavissa avovastauksissa käy ilmi:

En halua, että lapseni joutuu elämään jatkuvasti ”matkalaukusta”, minkä vuoksi yritän löytää asunnon samalta alueelta. Tämä on mielestäni lapsen edun mukainen, mutta ainakin omassa tilanteessani kallista. Lisäkustannukset olisi voitava ottaa huomioon esimerkiksi elatuksessa. (Etävanhempi, jonka lapsi yöpyy etävanhemman luona 1–11 yötä/kk)

Vanhempien kohtaamat ongelmat ovat voineet koskea myös tuen saamista ja neuvontaa erotilanteessa. Avovastauksissa muutamat vanhemmat toivoivat ’eron käsikirjaa’, neuvoja siihen miten sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa, minkälaisia vaikutuksia lapsen virallisen kotiosoitteen ratkaisusta seuraa vaikkapa vanhempien saamiin etuuksiin tai palveluihin, keneltä tai miltä taholta apua voi saada jne. Myöskään ero taloudelliset vaikutukset eivät aina olleet selvillä.

Valmiita sopimus pohjia lasten asumisjärjestelyjä ja varsinkin vierailuja koskien, miksei elatustakin. Avuksi niille jotka sopivat asioista keskenään ilman lastenvalvojaa. Että tulisi kaikki tarvittavat asiat mietittyä ja olisi kuitenkin ns puolueeton taho jonka tekemä ehdotus/pohja. Eron jälkeen voi olla hankala pitää puoliaan lasten asioissa ja ei asioista voi tietää etukäteen eikä siinä tilanteessa jaksaa välttämättä ottaa selvää kaikesta. (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi)

Olisi hienoa, jos eronneille perheille tulisi automaattisesti kutsu lastenvalvojalle ja apua yhteisten päätösten tekemiseen tarjottaisiin. Kynnys lähteä riitaisan tai epämieluisa eron sattuessa yhteiseen pöytään sopimaan asioista helpottuisi. (Lähivanhempi, jonka lapsi asuu jonkin verran etävanhemman luona)

Jonkinlainen konkreettinen tuki/tietopaketti yksin jäävälle vanhemmalle. Koin haastavaksi eron jälkeisessä väsymyksestä alkaa selvittää, kuinka tulen tästä eteenpäin pärjäämään kun opinnotkin alkoivat. (Lähivanhempi, jonka lapsi asuu jonkin verran etävanhemman luona)

Meillä asiat ovat toimineet hienosti, koska meidän vanhempien välit ovat erosta huolimatta kunnioittavat ja läheiset. Yksittäisten palvelurakenteiden korjaamisen taustalla näkisin merkittävänä muokkauskohtana asenne- ja tunnetaju-tietoisuuden kasvattamisen liittyen hyvään ja kunnioittavaan vanhemmuuteen eron jälkeen. Huomion kohdentamisen sellaisten palvelujen kehittämiseen, joiden avulla ja kautta vanhemmat saisivat tukea oppiakseen puhaltamaan yhteen hiileen ja kyetäkseen tukemaan toisiaan vanhemmuudessa eron jälkeen. Kuinka ja millaisilla palveluilla luodaan uutta ”normaalia” erovanhemmuuteen eli tuodaan syvästi hyvin toimivaa yhteispeliä oletukseksi vanhemmuuden perustilasta? Se vähäinen kontakti, mitä itselle on ollut viranomaisiin perheemme olosuhdemuutoksiin liittyen (esim. elatusapusopimuksen vahvistaminen), on todentanut meille sitä, että hyvin keskenään toimeentulevia ja toisiaan ystävällisesti kohtelevia

eronneita vanhempia melkein päivitellään myös viranomaisten taholta. Vaikka kohdattu todellisuus varmasti kyynistää, toivoisin kuitenkin havahduttavan mieltämään millaisia tilanteita ja asetuksia pidämme oletettuina normaaleina ja siten puheillamme ja asenteillamme vahvistamme ja välitämme eteenpäin. (Vuoroasuvan lapsen lähivanhempi).

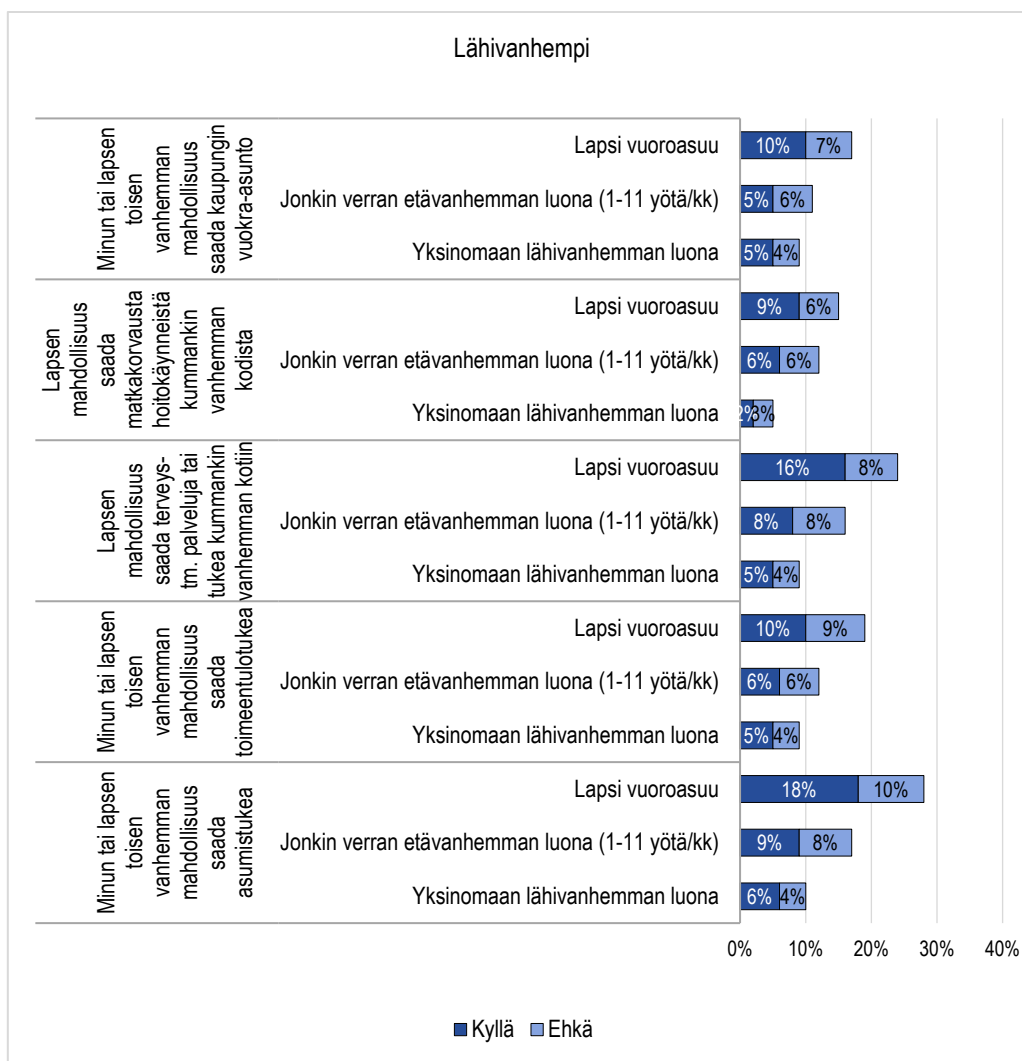
4.4 Etuuksiin liittyvät toiveet

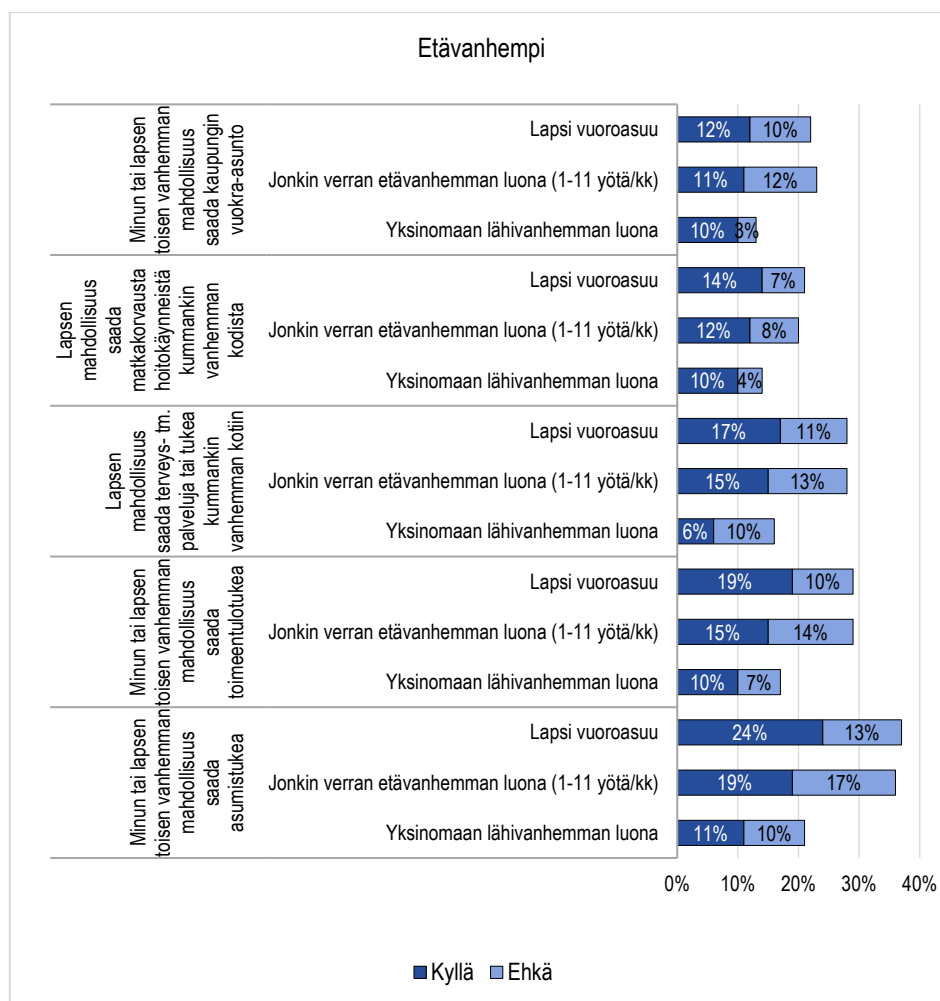
Tässä luvussa tarkastellaan, minkälaisia toiveita ja ajatuksia vuoroasuvien ja ei-vuoroasuvien lasten erovanhemmilla on keskeisiä lapsiperheiden etuuksia – asumistukea ja lapsilisää – kohtaan, sekä sitä, missä määrin vanhemmat arvioivat etuuksilla olevan vaikutusta lapsen asumisratkaisuihin. Edellä varhaiskasvatus-palvelujen ja koulunkäyntiin liittyvien ongelmien yhteydessä tuli esiin, että osa vanhemmista arveli koulukuljetusmahdollisuuden tai kahden varhaiskasvatuspaikan mahdollisuuden vaikuttavan joko siihen, että lapsi asuisi enemmän etävanhemman luona, tai vanhempi voisi itse vaihtaa asuinpaikkaa. Seuraavassa tarkastellaan vanhempien näkemyksiä eräistä muista etuuksista ja palveluista.

Kyselyssä vanhemmilta tiedusteltiin, vaikuttaisiko joidenkin etuuksien tai palveluiden saaminen lapsen asumiseen. Vaihtoehdot koskivat asumistukea, toimeentulotukea, lapsen saamia terveys- ym. palveluja tai tukea, lapsen mahdollisuutta saada matkakorvausta hoitokäynneistä, sekä mahdollisuutta saada kaupungin vuokra-asunto. Vastausvaihtoehdot olivat ”Kyllä”, ”Ehkä”, ”Ei” ja ”En osaa sanoa/Ei koske meitä”. Kuviossa 4.7 on esitetty Kyllä- tai Ehkä-vaihtoehdon valinneiden osuudet lapsen asumisjärjestelyn mukaan. Tässä erityisen mielenkiinnon kohteena ovat ne etävanhemmat, joiden lapsi asuu jonkin verran etävanhemman luona – eli ne perheet, joissa lapsen asuminen etävanhemman luona voisi mahdollisesti lisääntyä nykyisestä.

Hieman yllättäen vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhemmat uskovat etuuksiin tai palveluihin liittyvillä muutoksilla olevan vaikutusta lapsen asumiseen useammin kuin muut. On epäselvää, miten nämä vastaajat ovat ymmärtäneet kysymyksen: onko kyse siitä, että asumisen kustannuksiin tai palveluihin liittyy varsinkin taloudellisia haasteita vuoroasuvien lasten perheissä, vaikka ne eivät olekaan estäneet lapsen vuoroasumista. Toisin sanoen, lapsen vuoroasumisen järjestäminen konkretisoi tarvittavat resurssit. Sen sijaan oli odotettua, että kaikkein vähiten etuuksissa tai palveluissa tehtävien muutosten vaikutuksiin uskoivat ne lähi- ja etävanhemmat, joiden lapsi asui yksinomaan lähivanhemman luona.

Kuvio 4.7. Voisiko seuraava etuus tai palvelu vaikuttaa lapsen asumisjärjestelyyn? Kyllä tai Ehkä –vaihtoehtojen valintojen osuudet lapsen asumisjärjestelyn mukaan, %.

Ne etävanhemmat, joiden lapsi asui etävanhemman luona jonkin verran (1–11 yötä/kk) pitivät varsinkin asumistuen saamista tärkeänä. Lähes viidesosa (19 %) tämän ryhmän etävanhemmista katsoi, että mahdollisuus saada asumistukea (ja ehkä sen myötä mahdollisuus muuttaa isompaan asuntoon) vaikuttaisi lapsen asumisjärjestelyyn, ja 17 prosenttia oli epävarma tuen vaikutuksesta ("Ehkä"-vaihtoehdon valinneet). Toimeentulotuen, lapsen terveyspalvelujen tai hoitokäyntien matkakorvausten saaminen vaikuttaisi 12–15 prosentin mielestä lapsen asumiseen. 11 prosenttia etävanhemmista arveli, että etävanhemman mahdollisuudella saada kaupungin vuokra-asunto olisi vaikutusta lapsen asumisjärjestelyyn. Lähivanhemmat olivat epäilevämmällä kannalla, ja heistä harvempi kuin etävanhemmista uskoi etuuksien tai palvelujen saamisen vaikuttavan lapsen asumiseen.

Asumiseen liittyvät ongelmat tulivat esiin jo edellä varhaiskasvatukseen ja koulunkäyntiin liittyvissä kysymyksissä. Mikäli vuoroasuva lapsi huomioitaisiin etävanhemman asumistuessa, vanhemmalla voisi olla paremmat mahdollisuudet etsiä sopiva tai

sopivankokoinen asunto läheltä lapsen virallista kotia. Asumistuki nostettiin esiin myös useissa vanhempien vastauksissa, kun kysyttiin palvelujen tai etuuksien kehittämisestä. Varsinkin etävanhemmista moni (67 henkilöä) nosti esiin asumisen kalleuden ja etävanhempien epätasapuolisen kohtelun asumistuessa.

Toive on sellainen, että asumistuki voitaisiin jakaa molempien vanhempien kesken. Lapset ovat ajastaan noin 50/50 molempien vanhempien luona ja tarvitsevat tilaa molempien vanhempien luona. Asun erittäin ahtaasti 43,5 neliötä ja kaksi teini-ikää lähestyvää tyttöä kanssani kaksiossa. Käytännössä jaan makuuhuoneen kahden lapseni kanssa. Jos saisin asumistukea vaikka sen puolet lasten vuoksi tulevasta tuon osuudesta ja asumistukea määriteltäessä hyväksyttiin asunnolle suurempi tukeen oikeuttava pinta-ala kuin yksinasuvalle olisi minun taloudellisesti mahdollista saada ja vuokrata kaupungilta suurempi ja tarkoituksenmukaisempi vuokra-asunto. Pelkona on se, että jos nykytilanne jatkuu lasten varttuessa he eivät enää tahdo jatkaa nykyistä noin 50/50 asumisjärjestelyä ja välit lapsiin etääntyvät. Tämä kaikki koska tilaa ei ole. Ymmärrän täysin sen, että lapset tarvitsevat myös omaa rauhaa. (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Kun olin aiemmin vaikeassa taloudellisessa tilanteessa, asumistukeeni ei laskettu ollenkaan lapsia, vaikka he käytännössä asuivat silloin (työttömänä ollessani) SUURIMMAN osan aikaa minun, eivätkä lastensa isän luona, vaikka olivatkin siellä kirjoilla. (..) Etenkin eron alkuvaiheessa tai välien ollessa riitaisat vanhemmat eivät saa oikeudenmukaisesti sovittua näistä asioista, ja toinen joustaa tajuamatta sen taloudellisia seurauksia. (..) (Vuoroasuvan lapsen etävanhempi)

Lopuksi tarkastellaan vielä sitä, millä tavoin perheet ovat sopineet lapsilisän maksamisesta ja minkälaisia toiveita vanhemmilla on lapsilisää kohtaan. Lapsilisätoiveet perustuvat vanhempien avovastauksiin.

Vuoroasuvien lasten vanhemmat ovat hieman ei-vuoroasuvien lasten vanhempia useammin järjestäneet lapsilisän maksamisen niin, että lapsilisä maksetaan joko yhteiselle tilille, lapsen tilille, suoraan etävanhemmalle tai vanhemmat ovat sopineet lapsilisän jakamisesta (Taulukko 4.13). Jotkut vanhemmat olivat jakaneet lapsilisän niin, että toinen vanhempi sai toisesta lapsesta lapsilisän, ja toinen toisesta lapsesta.

Elatusapua määrättäessä lapsilisä ja sen yksinhuoltajakorotus otetaan huomioon sen vanhemman tulona, jolle lapsilisä maksetaan. Monet vuoroasuvan lapsen vanhemmat eivät kuitenkaan ole välttämättä halunneet tehdä virallista elatusapusopimusta (kts. Luku 3), ja lapsilisän maksamisesta ja lapsen kustannusten jakamisesta sovitaan vanhempien kesken.

Taulukko 4.13. Miten lapsilisän maksaminen on sovittu, %. 1–14-vuotiaiden lasten vanhemmat.

	Lähivanhemmat			Etävanhemmat		
	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki	Lapsi vuoroasuu	Lapsi ei vuoroasu	Kaikki
Lapsilisä maksetaan lähivanhemmalle	68 %	96 %	89 %	73 %	96 %	86 %
Lapsilisä maksetaan etävanhemmalle	8 %	0 %	2 %	6 %	1 %	3 %
Lapsilisän saanut vanhempi siirtää lapsilisän yhteiselle tilille, josta katetaan lapsen menoja	9 %	0 %	3 %	7 %	0 %	3 %
Lapsilisä maksetaan lähivanhemmalle, mutta on sovittu että lapsilisä jaetaan	7 %	0 %	2 %	4 %	0 %	2 %
Lapsilisä maksetaan etävanhemmalle, mutta on sovittu että lapsilisä jaetaan	= %	0 %	0 %	2 %	0 %	1 %
Lapsilisä maksetaan lapsen tilille	5 %	2 %	3 %	5 %	2 %	3 %
Muu järjestely	3 %	1 %	1 %	3 %	2 %	2 %
N	429 (100)	1382 (100)	1811 (100)	511 (100)	572 (100)	1089 (100)

Myös lapsilisä nostettiin useissa avovastauksissa esiin yhtenä kehittämiskohteena, kun vuoroasuvien vanhempien tilannetta halutaan parantaa. Moni toivoi lapsilisän automaattista puolittamista vanhempien kesken. Etävanhemmista puolitustoiveen mainitsi 104 vastaajaa, ja lähivanhemmista 21 vastaajaa. Todennäköisesti lapsilisän puolittaminen saa kannatusta varsinkin niiden vanhempien keskuudessa, jotka ovat sopineet keskenään lapsen kustannusten jakamisesta ilman viranomaisen vahvistamaa sopimusta lapsen elatuksesta. Toisaalta on mahdollista, että vanhemmilla ei ole aina täysin selvää käsitystä elatusavun arvioinnissa huomioiduista eri tulolähteistä tai menoista. Kuukausittainen lapsen toiselle vanhemmalle maksettava lapsilisä voi siten näyttäytyä 'ylimääräisenä' tulona.

Avovastauksissa arvosteltiin myös lapsilisän yksinhuoltajakorotusta: jos molemmat vanhemmat vastaavat lapsen hoidosta, yksinhuoltajakorotuksen maksamista vain toiselle vanhemmista pidettiin epätasa-arvoisena. Lähivanhemmista puolestaan moni kommentoi lapsilisän maksamisen päättymistä lapsen 16. ikävuoteen, tai ylipäättään toimeentulon niukkuutta, johon lapsilisä tuo tärkeää helpotusta.

4.5 Tiivistetysti palvelu- ja etuusjärjestelmiin liittyneistä ongelmista

Tutkimushankkeessa haluttiin selvittää, minkälaisia ongelmia tai haasteita vuoroasuvien lasten vanhemmat olivat kohdanneet palveluissa, tai minkälaisia toiveita heillä oli etuuksien kehittämisestä. Vanhemmat vastasivat sekä valmiita vastausvaihtoehtoja sisältäviin kysymyksiin että kertoivat kokemuksistaan ja toiveistaan avovastauksilla.

- Vuoroasuvien lasten vanhemmat ovat kohdanneet ongelmia palveluissa keskimäärin harvemmin kuin ei-vuoroasuvien lasten vanhemmat. Ongelmien kokeminen on sen sijaan yleisempää niiden kohdalla, joiden lapset asuivat jonkin verran etävanhemman luona.
- Etävanhemmat raportoivat kohdanneensa ongelmia useammin kuin lähivanhemmat. Tämä koski myös vuoroasuvien lasten etävanhempia.
- Pitkä välimatka tai huonot kulkuyhteydet lapsen toisesta kodista varhaiskasvatukseen, esiopetukseen tai kouluun haittasivat noin joka kymmenettä vuoroasuvan lapsen etävanhempaa. Vuoroasuvan lapsen vanhemmat asuvat tyypillisesti melko lähellä lasta, joten välimatka myös lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikkaan tai kouluun ovat todennäköisesti lyhyemmät. Välimatka aiheutti useammin ongelmia niille etävanhemmille, joiden luona lapsi asui jonkin verran, ja jotka vuoroasuvien lasten etävanhempia useammin asuivat kauempana lapsen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikasta tai koulusta.
- Noin viidesosa vuoroasuvien 1–4-vuotiaiden lasten etävanhemmista asui eri paikkakunnalla kuin lapsi. Vuoroasuvien esiopetusikäisten (5–6-vuotiaat) lasten etävanhemmista noin 15 prosenttia asui eri paikkakunnalla kuin lapsi. Perusasteikäisten (7–14-vuotiaat) lasten etävanhemmista runsas kymmenesosa asui eri paikkakunnalla kuin lapsi.
- Noin neljäsosa vuoroasuvien esiopetusikäisten ja perusasteikäisten lasten etävanhemmista asui yli viiden kilometrin päässä lapsen esiopetuspaikasta tai koulusta.
- Koulukuljetuksen puuttumisen nosti esiin kymmenen prosenttia vuoroasuvien lasten etävanhemmista kouluun liittyvänä ongelmana. Kuljetustarve nousi esiin myös monissa avovastauksissa. Osa erityisesti vuoroasuvien lasten etävanhemmista on yrittänyt järjestää asumisensa niin, että matka lapsen toisesta kodista kouluun ei muodostuisi liian pitkäksi. Koulun aloitus on myös monilla vanhemmilla muuttanut lapsen asumisjärjestelyä, yleensä niin, että lapsi asui sen jälkeen enemmän lähivanhemman luona.
- Kuljetusmahdollisuuden järjestäminen voisi vaikuttaa lapsen tai vanhempien asumisen ratkaisuihin kahdella tavalla: osa vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhemmista arveli, että kuljetuksen järjestäessä vanhempi voi valita

asuntonsa sijainnin vapaammin, esimerkiksi muuttaa edullisemmalle alueelle. Osa niistä etävanhemmista, joiden lapset asuivat etävanhemman luona jonkin verran, arveli puolestaan, että lapsen asuminen etävanhemman luona voisi lisääntyä, mikäli lapselle järjestyisi kuljetus kouluun.

- Ongelmia koettiin usein myös tiedonsaannissa: lasta koskevat tiedot varhaiskasvatuksesta, esiopetuksesta, koulusta tai terveydenhuollosta kulkevat huonosti lapsen etävanhemmalle. Tietojen välittäjänä toimiminen myös kuormittaa lähivanhempaa. Runsas kymmenesosa vuoroasuvien lasten lähi- ja etävanhemmista oli kokenut tiedonsaannin ongelmia varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen suhteen, ja hieman alle kymmenesosa koulunkäyntiin liittyen.
- Tiedonsaannin ongelmat eivät liity lapsen huoltajuuteen: yhteishuollosta sopineet etävanhemmat olivat kokeneet ongelmia lähes yhtä usein kuin ne etävanhemmat, jotka eivät olleet lapsensa huoltajia.
- Vaikka tiedonsaantiin liittyvät ongelmat olivat hieman vähäisempiä sosiaali- ja terveyspalveluissa, silti joka kymmenes vuoroasuvan lapsen etävanhempi ja kuusi prosenttia lähivanhemmista ilmoitti kokeneensa ongelmia näihin palveluihin liittyvässä tiedonsaannissa. Ongelmat olivat selvästi tavallisempia niiden etävanhempien kohdalla, joiden lapset asuivat jonkin verran etävanhemman luona. Heistä joka viides ilmoitti kohdanneensa ongelmia tiedonsaannissa.
- Vuoroasuvien lasten etävanhemmista lähes joka kymmenes ilmoitti kohdanneensa ongelmia terveyskeskus- ja lääkäriasioinnissa. Avovastausten perusteella ongelmat olivat koskeneet esimerkiksi kiireettömän hoidon saamista terveyskeskuksesta ja pitkää välimatkaa lapsen omaan hoitoyksikköön, tai sitä, että etävanhemmalla ei ollut mahdollisuutta asioida oman kuntansa palveluissa lapseen ja vanhemmuuteen liittyvissä asioissa (esimerkiksi perheneuvola, lastensuojelu).
- Ongelmat palvelujen saamisessa liittyivät usein siihen, että etävanhempi asui eri paikkakunnalla kuin lapsi ja tämän lähivanhempi.
- Etävanhemmat uskoivat lähivanhempia enemmän etuuksiin tehtävien muutosten vaikutukseen lapsen asumisjärjestelyihin. Lähes viidesosa niistä etävanhemmista, joiden luona lapsi asui 1–11 yötä/kk arveli, että mahdollisuus saada asumistukea vaikuttaisi lapsen asumiseen – saman ryhmän lähivanhemmista tähän uskoi joka kymmenes. Asumistuki nostettiin esiin myös vanhempien avovastauksissa; lähes 70 vastaajaa piti asumistuen nykyistä määräytymistapaa epätasapuolisena.
- Lapsilisäjärjestelmän uudistamisesta esitettiin varsinkin etävanhempien avovastauksissa toiveita. Yli sata vastaajaa oli sitä mieltä, että lapsilisä voitaisiin puolittaa vanhempien kesken automaattisesti, jos lapsi vuoroasuu. Samoin lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen kohdistumista vain toiseen talouteen pidettiin epätasa-arvoisena, jos kumpikin lapsen vanhempi osallistuu lapsesta huolehtimiseen lähes yhtä paljon.

5 Vuoroasuminen ja sosiaaliturva – kansainvälinen vertailu

5.1 Johdanto

Vuoroasumisen yleistymisen vanhempien eron jälkeisenä asumisjärjestelynä sekä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain uudistukset Suomessa ovat asettaneet tarpeen arvioida myös sosiaaliturvajärjestelmää vuoroasumisen näkökulmasta. Kun lapsi asuu kahdessa kodissa, keskeisiä kysymyksiä ovat: miten vuoroasuminen vaikuttaa vanhempien oikeuteen saada sosiaaliturvaetuuksia, miten lapsen vuoroasuminen tulisi ottaa huomioon eri etuuksista päätettäessä ja tulisiko etuuksia voida jakaa vanhempien kesken.

Vastataksemme näihin kysymyksiin kartoitimme kansainvälistä lainsäädäntöä ja käytäntöjä lasten vuoroasumisen huomioimisesta sosiaaliturvassa. Tarkastelimme, miten vuoroasumista on säädelty eri maissa ja miten lasten vuoroasuminen on otettu huomioon eri sosiaalietuuksia koskevassa lainsäädännössä tai myöntämiskriteereissä. Tavoitteena oli vastata kysymykseen siitä, kuka vuoroasumistilanteessa on oikeutettu etuuksiin ja millä perusteilla oikeus syntyy – voiko lapsi esimerkiksi olla kirjoilla kahdessa kotitaloudessa vai määräytyykö oikeus vanhempien kanssa vietetyn ajan perusteella.

Sosiaalietuuksista tarkastelimme lapsilisää, elatustukea, asumistukea ja toimeentulotukea. Nämä kaikki ovat lapsiperheiden kannalta keskeisiä etuuksia, joihin vuoroasumisella voi olla vaikutuksia. Lisäksi selvitimme, miten vuoroasuminen vaikuttaa eri maissa elatusavun määräytymiseen.

Hyödynsimme kansainvälistä vuonna 2017 kerättyä vignettekyselyaineistoa *Comparative Studies on Child Maintenance Policies, Family Complexity and Equality*. Aineistossa oli mukana 15 maata, joista valitsimme tarkasteluun maita, jotka ovat joko sosiaaliturvajärjestelmän kanssa verraten samankaltaisia Suomen kanssa (Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti), ja/tai joissa vuoroasuminen on tutkimusten mukaan melko yleistä tai vuoroasumisesta on jonkinasteista lainsäädäntöä (Ranska, Belgia, Australia, Uusi-Seelanti, Iso-Britannia ja Yhdysvallat). Aineistoa täydensimme keräämällä tietoja eri viranomaislähteistä tai aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta. Aineisto perustuu asiantuntijoiden raportoimaan tietoon eri maiden käytännöistä ja maiden välillä on eroja siinä, kuinka tarkasti asiantuntijat ovat käytäntöjä raportoineet. Tämän vuoksi kaikista maista ei ole saatavilla kaikkea tietoa. (ks. tarkemmin Hakovirta & Haapanen, 2020).

Tuloksia on julkaistu yksityiskohtaisemmin Kelan työpaperissa *Vuoroasuminen ja sosiaaliturva: 11 maan vertailu*, jossa tarkasteltiin vuoroasumisen huomioimista eri etuuksissa eri maissa. (Haapanen & Hakovirta 2020, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020102787877>). Tämän lisäksi VN-TEAS sarjassa julkaistussa Policy Brief:ssä *Vuoroasuminen ja lapsen elatusapu Pohjoismaissa* kuvattiin yksityiskohtaisemmin, miten vuoroasuminen vaikuttaa elatusavun määräytymiseen ja tasoon Pohjoismaissa (<https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=33904>). Tässä luvussa raportoimme lyhyesti näiden julkaisujen keskeisen sisällön, keskittyen erityisesti niihin maihin, joissa vuoroasuminen on huomioitu sosiaaliturvassa.

5.2 Lapsen vuoroasuminen ja sosiaaliturva eri maissa

Vuoroasuminen lainsäädännössä ja lapsen virallinen asuinpaikka (kirjoilla olo)

Lapsen asumista vuorotellen molemmalla vanhemmalla ei aina selkeästi eroteta lainsäädännössä muusta huollon tai huolenpidon jakamisesta. Eri termejä käytetään usein rinnakkain kuvaamaan yleisesti vanhemmuuden jakamista. Vaikka lapsen huolenpidon jakaminen olisi perhelainsäädännön keskeinen periaate, lapsen vuoroasumista itsessään ei välttämättä ole säädelty laissa tai määritelty sen kriteereitä.

Lainsäädäntö tunnisti lapsen vuoroasumisjärjestelyn Suomessa, Norjassa, Belgiassa ja Ranskassa, mutta sille ei ole kaikissa maissa esitetty kovin tarkkaa määritelmää. Vuoroasumisella tarkoitettiin tyypillisesti järjestelyä, jossa lapsi asuu noin puolet ajasta vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Suomessa raja on määritelty hallituksen esityksessä (HE 88/2018, 20) 40 prosenttiin kalenterivuodesta. Suomen, Ranskan ja Belgian lainsäädännössä vuoroasuminen ymmärretään lapsen asumisjärjestelyn muotona, mutta Norjassa vuoroasuminen antaa vanhemmille myös huollollisia oikeuksia.

Sosiaalietuuksien saamisen kannalta keskeistä on miten lapsen asuinpaikka (kirjoilla olo) vaikuttaa etuuksien saantiin. Tässä vertailussa mukana olevissa maissa lapsi voi olla virallisesti kirjoilla vain toisen vanhemman luona. Lapsen tosiasiallinen asuminen kahdessa kotitaloudessa voidaan kuitenkin osassa maita huomioida sosiaaliturva-etuuksissa.

Suomessa lapsi voi olla kirjoilla vain toisen vanhemman luona. Kun oikeus niin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin kuin varhaiskasvatukseen ja koulupaikkaan määrittyvät lapsen kotikunnan mukaan, kotikunnalla ja asuinpaikalla on suuri merkitys lasten ja perheiden arjen järjestelyissä. Suomessa lapsen virallinen asuinpaikka vaikuttaa myös toimeentuloturvaetuuksiin, kuten seuraavassa tarkastellaan lähemmin.

Lapsilisä

Lapsilisä on keskeinen lapsiperheiden taloudellinen tuki. Kun lapsen vanhemmat asuvat yhdessä, lapsilisä maksetaan useimmiten toiselle vanhemmista. Vuoroasumistilanteessa keskeinen kysymys on se, kummalle vanhemmalle lapsilisä maksetaan tai pitäisikö lapsilisän jakaminen olla mahdollista vanhempien kesken.

Ruotsissa, Norjassa ja Ranskassa lapsilisä voidaan maksaa joko toiselle vanhemmista tai lapsilisä voidaan jakaa vanhempien kesken. Ruotsissa lapsilisä maksetaan lapsen yhteishuoltajille puoliksi, elleivät vanhemmat ilmoita lapsilisän saajaksi vain toista vanhemmista. Vuoroasumistilanteessa lapsilisä voidaan jakaa lapsen yhteishuoltajien kesken, jos jompikumpi vanhemmista hakee lapsilisän jakamista. Norjassa lapsilisä voidaan jakaa vuoroasumistilanteessa vanhempien kesken, jos vanhemmilla on sopimus lapsen vuoroasumisesta. Ranskassa vanhemmat voivat sopia, että lapsilisä maksetaan joko toiselle vanhemmista tai molemmille vanhemmille. Jos vanhemmat eivät sovi lapsilisän maksamisesta, molemmat vanhemmat saavat osan lapsilisästä.

Useissa tapauksissa sopimusvapaus ja lapsilisän jakaminen voivat olla toimivia ratkaisuja lasten kustannusten jakamisessa vanhempien välillä. Lapsilisä maksaminen vain toiselle vanhemmalle voidaan ottaa huomioon elatusavusta sovittaessa ja sitä kautta korjata mahdollinen epäoikeudenmukaisuus. Ongelmia voi syntyä silloin, jos vanhemmat eivät kykene sopimaan asioista. Taloudelliset asiat ovat niitä, jotka aiheuttavat usein riitoja eronneiden vanhempien välillä (Polak & Saini 2019). Kuka silloin päättää lapsilisän jakamisesta? Onko vuoroasumissopimus riittävä peruste lapsilisän jakamiselle? Voi olla myös tilanteita, joissa vanhempien välillä on huomattava tuloero, jolloin lapsilisän maksaminen toiselle vanhemmalle voisi olla taloudellisista syistä perusteltua.

Elatusapu

Kun lapsen vanhemmat eivät asu samassa kotitaloudessa, toinen vanhempi kattaa lapsesta aiheutuvia kustannuksia elatusavulla. Vuoroasumisella on erilaisia vaikutuksia elatusavun määräytymiselle (Hakovirta & Skinner 2020). Joissain maissa elatusapua ei makseta lainkaan, koska oletetaan, että molemmat vanhemmat vastaavat ta-
hoillaan lapsesta aiheutuvista kustannuksista. Joissain maissa elatusapua voidaan

edellyttää maksettavan, mutta se on usein huomattavasti matalampi kuin tilanteessa, jossa lapsi asuu pääosin toisen vanhemman luona. Kolmanneksi voi olla tilanne, jossa vuoroasuminen ei vaikuta millään tavalla lapsen elatusavun määrään verrattuna tilanteeseen, jossa lapsi asuu pääasiassa toisella vanhemmalla. Elatusapua maksetaan aina sama määrä riippumatta lapsen tapaamis- tai asumisjärjestelystä.

Suurimmassa osassa maita elatusavun maksuvelvollisuus säilyy, vaikka lapsella olisi vuoroasumisjärjestely. Vuoroasuminen usein pienentää maksettavan elatusavun määrää verrattuna tilanteeseen, jossa lapsi asuu pääasiassa toisen vanhemman luona. Suomessa vähennys on pieni verrattuna muihin Pohjoismaihin (ks. tarkemmin Policy Brief *Vuoroasuminen ja lapsen elatusapu Pohjoismaissa*). Tämä johtuu siitä, että Suomessa vuoroasumisessa elatusavun laskennassa sovelletaan usein luonapitovähennystä, joka ei vastaa vuoroasumisesta aiheutuvia kuluja. Luonapitovähennys ei myöskään perustu suoraan lakiin, sillä laissa ei ole tarkkoja määräyksiä elatusavun laskentatavasta. Luonapitovähennyksestä on ohjeistus oikeusministeriön julkaisemassa elatusapuoheistuksessa, joka ei ole sitova, vaan se on tarkoitettu apuvälineeksi elatusapusopimusta laativille virkamiehille ja vanhemmille.

Elatustuki

Elatustuen tarkoitus on turvata lapsen elatus, jos lapsi ei saa riittävää elatusta lapsen toiselta vanhemmalta. Elatustukea voidaan maksaa useissa eri tilanteissa ja elatus-tuen maksuperusteet vaihtelevat maittain. Elatustuen maksaminen on kuitenkin sidoksissa elatusapuun joko täysin tai osittain, sillä elatustukea saa vanhempi, jonka lapsi ei saa elatusapua lapsen toiselta vanhemmalta. Vuoroasumistilanteessa elatusapua ei välttämättä määrätä maksettavaksi, ja useimmissa maissa tämä tarkoittaa sitä, ettei elatustukeakaan silloin makseta. Tutkimukseen kuuluvista maista elatustukijärjestelmä on Pohjoismaissa sekä Ranskassa ja Belgiassa.

Elatustukijärjestelmistä Suomen, Ruotsin, Norjan ja Ranskan järjestelmät muistuttavat maksuperusteiltaan eniten toisiaan, sillä elatustuki turvaa lapsen elatuksen useammissa tilanteissa, eikä vain silloin, jos elatusavun maksaminen laiminlyödään tai sen mahdollisuus on olemassa. Pääasiassa vuoroasuminen ei vaikuttanut eri maissa oikeuteen saada elatustukea, mutta esimerkiksi Suomessa elatustukea on maksettu vain toiselle vanhemmalle.

Ruotsissa vuoroasuvan lapsen molemmat vanhemmat ovat voineet saada vuoroasumistilanteessa maksettavaa tuloharkintaista elatustukea (*Underhållstöd vid växelvis boende*), mutta tuki lakkautetaan vuoteen 2021 mennessä järjestelmän yksinkertaistamiseksi. Ruotsissa pienituloisten vuoroasuvien perheiden tukemista varten oli kaksi

rinnakkaista tuloharkintaista järjestelmää, asumistuki ja elatustuki, joiden toimintalogiikka ja määräytymissäännöt olivat erilaisia. (SOU 2011, 244–245; Regeringens proposition 2017.) Jatkossa Ruotsissa on tavoitteena tukea pienituloisia vuoroasuvien lasten perheitä asumistukijärjestelmän kautta.

Asumistuki ja toimeentulotuki

Vuoroasumistilanteessa lapsen toinen tai molemmat vanhemmat voivat tulojensa ja menojensa perusteella olla oikeutettuja asumistukeen tai toimeentulotukeen. Keskeistä on silloin tarkastella sitä, mihin kotitalouteen lapsi vuoroasumistilanteessa katsotaan kuuluvaksi.

Asumistuen osalta vuoroasuva lapsi voidaan huomioida molempien vanhempien kotitalouksissa Ruotsissa, Islannissa, Ranskassa, Belgiassa, Australiassa ja Yhdysvaltojen Wisconsinissa. Keskeistä oli tulla tunnistetuksi vanhemmaksi, jonka luona lapsi vuoroasuu, vaikka lapsi ei virallisesti olisi kirjoilla vanhemman luona. Esimerkiksi Belgiassa vanhempi tunnistetaan vuoroasuvan lapsen vanhemmaksi, jos lapsi asuu vanhemman luona joko kolmena päivänä viikossa tai vuoroviikoin.

Ruotsissa lapsiperheiden asumistukeen maksetaan lisä sen perusteella, kuinka monta lasta kotitaloudessa asuu. Vuodesta 2018 lähtien vuoroasuvan lapsen molemmat vanhemmat ovat saaneet Ruotsissa yhtä suuren lisän asumistukeen vuoroasuvasta lapsesta (*särskilt bidrag för barn som bor växelvis*). Ehtona lisän saamiselle on se, että vanhemmalla on lapsen yhteishuoltajuus. Suomessa asumistukeen on pääsääntöisesti oikeutettu vain se vanhempi, jonka luona lapsi on kirjoilla. Tästä seuraa se, että vuoroasuvia lapsia ei oteta huomioon lapsen toisen vanhemman asumistukea määriteltäessä, vaikka lapset asuisivat puolet ajastaan hänen luonaan.

Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturvan muoto, jolle on tyypillistä vahva tarveharkinta. Toimeentulotuen määräytymiseen vaikuttavat usein kotitalouden rakenne ja kotitalouden jäsenten yhteenlasketut taloudelliset resurssit. Vuoroasumistilanteessa kysymyksiksi nousevat, voidaanko vuoroasuva lapsi katsoa kahden kotitalouden jäseneksi ja kummalla vanhemmalla on oikeus saada lapseen perustuvaa toimeentulotukea. Suomessa, Norjassa ja Belgiassa vuoroasuva lapsi voidaan huomioida toimeentulotuen määräytymisessä kahdella eri tavalla. Vuoroasuva lapsi voidaan joko katsoa kotitalouden jäseneksi tai vanhemmalle voidaan myöntää tukea lapsen tapamisesta aiheutuvista kustannuksista.

Suomessa toimeentulotukea laskettaessa voidaan ottaa huomioon vuoroasuvan lapsen tapaamiskustannukset tai vuoroasumistilanteessa vanhempi voi saada lapsen perusosasta puolet. Myös Norjassa toimeentulotukea myönnetään tapaamiskustannuksiin. Jos lapsi on vanhemman luona 15 päivää kuukaudessa tai enemmän, lapsi huomioidaan vanhemman toimeentulotuessa samalla tavalla kuin sen vanhemman toimeentulotuessa, jonka luona lapsi on kirjoilla. Belgiassa lapsi voidaan huomioida toimeentulotuessa, jos lapsi asuu kolme päivää viikossa tai vuoroviikoin vanhemman luona, jolloin vanhemman katsotaan olevan puolet ajasta perheellinen ja puolet ajasta yksinasuva. Jos edellytys täyttyy, vanhempi saa puolet perheellisen henkilön toimeentulotuesta ja puolet yksinasujan toimeentulotuesta.

6 Selvitys asumistukimenojen kehityksestä, mikäli lapsen vuoroasuminen huomioidaan asumistuessa

6.1 Lasten vuoroasuminen ja asumistuki

Nykyinen asumistukijärjestelmä huomioi lapsen vaikutuksen asumistukeen vain sen vanhemman osalta, jonka taloudessa lapsi on kirjoilla. Tätä on pidetty epäkohtana varsinkin niissä tilanteissa, joissa lapsi asuu lähes yhtä paljon kummankin vanhemmansa luona. Asumistuen myöntämistä koskevien rajoitusten vuoksi lapsen vanhemmat joutuvat keskenään epätasa-arvoiseen asemaan asumistuen saamisen suhteen. Etävanhempi (ts. vanhempi, jonka luona lapsi ei ole kirjoilla) voi saada tulojensa perusteella asumistukea, mutta lapsen asumista hänen luonaan ei tuessa oteta huomioon, vaikka lapsi asuisi etävanhemman luona lähes puolet ajastaan.

Tällä hetkellä asumistuki muodostaa merkittävän tuen yksinhuoltajien talouksissa, sillä lähes 48 prosenttia yksinhuoltajaperheistä saa asumistukea (Miettinen ym. 2019). Valtaosa yksinhuoltajaperheistä on äiti ja lapsia -perheitä. Asumistuen saajista yksinhuoltajien osuus on 16 prosenttia. Yksinhuoltajien osuus työssäkäyvistä asumistukiruokakunnista on 36 prosenttia (Paula Kurki, julkaisemattomia tietoja asumistuen saajista).

Mikäli etävanhemman luona vuoroasuvat lapset otettaisiin huomioon etävanhemman asumistukea määrättäessä, merkitsee tämä käytännössä asumistuen saajien lukumäärän lisääntymistä ja asumistukimenojen kasvua. Osalla nyt asumistukea saavista etävanhemmista myönnetyn asumistuen määrä kasvaisi, kun itse maksettava osuus asumismenoista (perusomavastuu) pienenesi ja asumistuessa huomioitavat enimmäis-asumismenot kasvaisivat lasten huomioimisen myötä. Osa etävanhemmista puolestaan pääsisi asumistuen piiriin, kun ruokakunnan henkilöluvun kasvaessa asumistuen perusomavastuu pienenesi ja hyväksyttävät asumismenot (joista perusomavastuu vähennetään) kasvaisivat lasten vaikuttaessa niihin. Toisaalta toimeentulotukimenot voisivat hieman pienentyä, kun lapsen asumisesta etävanhemmalle syntyviä asumiskustannuksia tuettaisiin asumistuen eikä toimeentulotuen kautta.

Tässä luvussa arvioidaan, minkälaisia vaikutuksia yleisen asumistuen saajien lukumäärään ja sen myötä asumistukimenoihin tulisi, mikäli lapsen asuminen otettaisiin huomioon myös etävanhemman luona niissä tapauksissa, kun lapsi vuoroasuu. Arviointi perustuu Kelan tutkimuksen kokoamaan rekisteriaineistoon, sekä vuoden 2019 lopulla erovanhempien keskuudessa kerättyyn kyselyaineistoon (kts Luku 1.5.).

6.2 Yleisen asumistuen määrittäminen

Yleinen asumistuki lasketaan käyttäen ruokakunnan tuloja, asumismenoja ja tietoa ruokakunnan koosta.

Yleinen asumistuki lasketaan kaavalla:

$0,8 \times (\text{hyväksyttävät asumismenot} - \text{perusomavastuu})$

Perusomavastuun laskemisessa lapsilla ja aikuisilla on eri painoarvot siten, että ruokakuntaan kuuluva lapsi pienentää perusomavastuun määrää enemmän kuin ruokakuntaan kuuluva aikuinen. Ainoastaan ruokakunnan täysi-ikäisten jäsenten tulot vaikuttavat asumistuen laskentaan, ja jokaisen aikuisen työtulosta vähennetään 300 euroa. Etuustulosta vastaavaa vähennystä ei tehdä, joten samalla tulotasolla ansiotuloa saa enemmän asumistukea kuin etuustulolla. Perusomavastuuta pienentävät tekijät kasvattavat maksettavaa yleistä asumistukea.

Perusomavastuu lasketaan kaavalla (2019)

$0,42 \times [T - (579 + 99 \times A + 221 \times L)]$, jossa

T = ruokakunnan yhteenlasketut tulot

A = aikuisten lukumäärä

L = lasten lukumäärä

Yleistä asumistukea laskettaessa huomioidaan asumismenoja vain tiettyynajaan asti. Näitä ylärajoja kutsutaan enimmäisasumismenoiksi. Jos ruokakunnan asumismenot ovat alle enimmäisasumismenon, käytetään niitä hyväksytyinä asumismenoina. Jos asumismenot ylittävät enimmäisasumismenot, käytetään enimmäisasumismenoa. Enimmäisasumismenot on määritellyt kuntaryhmittäin. Kuntaryhmään 1 kuuluu ainoastaan Helsinki, kuntaryhmään 2 kuuluvat muut pääkaupunkiseudun kunnat, ryhmään 3 kuuluvat muut suuret kaupungit ja ryhmään 4 loput kunnat. Kuntaryhmittelyn tarkoituksena on ollut huomioida asumisen erilainen kustannustaso eri alueilla. Kyselyä tehtäessä voimassa olevat vuoden 2019 enimmäisasumismenot on kuvattu taulukossa 6.1.

Esimerkiksi yhden aikuisen ja yhden lapsen ruokakunta Helsingissä, jonka vuokra on 800€ ja aikuisen palkkatulot ovat 2 000€. Ruokakunta maksaa perusomavastuuta

$$0,42 * ((2\,000\text{€} - 300\text{€}) - (579\text{€} + 99\text{€} + 221\text{€})) = 0,42 * (1700\text{€} - 899\text{€}) = 336,42\text{€}$$

Enimmäisasumismeno rajaa vuokran 746 euroon, joten asumistukea maksetaan $0,8 * (746\text{€} - 336,42\text{€}) = 327,67\text{€}$

Taulukko 6.1. Enimmäisasumismenot vuonna 2019, euroa.

Ruokakunnan koko, henkilöä	Kuntaryhmä			
	I	II	III	IV
1	516	499	396	349
2	746	717	579	509
3	951	903	734	651
4	1 111	1 054	869	775
5+	+ 139	+ 132	+ 119	+ 114

I kuntaryhmä: Helsinki

II kuntaryhmä: Espoo, Kauniainen ja Vantaa

III kuntaryhmä: Hyvinkää, Hämeenlinna, Joensuu, Jyväskylä, Järvenpää, Kajaani, Kerava, Kirkkonummi, Kouvola, Kuopio, Lahti, Lappeenranta, Lohja, Mikkeli, Nokia, Nurmijärvi, Oulu, Pori, Porvoo, Raisio, Riihimäki, Rovaniemi, Seinäjoki, Sipoo, Siuntio, Tampere, Turku, Tuusula, Vaasa ja Vihti

IV kuntaryhmä: muut kunnat

6.3 Asumistukilaskelmat

6.3.1 Laskelmissa käytetyt aineistot

Rekisteriaineisto

Kelan rekisteritietojen perusteella muodostettu eroperheiden perusjoukko (ns. *eroperheiden rekisteriaineisto*) sisältää tiedot yhteensä 221 353 0–17-vuotiaasta lapsesta, sekä lasten 144 947 etävanhemmasta ja 145 080 lähivanhemmasta. Taulukossa 6.2 on kuvattu lähi- ja etävanhempien joukko Kelan muodostamassa rekisteriaineistossa. Etävanhempien lukumäärää koskevia tietoja hyödynnetään asumistukilaskelmissa.

Taulukko 6.2. Kelassa muodostettu lähi- ja etävanhempien rekisteriaineisto: lähi- ja etävanhempien sukupuoli ja lukumäärä yhteensä sekä asumistukialueittain.

	Lähi­van­hemmat			Etä­van­hemmat		
	Yhteensä	Äidit	Isät	Yhteensä	Äidit	Isät
Yhteensä	145.080	121.428	23.651	144.947	23.544	121.403
Asumistukialue I	15.447	13.365	2.082	15.568	2.264	13.304
Asumistukialue II	14.580	12.430	2.150	13.980	2.163	11.817
Asumistukialue III	59.940	50.635	9.305	58.540	9.668	48.872
Asumistukialue IV	55.113	44.998	10.114	56.859	9.449	47.410

Kyselyaineisto

Tässä asumistukimenoja koskevassa osassa hyödynnetään etävanhempien kyselyaineistoa, n=1293. Kyselyssä tiedusteltiin lapsen asumisjärjestelyä sekä erilaisia taustatietoja vanhemmasta. Näistä asuinpaikkaa, kotitaloudessa asuvien lasten ja aikuisten lukumäärää, lapsen toisen vanhemman kanssa yhteisten alaikäisten lasten lukumäärää, kotitalouden tuloja sekä asunnon omistussuhdetta ja asumismenoja koskevia tietoja hyödynnetään asumistukilaskelmissa. Kyselyssä tiedusteltiin vastaajilta lupaa yhdistää kyselyn tietoja Kelan eräisiin etuusrekisteritietoihin. Etuusrekisteritietoihin yhdistämislupaa antoi 68 % lähivanhemmista ja 67 % etävanhemmista. Näitä tietoja on hyödynnetty, kun verrattiin rekisteritietojen perusteella asumistukea saaneita etävanhempia laskennallista asumistukea saaneisiin etävanhempiin.

6.3.2 Taustaoletukset

Asumistukilaskelmat perustuvat kyselyaineistosta saatuihin tietoihin etävanhempien kotitalouksien asukkaista, tuloista, asumismenoista sekä lapsen vuoroasumisesta ja asuinpaikkakunnasta. Kustannusarvioita on tehty kahdella eri tavalla ja useammalla eri skenaariolla. Menojen kasvua on arvioitu sen mukaan, kuinka monta yötä kuukaudessa lapsi yöpyy etävanhempansa luona (8, 10, 12 vai vain yhden). Asumismenoina on tarkasteltu kyselyssä annettuja tietoja asumismenoista sekä niin, että asumismenoina on käytetty yleisen asumistuen enimmäisasumismenoja. Nämä vaihtoehdot antavat vaihteluvälin kustannuksille joita tulisi, jos vuoroasuvat lapset huomioitaisiin ruokakunnan asumistukea laskettaessa.

Vuoroasumisen osoitin laskelmissa

Lapsen vuoroasumisen osoittimenä käytettiin kyselylomakkeen tietoa lapsen yöpymisestä etävanhempansa luona tavanomaisen kuukauden aikana. Laskelmien perusvaihtoehdossa (*Vuoroasuminen I*) vuoroasumisen edellytyksenä pidettiin vähintään 10

yötä kuukaudessa etävanhemman luona. Tämän lisäksi arviot tehtiin pitämällä vuoroasumisen rajana vähintään 12 yötä kuukaudessa (*Vuoroasuminen II*) tai vähintään 8 yötä (*Vuoroasuminen III*). Lapsen yöpyminen etävanhemman luona vähintään 12 yönä kuukaudessa vastaa lapsen huoltolaissa mainittua 40 prosentin asumisaikarajaa vuoroasumisen kriteerinä (HE 88/2018).

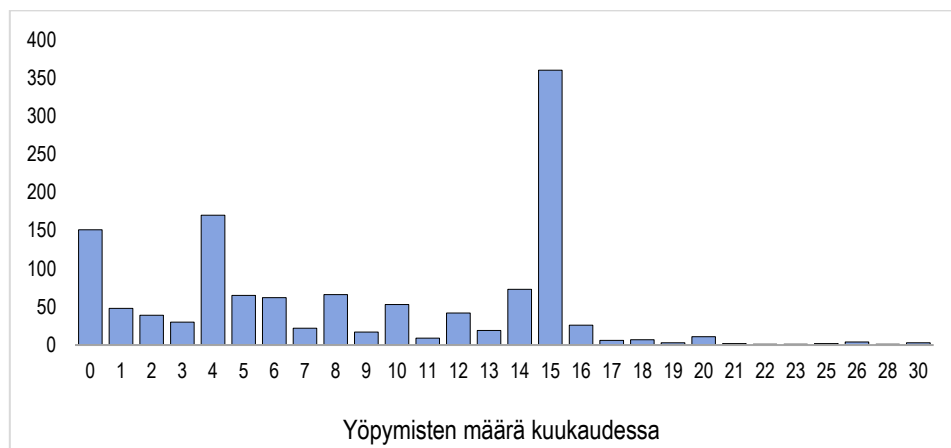
Näiden vaihtoehtojen lisäksi laskelmat tehtiin käyttämällä vuoroasumisen kriteerinä 1 yötä kuukaudessa, eli vuoroasuviksi luettiin kaikki ne lapset, jotka yöpyivät vähintään yhden yön kuukaudessa etävanhemman luona. Vaihtoehdon mukainen tulkinta vuoroasumisesta on epätodennäköinen, mutta se antaa osviittaa asumistukimenojen kasvun ylärajasta, mikäli lapsen vuoroasuminen kasvaisi merkittävästi siinä ryhmässä, jossa lapsen asuminen jää tällä hetkellä selvästi alle vuoroasumiselle asetetun rajan.

Taulukossa 6.3 on kuvattu etävanhempien antamien tietojen valossa vuoroasuvien lasten osuudet eri yöpymiskriteereillä. Taulukossa esitetään vertailun vuoksi myös vastaavat osuudet kyselyaineiston lähivanhempien vastausten perusteella. Etä- ja lähivanhempien vastaukset vuoroasuvien lasten osuudesta erosivat varsin paljon toisistaan ja vertaamalla lähivanhempien ja etävanhempien vastauksia voidaan ehkä luotettavammin tehdä päätelmiä vuoroasuvien lasten osuudesta väestössä. Tässä selvityksessä tehdyt asumistukilaskelmat perustuvat kuitenkin vain etävanhempien antamiin vastauksiin. On mahdollista, että niiden perusteella vuoroasuvien lasten osuus tulee arvioiduksi jonkin verran yläkanttiin (toisaalta vastavuoroisesti on mahdollista, että lähivanhempien vastausten perusteella vuoroasuminen tulisi jonkin verran aliarvioiduksi).

Taulukko 6.3. Lasten vuoroasumisen arvioiminen etävanhemman luona yöpymisten lukumäärän perusteella; vuoroasuvien lasten osuus eri kriteereillä (%) etävanhempien ja lähivanhempien antamien vastausten perusteella.

	Etävanhemmat	Lähivanhemmat
Vähintään 12 yötä/kk	41 %	23 %
Vähintään 10 yötä/kk (Perusvaihtoehto)	46 %	27 %
Vähintään 8 yötä/kk	52 %	32 %
Vähintään 1 yö/kk	87 %	73 %

Kuviossa 6.1 on kuvattu lapsen yöpymisten jakauma etävanhempien antamien tietojen perusteella.

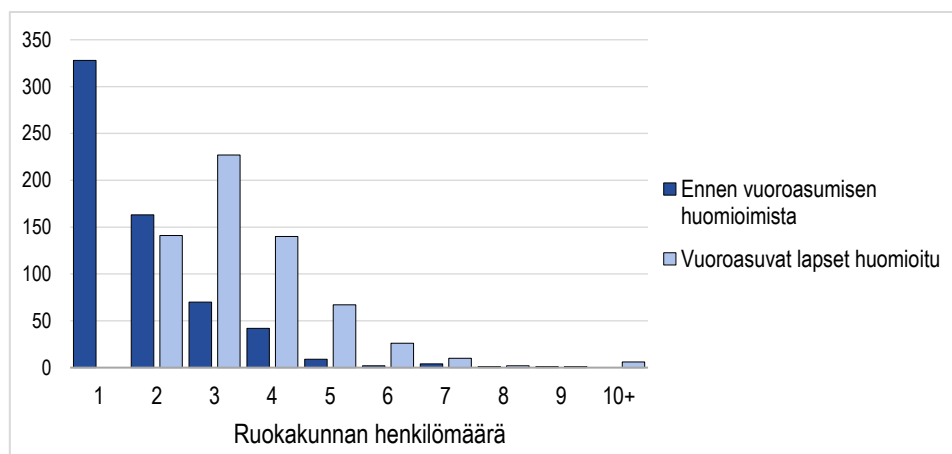
Kuvio 6.1. Lapsen yöpyminen etävanhemman luona, yötä/kk.

Ruokakunnan henkilöluku

Ruokakunnan kokoa kysyttiin kyselylomakkeella useammalla eri kysymyksellä. Yleiseen asumistukeen vaikuttaa samassa taloudessa kirjoilla olevien täysi-ikäisten tulot ja kaikkien kirjoilla olevien lasten ja aikuisten lukumäärä. Tässä tutkimuksessa on kyselyaineiston tietoja hyödynnetty niin, että ruokakuntaan on alkutilanteessa laskettu kyselyyn vastannut etävanhempi ja hänen mahdollinen puolisonsa, ja kotitaloudessa kirjoilla olevien alle 18 vuotiaiden lasten lukumäärä. Ruokakuntaa on kasvatettu sitten vastaajana olleen etävanhemman tätä kyselyä koskevan lapsen ja lapsen mahdollisten biologisten täyssisarusten lukumäärällä. Tämän seurauksena etävanhempien talouksien henkilölukumäärä kasvoi laskelmissa useammalla kuin yhdellä lapsella niissä tilanteissa, joissa kohdelapsen oli ilmoitettu vuoroasuvan ja lapsella oli lähivanhemman luona kirjoilla olevia täyssisaruksia. Tässä tutkimuksessa ruokakunnan koossa ei ole huomioitu taloudessa mahdollisesti asuvia täysi-ikäisiä lapsia eikä etävanhemman mahdollisen puolison lapsia jotka voisivat todellisessa tilanteessa tulla ruokakuntaan myös mukaan.

Kuviossa 6.2 on kuvattu etävanhempien kotitalouden henkilölukumäärä ennen/jälkeen vuoroasumisen huomioimisen. Kuviossa on esitetty ruokakunnan henkilömäärätiedot vain niiden etävanhempien osalta, joilla oli vuoroasuvia lapsia (Huomaa, että vuoroasumisen kriteeri on tässä 10 yötä/kk etävanhemman luona). Tässä vuoroasuvien lasten etävanhempien ryhmässä taloudessa asuvien lasten keskimäärä kasvoi 0.48 lapsesta 2.15 lapseen vuoroasumisen huomioimisen jälkeen, ja ruokakunnan henkilölukumäärä 1.83 henkilöstä 3.50 henkilöön.

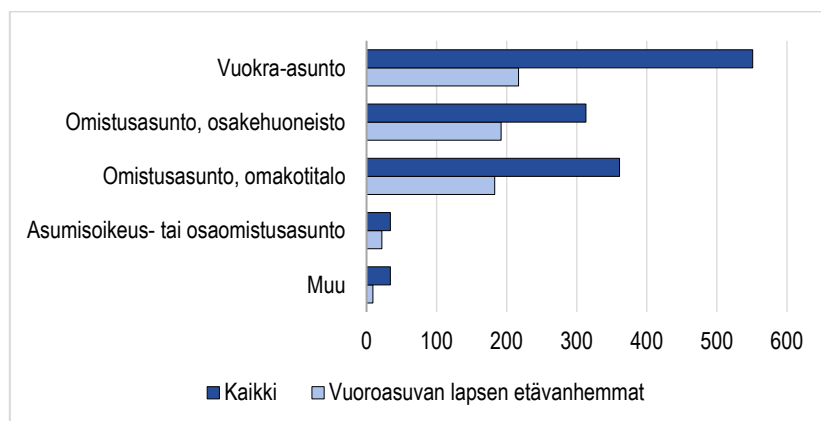
Kuvio 6.2. Ruokakunnan henkilölukumäärä ennen ja jälkeen vuoroasumisen huomioimisen, vuoroasuvien (10+ yötä/kk) lasten etävanhemmat.

Etävanhempien asumismuoto

Kuviossa 6.3 on esitetty etävanhempien asumismuoto, kaikki etävanhemmat ja erikseen vuoroasuvien lasten (10 yötä/kk) etävanhemmat. Tyypillisin asumismuoto etävanhemmille oli vuokra-asunto (kaikista etävanhemmista 43 %). Enemmistö asui kuitenkin omistusasunnossa, noin neljäsosa omisti asunto-osakkeen kerrostalossa tai rivitalossa, ja runsas neljäsosa asui omistamassaan omakotitalossa. Vain pari prosenttia asui joko asumisoikeusasunnossa tai muulla tavoin. Vuoroasuvien lasten etävanhemmista suurempi osa, noin 60 %, asui omistusasunnossa (kerrostalo/okt) ja noin 35 % asui vuokra-asunnossa.

Kuvio 6.3. Etävanhemmat asumismuodon mukaan, kaikki etävanhemmat ja vuoroasuvien (10+ yötä/kk) lasten etävanhemmat.

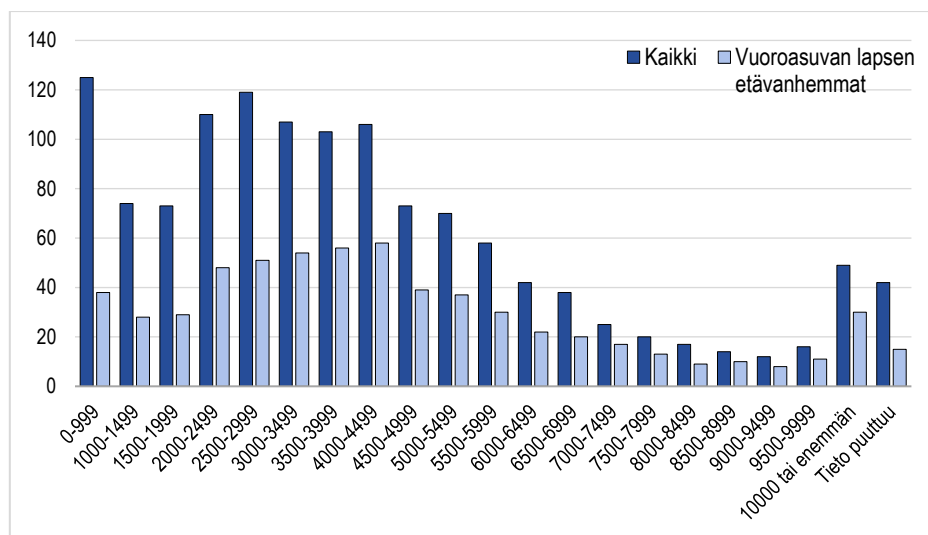

Kotitalouden tulot

Yleisessä asumistuessa tehdään kuukauden palkkatuloista 300 euron vähennys, jolloin palkkatuloa saava ruokakunta saa samoilla tuloilla enemmän asumistukea kuin vastaavan määrän etuustuloa saava ruokakunta. Ansiotulovähennys on huomioitu etävanhemman kohdalla (kyselyssä kysyttiin, onko vastaaja töissä, työtön jne), mutta etävanhemman nykyisen puolison työstä tuloista kysely ei anna tietoa. Sen vuoksi on oletettu, että jos etävanhemman puolisoilla on tuloja, niin ne ovat palkkatuloja ja puolison tuloista on vähennetty 300 euroa. Tulojen vähentäminen nostaa arvioidun asumistuen määrää virheellisesti niillä, joilla puolison tulot ovatkin etuustuloa.

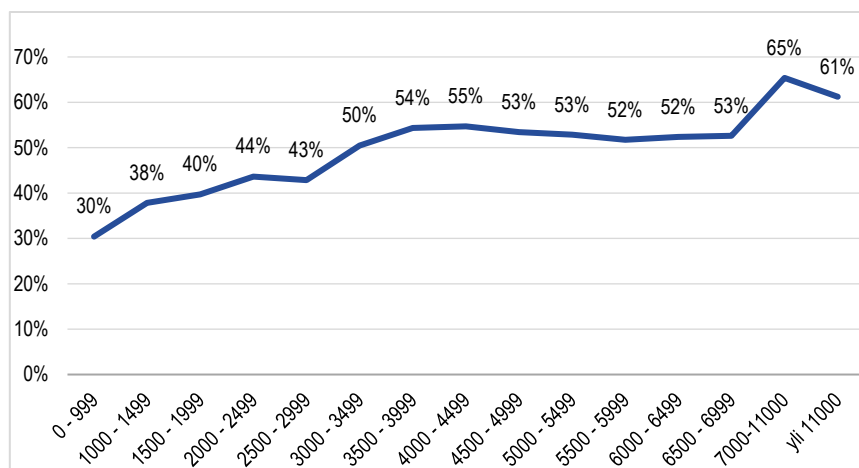
Etävanhempien kotitalouksien tulojakaumat on esitetty kuviossa 6.4. Kotitalouden tulot on kuviossa huomioitu sellaisenaan, ts. tuloissa ei ole otettu huomioon kotitalouden (aikuis)jäsenten lukumäärää tai yhdenmukaistettu muulla tavoin yksin ja ei-yksin asuvien etävanhempien tulotietoja. Kuvioissa on esitetty erikseen kaikkia etävanhempia koskevat tiedot ja niiden etävanhempien tiedot, joiden lapsi vuoroasui (10 yötä/kk). Kotitalouden tulojen keskimäärä oli kaikilla etävanhemmilla 4 185 e/kk, vuoroasuvien lasten etävanhemmilla 4 651 e/kk.

Kuvio 6.4. Kotitalouden tulojakauma (%), kaikki etävanhemmat ja vuoroasuvien (10+ yötä/kk) lasten etävanhemmat (bruttotulot euroa/kk).

Kuviossa 6.5 on esitetty 10 yön kriteerillä määriteltujen vuoroasuvien lasten osuudet etävanhemman ruokakunnan eri tuloluokissa (ruokakunnan yhteenlasketut tulot e/kk). Näyttää siltä, että etävanhemman kotitalouden tulojen kasvaessa vuoroasuvien lasten osuus kasvaa. Tulotason ja vuoroasumisen välisen yhteyden selittävänä tekijänä voi kuitenkin myös olla etävanhemman koulutustaso.

Kuvio 6.5. Vuoroasuvien lasten (10+ yötä/kk) osuus etävanhemman ruokakunnan tuloluokissa (bruttotulot euroa/kk), %.

Liitteessä 2 on lisäksi kuvattu etävanhempien kotitalouksien tulojakaumia erikseen puolisollisten ja ei-puolisolisten etävanhempien osalta sekä erikseen etä-isien ja etä-äitien kotitalouksien tulojakaumat.

Asumismenoja koskevat oletukset

Laskelmissa arviot on tehty sekä ilmoitettujen asumismenojen mukaisesti että arvioimalla asumiskustannukset yleisen asumistuen enimmäisasumismenojen mukaisiksi. Kyselyssä tiedusteltiin vanhempien asumismuotoa sekä asumismenoja. Asumismenoista kysyttiin vuokran tai käyttövastikkeen suuruutta, yhtiövastikkeen suuruutta (hoitovastike ja rahoitusvastike) sekä asuntolainan hoitomenojen suuruutta.

Käyttämällä ilmoitettuja asumismenotietoja saadaan tarkempi tulos, vaikkakin asumismenoihin liittyy myös vastaukseen liittyviä epävarmuustekijöitä. Yleisessä asumistuessa asumismenoiksi lasketaan vuokran lisäksi erikseen maksettavat vesimaksut ja lämmityskustannukset. Omistusasunnoissa hyväksytään lisäksi asuntolainan korkoja asumismenoiksi, ja omakotiasujilla on omat hoitomenonorminsa. Näiden määrittelyjen vuoksi on haastavaa saada tutkimusaineistosta irti aivan tarkalleen sitä asumismenoa, joka yleisessä asumistuessa asumismenoksi lasketaan. Tässä laskelmassa on lisätty korkomenoja osakeasuntoihin keskimääräisen yleisen asumistuen saajien korkomenon verran (40 euroa) ja omakotiasujille 68 euroa. Omakotiasunnoissa on käytetty ruokakunnan koon mukaista hoitomenonormia.

Asumismenojen on oletettu kasvavan sitä mukaa kun ruokakunnan koko kasvaa. Enimmäisasumismenoja käyttävä laskelma kasvattaa asumismenot ruokakunnan

koon kasvaessa aina siihen maksimiin, joka uuden ruokakunnan koon mukaan on mahdollista. Tutkimuksessa ilmoitettuja asumismenoja on korotettu yleisen asumistuen saajien keskimääräisten muutosten mukaan. Asumismenojen kasvattamisessa on huomioitu asunnon kuntaryhmä sekä se, kuinka monta aikuista asunnossa jo nyt asuu. Yleisen asumistuen saajajoukossa ero yhden aikuisen talouden asumismenon ja yhden aikuisen ja lapsen talouden asumismenon välillä oli paljon pienempi kuin kahden aikuisen talouden ja kahden aikuisen ja lapsen talouden asumismenojen välinen erotus.

Asumismenojen oletettu kasvu (lisähenkilö/e/kk) yhden aikuisen ja kahden aikuisen talouksissa ruokakunnan koon kasvaessa, vuokra-asunnot ja omistusasunnot eri kuntaryhmissä:

Kuntaryhmät 1 ja 2	Vuokra-asunto: 1 aikuinen 240e ja 2 aikuista 160e Osakehuoneisto: 150e
Kuntaryhmä 3	Vuokra-asunto: 1 aikuinen 170e ja 2 aikuista 100e Osakehuoneisto: 100e
Kuntaryhmä 4	Vuokra-asunto: 1 aikuinen 145e ja 2 aikuista 100e Osakehuoneisto: 100e

Enimmäisasumismenot

Kaikki vastaajat eivät ole ilmoittaneet asumismenojaan (5,6 % jätti vastaamatta tähän kysymykseen), joten enimmäisasumismenoja käyttämällä saadaan hieman suurempi otos koska tällöin riittää, että on tiedossa ruokakunnan tulot ja henkilöiden lukumäärä. Enimmäisasumismenoa käyttämällä saa myös tietynlaisen maksimin kustannuksille, sillä enimmäisasumismeno on maksimimeno, jonka mukaan asumistukea voidaan maksaa. Enimmäisasumismenojen käyttö on siinäkin mielessä perusteltua, että yleisen asumistuen saajista lähes 82 prosentilla enimmäisasumismeno ylittyi. Tämä tarkoittaa siis sitä, että 82 prosentilla asumismenot ovat suuremmat kuin hyväksytyt enimmäisasumismenot ja asumistukea maksetaan vain osasta asumismenoa.

6.3.3 Tulokset

Laskelmien tarkoituksena oli selvittää asumistukimenoissa tapahtuvaa muutosta, mikäli lapsen vuoroasuminen otettaisiin huomioon myös etävanhemman asumistuessa. Taulukkoon 6.4 on koottu tiedot asumistuen saajien osuuksista ja asumistukimenoista eri vaihtoehtojen mukaisissa laskelmissa.

Asumistukimenot on laskettu vuositason kerralla laskelmista saatu asumistuki etävanhemmaa kohti etävanhempien väestömäärällä, eli 145 000 henkilöllä. Etävanhempien väestömäärää koskeva tieto perustuu Kelan muodostamaan rekisteriaineistoon, ja todennäköisesti hieman yliarvioi etävanhempien lukumäärää.

Perusvaihtoehdossa (10 yötä/kk) kyselyaineistosta saatavien asumismenotietojen mukaisessa tilanteessa asumistukimenot kasvaisivat noin 51 miljoonalla eurolla, mikäli vuoroasuvat lapset huomioitaisiin etävanhempien asumistuessa. Vuonna 2019 yleistä asumistukea maksettiin yhteensä 1 489 Me, joten 51 miljoonan euron lisäys olisi tarkoittanut 3,4 prosentin kasvua vuotuisiin asumistukimenoihin. 8 yön kriteerillä kustannukset kasvaisivat 64 miljoonaa euroa. Perusvaihtoehdossa vuoroasuvien lasten etävanhemmista 16 prosenttia saisi nykytilanteessa asumistukea, ja mikäli vuoroasuvat lapset otettaisiin huomioon etävanhemman kotitaloudessa, asumistukea saavien osuus kohoaisi 27 prosenttiin.

Kun tilannetta tarkastellaan enimmäisasumismenojen laskelman kannalta, niin perusvaihtoehdon hinta (10 yötä/kk) olisi tämän tutkimuksen tietojen perusteella 75 miljoonaa euroa. Jos vuoroasumiseen riittäisi 8 yötä, kustannus olisi noin 85 miljoonaa euroa.

Jos vuoroasumisen laajuus arvioitaisiin vähiten rajaavan kriteerin perustella eli hyväksymällä vuoroasuviksi kaikki lapset, jotka yöpyvät vähintään 1 yö/kk etävanhemman luona, kohoaisivat asumistukimenot 118 miljoonalla eurolla todellisten asumismenojen laskelmassa (7,9 % suhteessa yleisen asumistuen kokonaismenoon), ja 164 miljoonalla eurolla (11,0 %), mikäli asumismenot arvioitaisiin enimmäismääräisinä.

Taulukko 6.4. Asumistukimenojen arviointi eri vaihtoehtojen mukaan.

Vuoroasumisvaihtoehto II eli lapsen yöpyminen etävanhemman luona vähintään 12 yönä kuukaudessa vastaa HE88/2018:ssä vuoroasumiselle esitettyä noin 40 prosentin asumisaikaedellytystä.

Vaihtoehto	Vuoroasumisen huomioiminen	Laskennallista asumistukea saavien osuus nykytilanteessa, prosenttia	Laskennallista asumistukea saavien osuus muutoksen jälkeen, prosenttia	Asumistukimenojen lisäys verrattuna nykytilaan, milj.e
Nykytila	Ei huomioida lainkaan	21 % (todelliset asumismenot) 27 % (enimmäismenot)		
Asumismenot = kyselyn antamat tiedot				
Perusvaihtoehto: Vuoroasuminen I	10 yötä/kk	16 %	27 %	51 Me
Vaihtoehtoiset mallit:				
Vuoroasuminen II	12 yötä/kk	15 %	26 %	44 Me
Vuoroasuminen III	8 yötä/kk	17 %	28 %	64 Me
Kaikki potentiaaliset	Vähintään 1 yö/kk	22 %	33 %	118 Me
Asumismenot = enimmäisasumismenot				
Perusvaihtoehto: Vuoroasuminen I	10 yötä/kk	20 %	36 %	75 Me
Vaihtoehtoiset mallit:				
Vuoroasuminen II	12 yötä/kk	19 %	35 %	66 Me
Vuoroasuminen III	8 yötä/kk	21 %	37 %	85 Me
Kaikki potentiaaliset	Vähintään 1 yö/kk	27 %	44 %	164 Me

Todellisuudessa kustannukset todennäköisesti asettuvat johonkin em. arvioiden väli- maastoon. Käyttäytymisvaikutusten huomioon ottaminen laskelmissa on hankalaa, ja niiden vaikutusta kustannuksiin on tässä yritetty haarukoida asettamalla vuoroasumiseen erilaisia kriteereitä – laajimmillaan niin, että vuoroasuviksi katsottiin kaikki ne lapset, jotka yöpyivät etävanhemman luona vähintään yhtenä yönä kuukaudessa. On todennäköistä, että osa etävanhemmista voisi asumistuen parantumisen myötä vaihtaa esimerkiksi tilavampaan asuntoon ja sen myötä pitää lapsia luonaan enemmän, niin että vuoroasumisen kriteerit täyttyisivät nykyistä suuremmalla osalla etävanhempia. Tässä esitetty maksimaalinen vaihtoehto eli lasten vuoroasumisen lisääntyminen kaikissa niissä perheissä, joissa lapsi tällä hetkellä yöpyy vähintään yhtenä yönä kuukaudessa etävanhemman luona, yliarvioi todennäköisesti huomattavasti vuoroasumisen kasvupotentiaalia. Asumisväljyys on vain yksi tekijä lasten asumisjärjestelyn taustalla, eivätkä vanhemmat välttämättä valitsisi lapsen vuoroasumista, vaikka vanhemmalla olisi mahdollisuus asumistukeen. Lisäksi on muistettava, että laskelmissa vuoroasu-

misen yleisyyttä koskevat tiedot perustuivat etävanhempien antamiin vastauksiin, joiden perusteella vuoroasuminen oli lähtökohtaisesti jo arvioitu suuremmaksi kuin lähi- vanhempien antamien vastausten perusteella.

6.3.4 Tarkistukset yleistä asumistukea saavien vastaajien rekisteritietoihin

Aineiston laatua tarkasteltiin vertaamalla rekisteritietoihin yhdistämisluvan antaneiden vastaajien vastausten osuvuutta yleisen asumistuen rekisterin tietoihin. Tarkastelu tehtiin vertaamalla vastaajien ilmoittamia tuloja, asumismenoja ja ruokakunnan kokoa yleisen asumistuen rekisterin tietoihin. Samalla tarkistettiin, kuinka lähelle laskelman myöntämät asumistuet osuivat Kelan myöntämiä oikeita asumistukia. Tarkastelu rajattiin tässä niihin vuokralla asuvien etävanhempien kotitalouksiin, joissa oli vuoroasuvia lapsia.

1 293 vastanneen etävanhemman joukosta valikoitui 131 sellaista vastaajaa, jotka täyttivät tähän vertailuun kuulumisen kriteerit. He siis olivat antaneet luvan tietojen yhdistämiseen, saivat asumistukea vastausvuonna ja olivat ilmoittaneet tulot, vuokran ja ruokakunnan koon vastauslomakkeella.

Heidän vastaustensa perusteella lasketuista asumistuista 66 prosenttia oli laskettavissa 10 euron tarkkuudella lomakkeen vastausten perusteella, ja yhteensä 83 prosenttia 50 euron tarkkuudella. Osalla vastaajista ruokakunnan koko oli vastauksissa erilainen kuin yleisen asumistuen rekisterissä. Rekisteritieto ruokakunnan koosta vastasi lomakkeella annettuja tietoja 113 vastaajalla. Heidän antamillaan tiedoilla asumistuen tarkkuus nousi 76 prosenttiin (10 euron tarkkuus) ja 50 euron tarkkuudella 95 prosenttiin. Ruokakunnan koko on ehkäpä suurin yksittäinen tekijä asumistuen määrityksessä. Myös asumismenojen ja ruokakunnan tulojen kohdalla oli eroja vastaajien antamissa vastauksissa suhteessa yleisen asumistuen rekisteriin. Asumismenot kuukausitasolla ilmoitti 50 euron tarkkuudella samoiksi kuin yleisen asumistuen laskelmalla 96 vastaajaa (73 % vastaajista) ja tulot ilmoitti 50 euron tarkkuudella yleisen asumistuen rekisteriin nähden 64 vastaajaa (69 % vastaajista).

Rekisteritietojen ja vastausten väliset erot johtuvat todennäköisesti useammasta eri tekijästä. Kyselylomakkeella kotitalouden tuloja tiedusteltiin tuloluokkien avulla, ja tässä laskelmassa on käytetty tuloina tuloluokan keskiarvoa, joten aivan tarkkoja tulotietoja vastaajilta ei ollut käytössä. Lisäksi rekisteritiedon asumistuki on saatettu määritellä sellaisella hetkellä, jolloin ruokakunnan tulot tai kotitalouden henkilöluku ovat olleet erilaiset kuin kyselyn toteutushetkellä. Virhettä ruokakunnan koossa aiheuttaa myös se, että tässä laskelmassa ei ole huomioitu ruokakuntaan 18 vuotta täyttäneitä lapsia.

7 Yhteenveto ja toimenpidesuosituks

7.1 Yhteenveto

Suomessa asuu lähes 280 000 lasta, jotka asuvat virallisen osoitetietonsa mukaan vain toisen vanhempansa kanssa. Enemmistö lapsista asuu virallisen osoitetietonsa mukaan äidin kanssa, joskin isän luona kirjoilla olevien lasten osuus on hitaasti kasvanut (THL 2020). Virallinen kirjoilla olo ei kuitenkaan kerro siitä, miten lapset tosiasiallisesti asuvat vanhempiensa kanssa. Yhä useammin erillään asuvat vanhemmat sopivat lapsen vuoroasumisesta eli siitä, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona.

Tiedot lasten vuoroasumisen yleisyydestä tai siitä, minkälaiset perheet sitä toteuttavat, ovat varsin puutteellisia. Tiedon puute vaikeuttaa mm. vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovituksen kehittämistä. Tämän tutkimushankkeen tavoitteena oli selvittää vuoroasumisen yleisyyttä ja taustatekijöitä sekä lapsen asumisjärjestelyihin liittyviä etuus- ja palvelujärjestelmän haasteita. Tätä varten eronneiden vanhempien keskuudessa toteutettiin kysely vuoden 2019 loppupuolella. Kyselyyn vastasi yhteensä 3 449 vanhempaa. Tämän ohella hankkeessa selvitettiin kansainvälistä lainsäädäntöä ja käytäntöjä lasten vuoroasumisen huomioimisesta sosiaaliturvassa. Maavertailussa tarkasteltiin vuoroasumisen vaikutuksia asumistukeen, lapsilisään, elatustukeen, toimeentulotukeen ja elatusavun määräytymiseen. Hankkeessa tehtiin lisäksi arvio asumistuen kustannusvaikutuksista, mikäli vuoroasuminen huomioitaisiin sen vanhemman asumistuessa, jonka luona lapsi ei virallisesti asu.

Vuoroasuminen on verraten yleistä mutta samalla sosioekonomiset erot ovat suuria

Tämän tutkimuksen mukaan lähes 30 prosenttia eroperheiden lapsista vuoroasuu. Vuoroasumisen mittarina käytettiin lapsen yöpymistä etävanhemman luona. Mikäli lapsi yöpyi vähintään 12 yötä kuukaudessa etävanhemman luona, lapsen asumisjärjestely katsottiin vuoroasumiseksi. Tämä kriteeri vastaa karkeasti vuoroasumisen rajana pidettävää 40 prosenttia lapsen asumisajasta (HE 88/2018). Mikäli vuoroasumille asetettu kriteeri olisi tätä matalampi, esimerkiksi 8 yötä kuukaudessa etävanhemman luona (noin 25 prosenttia lapsen asumisajasta), olisi vuoroasuvien lasten osuus kaikista eroperheiden lapsista tämän tutkimuksen perusteella noin 40 prosenttia. Tulokset lasten vuoroasumisen yleisyydestä Suomessa ovat samansuuntaisia

kuin muissa Pohjoismaissa tehdyt havainnot vuoroasumisesta. Ruotsalaistutkimuksen mukaan 35 prosenttia ja norjalaistutkimuksen mukaan 25 prosenttia eroperheiden lapsista asui vuorotellen kummankin vanhempansa kanssa (SCB 2014; Kitterød ym. 2015).

Vuoroasuminen on yleisempää 3–12-vuotiailla lapsilla, ja harvinaisempaa tätä nuoremmissa ja vanhemmilla lapsilla. Myös tältä osin suomalaisperheitä koskevat havainnot vastaavat muista tutkimuksista saatuja tuloksia. Pienten lasten vuoroasumisesta on kansainvälisestikin tietoa saatavilla vain vähän. Tässä tutkimuksessa nuorimmat lapset olivat iältään 1–2-vuotiaita. Vuoroasuvien lasten osuutta koskevat tiedot erosivat lähi- ja etävanhempien vastausten välillä jonkin verran: lähivanhempien vastausten mukaan runsas kymmenesosa ja etävanhempien vastausten perusteella lähes 30 prosenttia tämän ikäryhmän lapsista vuoroasui. Joka tapauksessa tulosten perusteella on selvää, että vuoroasuvia lapsia on kaikissa lasten ikäryhmissä; yleisintä se on alakouluikäisten lasten kohdalla.

Lapsen vuoroasuminen on vahvasti yhteydessä vanhempien sosioekonomiseen asemaan. Vuoroasuminen on sitä yleisempää, mitä korkeammin koulutettuja tai mitä paremmin toimeentulevia vanhemmat ovat. Kyse voi olla asenteista ja myönteisemmästä suhtautumisesta lapsen vuoroasumiseen, mutta mitä suuremmassa määrin myös taloudellisista resursseista: mahdollisuudesta jäädä asumaan eron jälkeen samalle asuinalueelle, hankkia riittävän iso asunto tai järjestää lapsen liikkuminen sopivimmalla tavalla.

Vuoroasuvien lasten vanhemmista valtaosa asuu lähellä lapsen toista vanhempaa. Tämä luonnollisesti helpottaa lapsen liikkumista kotien välillä. Samalla monet kahdesta kodista johtuvat käytännön ongelmat ovat vähäisempiä, jos esimerkiksi välimatka lapsen kummastakin kodista varhaiskasvatuspaikkaan tai kouluun on lyhyt, tai kun tavaroiden kuljettaminen kotien välillä sujuu helposti. Osa eroperheistä toteuttaa kuitenkin vuoroasumista pitkästä välimatkasta huolimatta. Pitkät välimatkat kasvattavat vanhempien huolehtimisvastuuta lapsen kulkemisesta kotien sekä kodin ja varhaiskasvatuksen tai koulun välillä ja lisäävät lapsen liikkumisesta aiheutuvia kustannuksia. Pitkä välimatka vanhempien kotien välillä voi kuitenkin myös olla este lapsen vuoroasumiselle, vaikka se muutoin olisi lapsen ja vanhempien toiveiden mukainen järjestely.

Pienituloisissa eroperheissä lasten vuoroasuminen on harvinaisempaa. Pienituloisuus ja vanhemman asumisolosuhteet ovat yhteydessä toisiinsa: pienituloiset vanhemmat asuvat muita useammin pienemmissä asunnoissa, välimatka lapsen kotien välillä on keskimäärin pidempi kuin paremmin ansaitsevilla vanhemmilla. Lisäksi suuremmalla osalla pienituloisista eroperheistä lapsen toinen vanhempi asuu eri paikkakunnalla pa-

remmin toimeentuleviin verrattuna. Heikkomat mahdollisuudet lapsen vuoroasumiseen näissä perheissä kytkeytyvät siten moniin eri tekijöihin. Lapsen vuoroasumisesta aiheutuu aina kustannuksia, jotka voivat olla yhteenlaskettuna suurempia kuin kustannukset, jotka aiheutuvat lapsen asumisesta vain yhdessä kodissa. Lasten yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta vuoroasumisen ja siitä aiheutuvien kustannusten huomioimista olisi erityisen tärkeää kehittää varsinkin asumistuessa ja toimeentulotuessa, jotka kohdistuvat pienituloisille talouksille. Vuoroasumisen kynnyksen madaltaminen tukisi lapsen mahdollisuutta läheisten suhteiden ylläpitämiseen kumpaankin vanhempaansa silloin, kun se on lapsen edun mukaista.

Puolet vuoroasuvien lasten vanhemmista on vahvistanut asumisjärjestelyn viranomaisella

Useimmat erillään asuvat vanhemmat ovat vahvistaneet sopimuksen lapsen asumisjärjestelyistä ja elatuksesta viranomaisella. Lapsen vuoroasumisesta sovitaan kuitenkin harvemmin virallisella sopimuksella. Yhtenä syynä tähän voi olla se, että vuoroasumisjärjestelyn valitsevat vanhemmat ovat muita erovanhempia useammin hyvässä väleissä keskenään (kts. esim. Poortman & van Gaalen 2017). Sopimuksen vahvistamatta jättämisen keskeisimmät syyt olivat kyselyn tulosten mukaan se, että sopimuksen vahvistaminen viranomaisella koettiin tarpeettomaksi ja että vanhemmat halusivat säilyttää joustavuuden lapsen asioista päätettäessä.

Sopimuksen virallistamiselle on olemassa etuusjärjestelmän toimintaan liittyviä perusteita. Joissain tilanteissa vanhempien etuuksien saaminen edellyttää sitä, että lapsen asumisesta ja elatuksesta on olemassa viranomaisen vahvistama sopimus. Sekä lasten että vanhempien elämässä tapahtuu kuitenkin lähes väistämättä aika ajoin muutoksia, jotka olisi hyvä huomioida lasten asumis- ja elatusjärjestelyissä. Mikäli sopimusten vahvistamiseen kannustetaan (tai sitä edellytetään), tulisikin huolehtia siitä, että myös virallisten sopimusten muuttaminen olisi tarvittaessa mahdollista ja sujuvaa. Kyselyn tulokset osoittavat, että etenkin elatussopimusten osalta näin ei kuitenkaan ole; neljännes vanhemmista kokee, että aiemmin tehtyjen elatussopimusten muuttaminen myöhemmin on vaikeaa. Kyselyn tulokset eivät kerro, johtuvatko sopimusten muuttamisen vaikeudet palveluiden saatavuuteen tai toimintaan vai esimerkiksi vanhempien väliseen vuorovaikutukseen liittyvistä syistä. Asiaa olisikin tarvetta selvittää tarkemmin.

Lasten kanssa keskustellaan vanhempien eron jälkeisistä asumisjärjestelyistä päätettäessä melko harvoin. Kyselyaineiston perusteella ei selviä miksi näin on, mutta taustalla olevia syitä on todennäköisesti useita erilaisia. Syitä olisi tarpeen selvittää tar-

kemmin. Tämän tutkimuksen perusteella ainakin lapsen iällä näyttäisi olevan merkitystä asiaan; mitä vanhempi lapsi on kyseessä, sitä useammin hänen kanssaan on keskusteltu asumisjärjestelyistä.

Lapsen kaksi kotia ja lapsiperheiden palvelut

Millä tavoin julkiset palvelut tukevat tai estävät lapsen vuoroasumista? Kyselyssä selvitettiin vanhempien kokemuksia lapsen asumisjärjestelyn aiheuttamista ongelmista varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa, koulussa sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Vanhempien tavallisimmin kohtaamat ongelmat koskivat pitkää välimatkaa tai hankalia liikenneyhteyksiä lapsen toisesta kodista varhaiskasvatukseen, esiopetukseen tai kouluun. Monet vanhemmat toivoivat koulukuljetuksen järjestymistä myös lapsen toisesta kodista esiopetukseen tai kouluun, tai vapaampaa mahdollisuutta valita lapsen lähikoulu sopivan matkan päästä kummastakin kodista. Joissakin kunnissa onkin tarjottu koulukuljetusmahdollisuutta myös etävanhemman kodista lapsen kouluun. Käytännössä kuntien harkintavalta palvelun tarjoamisessa lisää kuitenkin perheiden eriarvoisuutta palvelujen saamisessa. Koska velvollisuutta esimerkiksi koulukuljetuksen järjestämiseen etävanhemman luota kouluun ei ole, nekin etävanhemmat, joiden luota koulukuljetus oli järjestynyt, pitivät palvelun saamista epävarmana.

Varhaiskasvatusikäisten lasten vanhemmat pitivät ongelmallisena myös sitä, että vuoroasuvan lapsen varhaiskasvatukseen osallistuminen tai päivittäinen hoitoaika vaihtelivat. Vaihtelumahdollisuus voi toisaalta tuoda joustavuutta järjestelyihin, kun vanhemmat pystyvät sovittamaan vuorollaan yhteen työaikaansa ja lapsen osallistumista varhaiskasvatukseen: esimerkiksi esiopetuksen 'tiukka' aikataulu aiheutti ongelmia vuorotyötä tekeville vanhemmalle silloin, kun lapsi asui vanhemman luona. Toisaalta myös varhaiskasvatuksessa lapsilla on päivärytmi, ja kovin vaihteleva osallistuminen varhaiskasvatukseen voi kuormittaa lasta.

Monet vanhemmat nostivat esiin tiedonsaannin ongelmat sekä varhaiskasvatuksen, koulun ja sosiaali- ja terveyspalveluiden kohdalla. Lasta koskevat tiedot eivät kulke-neet sujuvasti lapsen etävanhemmalle, ja tietojen välittäjänä toimiminen kuormitti lähivanhempaa. Tiedonkulun katkokset kaventavat etävanhemman mahdollisuuksia osallistua lapsen arkeen ja lapsesta tehtäviin päätöksiin. Viestien lähettäminen vain lähivanhemmalle tukee myös käytäntöjä, joissa lähivanhempi huolehtii suurimmasta osasta lapsen tarvitsemista palveluista ja lapsen asiointiin liittyvät kuljetukset ja kulut saattavat jäädä yksin lähivanhemman hoidettaviksi.

Palveluissa kohdatut ongelmat ja haasteet olivat tavallisempia niissä eroperheissä, joissa lapset asuvat etävanhemman luona jonkin verran, mutta vähemmän kuin vuoroasumisen edellyttämät vähintään 12 yötä kuukaudessa. Tämä johtuu todennäköisesti ainakin osittain siitä, että vuoroasuvien lasten vanhemmat ovat pystyneet järjestämään asumisensa ja lapsen liikkumisen sopivalla tavalla. Matka lapsen kodista etävanhemman luokse oli keskimäärin pidempi niillä lapsilla, jotka viettävät aikaansa etävanhemman luona jonkin verran mutta eivät vuoroasu. Vuoroasuviin lapsiin verrattuna näistä lapsista suurempi osa asuu eri paikkakunnalla kuin lapsen etävanhempi. On mahdollista, että vuoroasuminen lisääntyisi myös näissä perheissä, jos vuoroasumiseen liittyviin käytännön ongelmiin olisi tarjolla ratkaisuja. Varhaiskasvatuksen järjestämistä tai koulukuljetusta koskevissa toiveissa tuli esiin, kuinka osa vanhemmista arveli, että lapsi voisi asua enemmän etävanhemman luona, jos lapsen olisi mahdollista saada varhaiskasvatuspaikka myös etävanhemman kodin läheltä, tai mikäli koulukuljetus järjestyisi myös etävanhemman luota.

STM:n työryhmän selvityksessä vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen ongelmakohtista todettiin, että kunnat voivat halutessaan tarjota palveluja nykyistä laajemmin myös etävanhemman kotiin tai niille lapsille, jotka eivät ole kunnan asukkaita (STM 2018). Työryhmä myös totesi, että lapsen tarvitsemat sosiaali- ja terveyspalvelut tulisi järjestää lapsen molemmissa kodeissa riippumatta siitä, sijaitsevatko ne yhden vai kahden kunnan alueella (emt., 48). Tämän tutkimuksen perusteella lapsen toisen vanhemman asuminen eri paikkakunnalla on eroperheissä varsin tavallista. Lähes 40 prosenttia etävanhemmista asuu eri paikkakunnalla kuin lapsi. Vuoroasuvan lapsen etävanhempien kohdalla tämä on kuitenkin harvinaisempaa, ja valtaosa etävanhemmista asuu samalla paikkakunnalla kuin lapsi. Noin joka seitsemännän vuoroasuvan lapsen toinen vanhempi asuu eri paikkakunnalla.

Vanhemman asuminen eri paikkakunnalla tuo myös sosiaali- ja terveyspalvelujen saamiseen omat haasteensa. Vanhemmat kertoivat vaikeuksista saada lapselle terveyspalveluja omasta kunnastaan – esimerkiksi lapsen hoidon järjestymistä terveyskeskuksessa. Muutamat etävanhemmat olivat kohdanneet ongelmia lapsiperheiden sosiaalipalvelujen saamisessa omassa kunnassaan silloin, kun lapsi asui virallisesti toisessa kunnassa. Etävanhempi ei esimerkiksi ollut voinut saada oman kuntansa lastensuojelun palveluja, kun lapsen kotikunta oli muu kunta.

Vaikka kuntien tulisi jo nykyisen lainsäädännön puitteissa tarjota sosiaali- ja terveyspalveluja niitä tarvitseville lapsille lapsen asuinkunnasta riippumatta, tämä ei käytännössä näytä aina toteutuvan. Näissä palveluissa ei ehkä myöskään aina tunnisteta sitä, että palvelujen saamista koskevilla rajauksilla on vaikutusta lapsen muiden oikeuksien toteutumiseen: esimerkiksi lapsen mahdollisuuteen asua kummankin van-

hempansa luona. Toisaalta samalla vanhemmat tarvitsevat riittävästi tietoa siitä, min-kälaisia vaikutuksia lapsen asumispaikan valinnalla on esimerkiksi palvelujen kan-nalta.

Vuoroasumisen huomioimisen kustannusvaikutuksia tarkasteltiin yleisen asumistuen osalta

Tutkimushankkeessa selvitettiin vuoroasumisen huomioimisesta aiheutuvia sosiaali-turvajärjestelmän uudistamisen kustannusvaikutuksia yleisen asumistuen osalta. Las-kelmissa arvioitiin asumistukimenojen kasvua, mikäli vuoroasuvat lapset huomioitai-siin etävanhempien asumistuessa. Nykytilanteessa lapsi voi kuulua vain yhteen ruo-kakuntaan, vaikka hän asuisi lähes yhtä paljon kummankin vanhempansa luona. Ar-viot perustuivat kyselyaineiston tietoihin vuoroasuvien lasten osuuksista sekä erilli-seen Kelan muodostamaan väestötasoiseen eroperheiden rekisteriaineistoon. Laskel-miin sisältyy erilaisia epävarmuustekijöitä. Vuoroasumisen yleisyyttä koskevat tiedot ovat peräisin etävanhempien kyselyaineistosta, jossa vastausprosentti jäi matalam-maksi kuin lähivanhempien aineistossa. Muutosten käyttäytymisvaikutusten arviointi on ylipäättään haasteellista: vuoroasuminen voi asumistukimahdollisuuden myötä li-sääntyä niissä eroperheissä, joissa se ei tähän asti ole ollut mahdollista esimerkiksi etävanhemman pienen asunnon vuoksi. Tätä pyrittiin haarukoimaan esittämällä arvi-oita erilaisilla vuoroasumisoletuksilla.

Laskelmiin liittyvistä epävarmuuksista huolimatta on selvää, että asumistukimenot tuli-sivat uudistuksen myötä kasvamaan. Eri laskelmavaihtoehtojen perusteella menot kasvaisivat noin 51–85 miljoonalla eurolla vuodessa. Tämä merkitsisi noin 3,4–5,7 prosentin kasvua asumistukimenoihin. Arvioissa ei otettu huomioon muutosten heijas-tusvaikutuksia. Vuoroasuvan lapsen huomioiminen etävanhemman asumistuessa vä-hentää todennäköisesti jossain määrin tarvetta kattaa toimeentulotuen avulla etävan-hemman keskimääräistä suurempia asumiskustannuksia. Korkeampi asumistuki vä-hentää toisaalta etävanhemman asumismenoja, ja voi siten vaikuttaa esimerkiksi elä-tusavun määräytymiseen.

Lasten vuoroasumista koskevaa tietoa tarvitaan lisää

Lasten vuoroasumista tai ylipäättään vanhempien eron jälkeisiä asumisjärjestelyjä koskevaa tutkimusta on tehty Suomessa vain vähän. Tässä tutkimushankkeessa ero-perheiden keskuudessa tehty valtakunnallinen kysely paikkaa osin tätä puutetta. On kuitenkin selvää, että monet tärkeät kysymykset, kuten vaikkapa vuoroasumisen vai-kutus lapsen ja vanhempien hyvinvointiin kaipaavat lisätutkimusta.

Tämän tutkimuksen perusteella THL:n tilastoimien lasten huolto- ja tapaamissopimusten perusteella tehdyt arviot vuoroasumisesta antavat selvästi puutteellista tietoa ilmiön laajuudesta. Noin puolet vuoroasuvien lasten vanhemmista oli vahvistanut lapsen asumista koskevan sopimuksen viranomaisella. Lisäksi lähes viidesosalla niistä, jotka ovat vahvistaneet sopimuksen, aiemmin sopimuksessa sovittu asumisjärjestely ei enää vastannut lapsen tämänhetkistä asumisjärjestelyä. Lapsen vuoroasumisesta on tällä hetkellä mahdollista saada tieto väestötietojärjestelmään. Tämä lisännee mahdollisuuksia saada tietoa vuoroasuvien lasten perheistä. Koska rekisteröidyksi tulee kuitenkin todennäköisesti vain osa vuoroasumisesta, eikä merkintä välttämättä anna oikeaa kuvaa lasten tosiasiallisista asumisjärjestelyistä, ovat kyselytutkimukset jatkossakin tärkeä tietolähde vuoroasumisesta ja sen yleisyydestä. Suomessa toteutetaan useita laajoja tiedonkeruita, joihin lienee mahdollista liittää lasten vuoroasumista samoin kuin muitakin kotitalouden ulkopuolisiin jäseniin ulottuvia hoivavastuita selvittäviä kysymyksiä.

7.2 Toimenpidesuosituksset

Uudessa lapsenhuoltolaissa vuoroasuminen on kirjattu yhdeksi tavaksi järjestää lapsen asuminen silloin, kun vanhemmat asuvat erillään. Laki tuo näin näkyväksi käytännön, jota yhä useammissa eroperheissä nykyisin jo toteutetaan. Vuoroasuvalla lapsella on käytännössä kaksi kotia, mutta monissa etuuksissa ja palveluissa lapsen virallinen kotiosoite ratkaisee sen, kummallako vanhemmalla on oikeus saada lapseen liittyvää etuutta tai mistä palveluja on mahdollista saada. Vuoroasumisen huomioiminen edellyttää monien sosiaalietuuksien ja oikeuksien määräytymisperusteiden uudelleenarviointia ja pohdintaa siitä, miten jaettua vanhemmuutta voidaan tukea silloin, kun vanhemmat elävät eri kotitalouksissa.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja perustuslaki luovat pohjan sille, että lapsen etu ja yhdenvertainen kohtelu otetaan huomioon kaikessa lasta koskevassa lainsäädännössä ja päätöksenteossa. Lapsen edun toteutumisen tulee olla kantava periaate myös sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja toimeentuloturvaan uudistettaessa. Vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että lasten erilaisia asumisjärjestelyjä tulisi kohdella tasavertaisesti ja niin, että vanhemmat voivat tehdä lapsen asumista koskevia ratkaisuja lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta ilman että ratkaisut riippuvat perheen sosioekonomisesta asemasta tai asuinkunnasta.

Tällä hetkellä vuoroasumisen ja sosiaaliturvan yhteensovittamiseen liittyy useita ongelmakohtia eikä vuoroasuvia lapsia tai heidän vanhempiaan kohdella yhdenvertaisesti. Tuleva sosiaaliturvauudistus antaa erinomaisen tilaisuuden tarkastella lapsiperheille kohdennettuja etuuksia ja muokata niitä niin, että lapsen etu toteutuu aiempaa

paremmin ja vuoroasuvan lapsen molempien vanhempien oikeudet sosiaaliturvaan tunnustetaan. Tämä tarkoittaa kotitaloutta koskevien käsitysten laajentamista niin, että kotitalouteen voidaan lukea siellä tosiasiallisesti asuvia perheenjäseniä, vaikka nämä olisivat virallisesti kirjoilla muualla. Yhtä lailla lapsiperheiden palveluissa vanhempaa ja lasta olisi tarkasteltava palvelujen saantiin oikeuttavana perheenä silloin, kun vanhempi osallistuu lapsen hoivaan huolimatta siitä, asuuko vanhempi samassa osoitteessa, jossa lapsi on kirjoilla vai ei.

Kyselytulosten sekä hankkeessa toteutetusta kansainvälisestä vertailusta esiin nousseiden havaintojen perusteella tutkimusryhmä on päättänyt esittämään seuraavia toimenpidesuosituksia:

I Vuoroasumisen huomioiminen perheiden tukimuodoissa ja vanhempien yhdenvertainen kohtelu

Lasten erilaisia asumisjärjestelyjä tulee kohdella tasavertaisesti ja niin, että vanhemmat voivat tehdä lapsen asumista koskevia ratkaisuja lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta eivätkä ratkaisut ole riippuvaisia perheen sosioekonomisesta asemasta. Vuoroasumisen mahdollisuuksien turvaaminen on keskeistä pienituloissa talouksissa, joissa taloudellisten resurssien puute (esimerkiksi pieni asunto, lapsen kulkemisesta aiheutuvat kustannukset) saattaa nykyisin estää lapsen vuoroasumisen. Kahdessa kodissa asuvien lasten vanhempien yhdenvertainen kohtelu perheiden tukimuodoissa edistää todennäköisesti myös vanhempien keskinäistä sopuisuutta ja sitä kautta tukee lapsen edun toteutumista.

Vanhempien tasa-arvoista kohtelua ja lapsen vuoroasumista voidaan tukea seuraavilla toimenpiteillä:

- Asumistuen merkitys pienituloisissa perheissä on suuri. Asumistukijärjestelmää tulee kehittää niin, että vuoroasuvat lapset otetaan huomioon myös etävanhemman asumistuessa kotitaloudessa asuvina lapsina.
- Koulukuljetusmahdollisuus tulee tarjota vuoroasuvalla lapselle myös etävanhemman kodista. Tämän rinnalla on pohdittava, olisiko vuoroasuvan lapsen vanhemmille tarjottava mahdollisuus valita, kumman kodin perusteella ratkaistaan lapsen lähikoulu. Tämä voi osaltaan vähentää kuljetustarvetta lapsen toisesta kodista kouluun.
- Selvitetään mahdollisuutta jakaa lapsilisä vanhempien kesken.

Ehdotettuihin toimenpiteisiin liittyviä huomioita ja jatkoselvitystarpeita:

- Lapsilisän jakaminen vanhempien kesken on osin haasteellista järjestelmään liittyvien piirteiden vuoksi. Vanhempien keskinäiseen sopimukseen perustuva jakaminen lienee toteuttavissa melko helposti, mutta jakamismahdollisuuden laajempi käyttöönotto edellyttää todennäköisesti lapsilisäjärjestelmän perusteellisempaa uudistamista ja mm. lasten lukumäärään ja yksinhuoltajuuteen liittyvien korotusten uudelleen arviointia (esimerkiksi Ruotsin mallin mukaan, jossa monilapsisten perheiden tuki maksetaan lapsilisän rinnalla erillisenä tukena).
- Koulukuljetustuen laajentamisesta aiheutuvat kustannusvaikutukset edellyttävät jatkoselvitystä.
- Esitettyjen muutosten käyttäytymisvaikutusten arviointi on haasteellista: osa vuoroasuvien lasten vanhemmista voisi esimerkiksi haluta muuttaa kauemmas edullisemmalle asuinalueelle, jos lapsen kuljetus esiopetukseen tai kouluun järjestyisi.
- Esitetyt muutokset edellyttävät sitä, että vuoroasuminen on todennettavissa, esimerkiksi lapsen huoltoa ja tapaamista koskevalla viranomaisen vahvistamalla sopimuksella tai oikeuden päätöksellä. Tämä lisänee jonkin verran sosiaalitoimen ja lastenvalvojien työtä.

II Palvelujärjestelmän kehittäminen

Palvelujärjestelmä voi osaltaan tukea vanhemmuuden jakamista ja lapsen edun toteutumista eroperheissä. Vuoroasuvan lapsen vanhemmat eivät aina saa palveluja omasta kunnastaan silloin, kun lapsi asuu eri kunnassa. Vaikka kunnat ovat voineet halutessaan tarjota palveluja myös eri kunnassa asuvalle lapselle, kuntien itsenäinen harkintavalta kunnallisten palvelujen tarjoamisessa asettaa perheet keskenään eriarvoiseen asemaan. Vanhempien kohtaamat ongelmat eivät aina kuitenkaan johdu kuntarajoista. Vanhemmat kertoivat tiedonsaannin ongelmista lapsen varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa, koulunkäynnissä sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tiedonkulun katkokset kaventavat etävanhemman mahdollisuuksia osallistua lapsen arkeen ja lapsesta tehtäviin päätöksiin sekä kuormittavat lähivanhempaa. Osa vanhemmista kaipasi myös tukea ja neuvoja lapsen asumisjärjestelyihin ja elatukseen liittyvissä asioissa, sekä ylipäättään tietoa eron taloudellisista ja muista seurauksista, vaikutuksista etuuksiin ja eron jälkeiseen lapsen hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä.

Palvelujärjestelmää voidaan kehittää tunnistamaan vuoroasuvien lasten ja lasten vanhempien tarpeet seuraavilla toimenpiteillä:

- Vuoroasuvan lapsen vanhemman tulee saada asuinkuntansa tarjoamia lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalveluja, vaikka lapsi on kirjoilla eri kunnassa.
- Osa vanhemmista arveli hyödyntävänsä mahdollisuutta kahteen varhaiskasvatuspaikkaan ja kahdella varhaiskasvatuspaikalla olevan vaikutusta lapsen asumiseen. Jatkossa on syytä selvittää tarkemmin kahdessa eri kunnassa järjestettävän lapsen varhaiskasvatuksen mahdollisuuksia, siihen liittyviä haasteita ja vaikutuksia erityisesti lapsen näkökulmasta.
- Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, koulun sekä sosiaali- ja terveystalveluiden sähköisiä viestipalveluja tulee kehittää niin, että lasta koskevat tiedot ovat kummankin huoltajan saatavilla.
- Nykyisin apua tarjotaan eroperheille useissa lakisääteisissä sekä niitä täydentävissä järjestöjen, seurakuntien ja yksityisten toimijoiden palveluissa. Eroperheiden palveluja tulee kehittää niin, että apua ja tukea on saatavilla yhdestä paikasta sekä oikea-aikaisesti. Olemassa olevista eropalveluista tiedottamista tulee parantaa.
- Kyselyssä noin puolet vanhemmista ilmoitti keskustelleensa lapsen kanssa asumisjärjestelystä. Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta viimeiset muutokset vahvistivat entisestään lapsen osallisuutta ja velvoittavat myös vanhempia. Lastenvalvojien ja sosiaalitoimen ohjeistusta ja valmiuksia tulee kehittää niin, että he pystyvät paremmin ohjaamaan vanhempia huolehtimaan lapsen osallisuudesta. Erityisen tärkeää on tukea vanhempia siinä, että lapsen kanssa keskustelu tapahtuu niin, ettei lasta vastuuteta vanhempien ratkaisuista.

Ehdotettuihin toimenpiteisiin liittyviä huomioita ja jatkoselvitystarvetta:

- Suunniteltu sote- palvelujen järjestämisvastuun siirto maakunnille (hyvinvointialueille) poistane osittain kuntarajoihin liittyviä ongelmia palvelujen saamisessa. Erityistä huomiota tulee silti kiinnittää tietojen sujuvaan siirtymiseen ja palvelujen koordinointiin eri yksiköiden välillä samoin kuin hoitosuhteiden pysyvyyden varmistamiseen. Pitkäkestoisissa, pitkäjänteistä hoitosuhdetta tai perheiden tilanteeseen syvempää perehtymistä vaativissa palveluissa palvelujen tarjoaminen eri yksiköistä ei liene lapsen edun mukaista muutoin kuin akuuteissa tilanteissa.
- Kahden varhaiskasvatuspaikan mahdollisuutta koskevassa pohdinnassa on erityisen tärkeää arvioida uudistuksen vaikutuksia lapsen hyvinvoinnin kannalta, ja ottaa huomioon mahdollisesti erilaiset vaikutukset lapsen iästä ja kehitysvaiheesta riippuen.

- Vanhempien kannustaminen sähköisten viestipalveluiden käyttöön ja järjestelmien kehittäminen niin että vanhempien on helppo rekisteröityä järjestelmään. Osalla vanhempia kynnys ottaa käyttöön sähköisiä viestipalveluja voi olla korkea kieli- tm. syistä.
- Eroperheille on tarjolla erilaisia järjestöjen ja kuntien tarjoamia tuki- ja neuvontapalveluja. Osa vanhemmista ei ehkä osaa hakeutua palveluihin, ja on tarpeen selvittää tarkemmin, mitä esteitä palvelujen saamisessa on ja miten tukea tarvitsevat voidaan paremmin ohjata palveluihin.
- Eroperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamista tulee vahvistaa niin, että asiakkaat saavat eron yhteydessä tarvitsemaansa ammattitaitoista juridista ja psykososiaalista apua. Eroon liittyvää koulutusta olisi hyvä kehittää edelleen osana sosiaali- ja terveysalan peruskoulutusta ja täydennyskoulutusta.
- On tarpeen selvittää alueellisia eroja perheille tarjolla olevissa lastenvalvojan ja sosiaalitoimen palveluissa ja niiden saavutettavuudessa. Alueelliset erot lisäävät osaltaan lasten eriarvoisuutta.
- Lastenvalvojien työtä on mahdollista tukea eri tavoin. Selvitetään mahdollisuuksia kehittää moniammatillisten tiimien tarjoamaa tukea yli kuntarajojen (esimerkiksi verkkoympäristöjä hyödyntämällä) erityisesti palvelemaan niitä lastenvalvojia, jotka työskentelevät ilman työyhteisöä. On myös tarpeen kehittää materiaaleja lastenvalvojille lapsen osallisuuden edistämiseksi ja vanhempien tukemiseksi.

III Tutkimus- ja tiedonkeruutarve

Vuoroasumisen kehityksestä ja seurauksista tarvitaan jatkossakin tietoa mm. sosiaali- turvajärjestelmän kehittämisessä. Vuoroasumisesta ja erityisesti sen vaikutuksista sekä lapsen että vanhempien hyvinvointiin on edelleen saatavilla varsin vähän kansainvälistä tutkimustietoa, ja Suomesta tietoa ei ole juuri lainkaan. Ohut tietopohja vaikeuttaa myös vuoroasumista ja lapsen asumisjärjestelyjä koskevan viranomaissuositusten laatimista.

- Vuoroasumisen vaikutuksia erityisesti lapsen ja vanhempien hyvinvoinnin kannalta tarkastelevalle tutkimukselle on suuri tarve. Pienten lasten vuoroasumista on kansainvälisestikin tutkittu vain vähän. Lisäksi pitkittäistutkimusta lasten asumisjärjestelyistä ja niiden vaikutuksista ei ole tehty juuri lainkaan.
- Vuoroasuvan lapsen vanhemmista harvempi vahvistaa lapsen asumista koskevan sopimuksen viranomaisella. On siis hyvä huomioida, että vuoroasumisen tilastointi sosiaalitoimessa vahvistettujen sopimusten perusteella tulee jatkossakin kattamaan vain osan vuoroasumisjärjestelyyn päätyneistä eroperheistä.

- Jatkossa on selvitettävä, missä määrin vuoroasumista tai lapsen asumisjärjestelyjä koskevia kysymyksiä on mahdollista sisällyttää käynnissä oleviin laajoihin tiedonkeruisiin.

IV Uudistusten huolellinen vaikutusten arviointi

Mikäli jatkossa pyritään viemään eteenpäin vuoroasumisen huomioimista eri etuuksissa tai perheiden tukimuodoissa, tarvitaan huolellinen vaikutusten arviointi. Arvioinnin tulee olla laaja-alainen, monesta eri näkökulmasta lapsen vuoroasumisen vaikutuksia tarkasteleva. Arvioinnissa on huomioitava erityisesti:

- Lapsivaikutusten arviointi; erityisen tärkeää on ottaa huomioon se, että lapseen kohdistuvat vaikutukset voivat vaihdella lapsen iän, kehitysvaiheen ym. tekijöiden mukaan
- Haavoittuvassa asemassa olevat perheet
- Vaikutusten arviointi eri tuloryhmissä. Esimerkiksi matalan keskitulon perheet sijoittuvat usein tulosidonnaisten etuuksien saamisen tai tuloperusteisten maksujen määräytymisen rajakohtiin
- Perheiden vaihtuvat ja erilaiset elämäntilanteet
- Eri etuuksien ja palveluiden heijastusvaikutukset
- Muutosten käyttäytymisvaikutukset

Liitteet

Liite 1. Kelan rekisteriaineistoon perustuva arvio vuoroasuvien lasten lukumäärästä eri ikäryhmissä

Taulukossa on arvioitu kyselyn antamien tietojen ja Kelan muodostaman rekisteriaineiston (kts. luku 1.5.2) pohjalta vuoroasuvien lasten lukumääriä lasten eri ikäryhmissä. Arviot perustuvat lähivanhempien antamiin vastauksiin vuoroasuvien lasten osuuksista. Kelan muodostaman rekisteriaineiston perusteella yhteensä 221 353 iältään 0–17-vuotiasta lasta asuu vain toisen vanhempansa kanssa³.

Vuoroasuva = vähintään 12 yötä/kk etävanhemman luona

Liitetaulukko. Kelan rekisteriaineistoon perustuva arvio vuoroasuvien lasten lukumäärästä

	Asumisjärjestely	Osuus ikäryhmästä kyselyaineistossat	Lukumääräarviot
Varhaiskasvatus-esiopetusikäiset lapset 1-6-vuotiaat	Vuoroasuva lapsi	23 %	10.395
	1-11 yötä etävanhemman luona	48 %	21.610
Alakouluikäiset lapset 7-12-vuotiaat	Vuoroasuva lapsi	28 %	24.912
	1-11 yötä etävanhemman luona	54 %	48.373
Yläkouluikäiset ja tätä vanhemmat lapset 13-17-vuotiaat	Vuoroasuva lapsi	17 %	14.827
	1-11 yötä etävanhemman luona	46 %	39.673
Yhteensä 1-17-vuotiaat	Vuoroasuva lapsi	23 %	50.134
	1-11 yötä etävanhemman luona	50 %	109.655

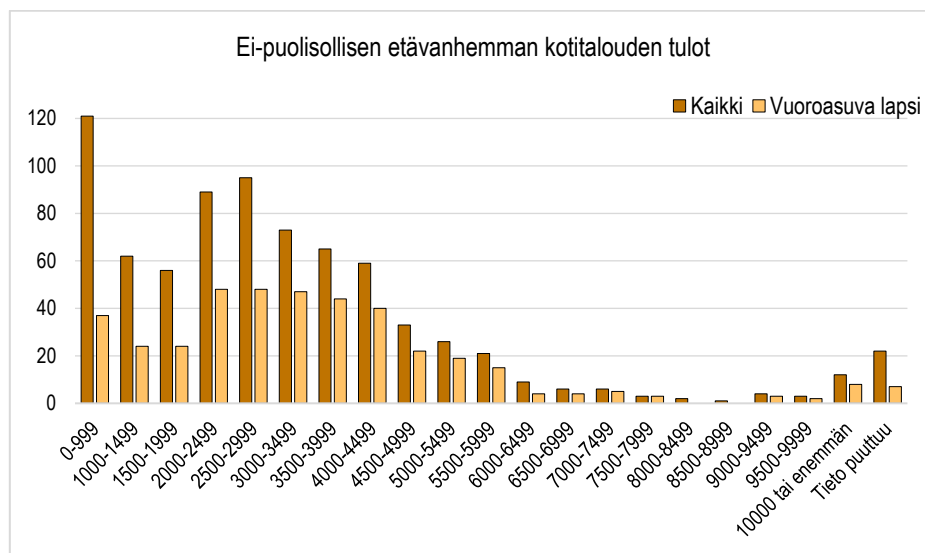
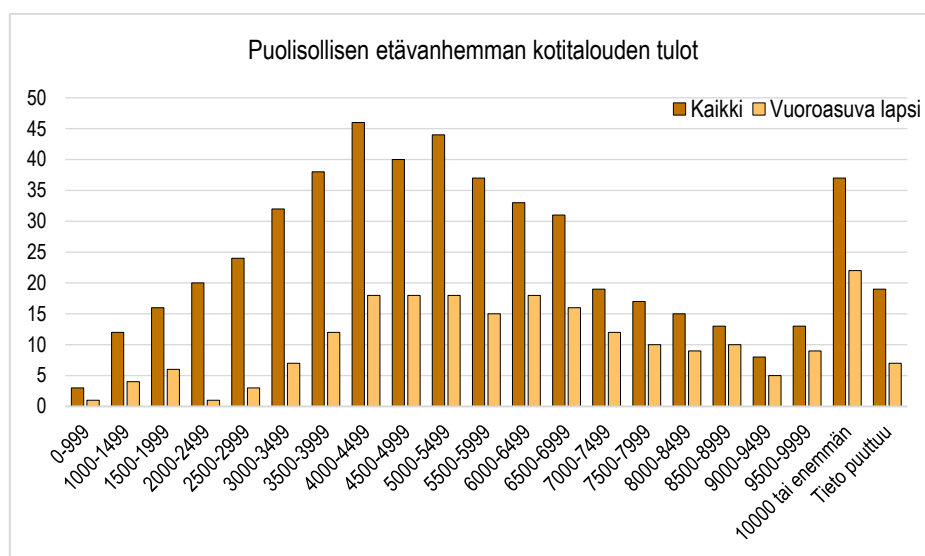
Yllä esitetyn arvion perusteella vuoroasuvien lasten (1–17-vuotiaat) lukumäärä väestössä on noin 50 000 lasta.

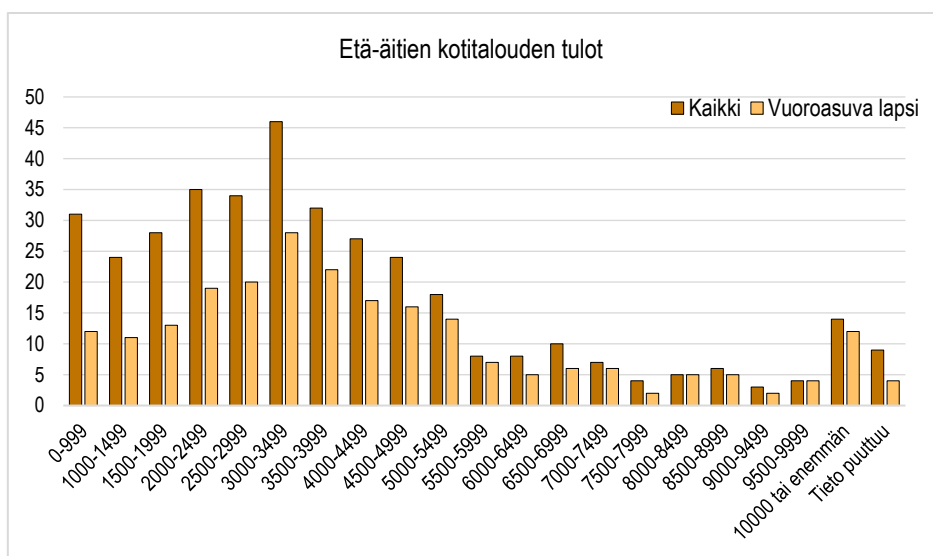
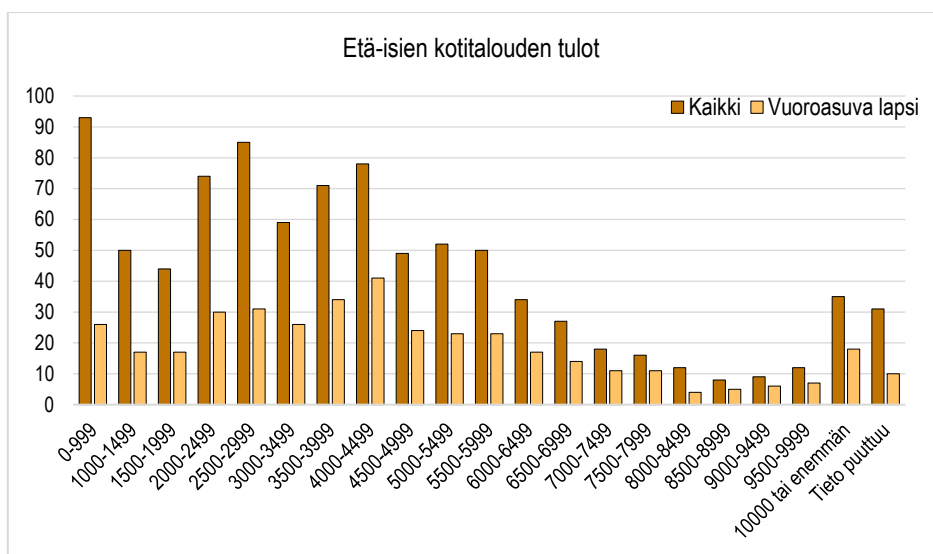
Jonkin verran etävanhemman luona asuvien (1–11 yötä/kk) lasten lukumäärä on noin 110 000 lasta.

³ Kelan rekisteriaineiston perusteella vain toisen vanhempansa kanssa asuvien lasten lukumäärä on pienempi kuin Tilastokeskuksen Perheet-tilaston perusteella arvioitu lasten lukumäärä (Perheet-tilaston perusteella noin 280 000 lasta asuu joko yksinhuoltajan perheessä tai uusperheessä, jossa perheen toinen aikuinen ei ole lapsen vanhempi). Eroa selittävät todennäköisesti ainakin osittain Kelan aineistoon tehdyt rajaukset, mm. se, että lapsen kummankin vanhemman tuli olla elossa ja asua Suomessa.

Liite 2. Etävanhempien kotitalouksien tulojakaumat erilaisissa talouksissa

Alla on esitetty etävanhempien kotitalouksien tulojakaumia eri talouksissa sen mukaan, asuuko etävanhempi yksin vai puolison kanssa, sekä etävanhemman sukupuolen mukaan (ruokakuntien lukumäärä tuloluokassa). Vuoroasuvan lapsen kriteerinä on tässä käytetty lapsen yöpymistä vähintään 10 yötä/kk etävanhemman luona.

Lähteet

Aaltonen, A-K. (2009). Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa. Helsinki: Edita.

Bacchi, C. (2009). *Analysing Policy. What's the problem represented to be.* Adelaide: University of Adelaide.

Ervasti, K. (2018). *Lakimies, oikeus, yhteiskunta. Oikeus yhteiskunnallisena käytäntönä.* Helsinki: Edita.

Gottberg, E. (1995). *Perhe, elatus ja sosiaaliturva. Tutkimus yksityisen ja julkisen elatusvastuun rajoista, rakenteesta ja toimivuudesta. Yksityisoikeuden sarja A: 80.* Turun yliopisto: Oikeustieteellinen tiedekunta.

Haapanen, M. & Hakovirta, M. (2020). *Lapsen vuoroasuminen ja sosiaaliturva. 11 maan vertailu. Työpapereita 156.* Helsinki: Kela.

Hakalehto, S. (2018). *Lapsioikeuden perusteet.* Helsinki: Alma Talent.

Hakovirta M. (2019). *Vuoroasuminen ja lapsen elatusapu Pohjoismaissa.* Helsinki: Valtioneuvosto, Policy Brief.

Hakovirta, M. & Haapanen, M. (2020). *Vignette data in a comparative child maintenance study. Invest Working paper 2.* Turku: University of Turku.

Hakovirta, M., Haataja, A., Eydal, G. & Rostgaard, T. (2016). *Fathers' rights to family cash benefits in Nordic countries.* In: Eydal, G. & Rostgaard, T. (eds.) *Fatherhood in the Nordic Welfare states. Comparing care policies and practice.* Bristol: Policy Press.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2011). *Nordic family policy and shared parenthood. European Journal of Social Security* 13(2): 247–266.

Hakovirta, M. & Skinner, C. (2020) *A comparative analysis of shared physical custody and child maintenance.* In: Bernardi, L. & Mortelmans, D. (eds.), *Shared Physical Custody: Interdisciplinary Theoretical and Empirical Insights in Custody Arrangements.* Springer. (tulossa)

HS 27.3.2020. *Uusperheiden lapset muodostavat pahimmillaan pitkiä tartunta-ketjuja – HS kysyi, pitäisikö eroperheen lapsen asua toisen vanhemman luona?* Helsingin Sanomat 27.3.2020. Saatavana: <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006454571.html>>.

HS 12.4.2020. Poikkeusaika osuu erityisen raskaasti yksinhuoltajien ja uusperheiden arkeen: ”On kyllä ollut aika haastavaa”. Saatavana: <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006472156.html>>.

HS 11.9.2020. Äiti esti isän ja tyttären tapaamiset koronaviruksen varjolla – tuomioistuimet ratkoneet eroperheiden tapaamisriitoja epidemian aikaan. Saatavana: <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006631721.html>>.

Kela 2020a. Elatustuki. <<https://www.kela.fi/elatustuki>> (päivitetty 2.1.2020).

Kela 2020b. Toimeentulotuen vuoroasumista koskeva etuusohje (päivitetty 28.10.2020).

Kitterød, RH., Lyngstad, J., Lidén, H. & Wiik, KA. (2015). Praktiseres delt bosted for barn av andre foreldregrupper enn før? Reports 2015/3. Oslo: Statistics Norway.

Kitterød, RH. & Wiik, KA. (2017). Shared residence among parents living apart in Norway. *Family Court Review* 55(4): 556–571.

Koulu, S. (2014). Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset: Oikeuden rakenteet ja sopivat perheet. Vantaa: Lakimiesliiton kustannus.

Lyngstad, J., Kitterød, RH. & Nymoen, EH. (2014). Bosted og samvær 2002, 2004 og 2012. Endringer i ansvar og omsorg for barna når mor og far bor hver for seg. Rapporter 2014/2. Oslo: Statistics Norway.

Meyer, D., Cancian, M. & Cook, ST. (2017). The growth in shared custody in the United States: Patterns and implications. *Family Court Review* 55(4): 500–512.

Miettinen, A., Saarikallio-Torp, M., Räsänen, T., Korpela, T. & Sihvonen, E. (2019). Lapsiperheet – katsaus lapsiperheiden taloudelliseen tilanteeseen, asumiseen ja vanhemmuuden haasteisiin. Julkaisematon raportti, Kela.

Pajulammi, H. (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.

Polak, S. & Saini, M. (2019). The complexity of families involved in high-conflict disputes: A postseparation ecological transactional framework. *Journal of Divorce & Remarriage* 60(2): 117–140.

Poortman, A-R. & van Gaalen, R. (2017). Shared residence after separation: a review and new findings from the Netherlands. *Family Court Review* 55(4): 531–544.

Regeringens proposition 2017/18:6 Nytt särskilt bidrag inom bostadsbidraget för barn som bor växelvis. Saatavana: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/nytt-sarskilt-bidrag-inom-bostadsbidraget-for_H501SfU6 [Viitattu: 10.10.2020].

Rissanen, A., Kääriäinen, A., Rantala, K., Sarasoja, L. & Aikio, M. (2017). Vuoroasumisesta sopiminen ja periaatteet vanhempien ja viranomaisten käsityksinä. *Janus*, 25(1): 38–56.

Salminen, S. (2002). Lapsen elatus, elatusapu ja elatusturva. Teoksessa: Litmala, M. (toim.), *Lapsen asema erossa*, ss. 169–250. Juva: WSOY Lakitieto.

Sarasoja, L. & Rantanen, K. (2015). Ero lapsiperheessä: elatus, sopiminen ja vuoroasuminen. *Katsauksia 2/2015*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

SCB (2014). Olika familjer lever på olika sätt – om barns boende och försörjning efter en separation. *Demografiska rapporter 2014:1*. Stockholm: Statistics Sweden.

Sihvonen, E. (2020) Tutkimus perhe- ja tulokäsitteistä sosiaaliturvaetuuksissa. Kelan tutkimusraportteja. Helsinki: Kela. (tulossa)

Smyth, B. (2017). Special issue on shared-time parenting after separation. Introduction to the special issue. *Family Court Review* 55(4): 494–499.

Smyth, B. & Chisholm, R. (2017). Shared-time parenting after separation in Australia: Precursors, prevalence, and postreform patterns. *Family Court Review* 55(4): 586–603.

Sodermans, AK., Matthijs, K. & Swicegood, G. (2013). Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research* 28(29): 821–848.

SOU (2011) Fortsatt föräldrar - Om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull. Statens Offentliga Utredningar 2011:51. Saatavana: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2011/06/sou-201151/> [Viitattu 10.10.2020].

STM (2018). Etuudet ja palvelut lasten vuoroasumistilanteissa. Lasten vuoroasumista selvittäneen työryhmän loppuraportti. STM Raportteja ja muistioita 18/2018. Helsinki: STM.

Svartsjö, M. & Karvonen, J. (2015). Koulukuljetuksen tila 2013. Helsinki: Kuntaliitto.

THL (2011). Lapsen elatus ja huolto 2010. Tilastoraportti 18/2011. Helsinki: THL.

THL (2020). Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2019. Tilastoraportti 20/2020. Helsinki: THL. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140117/Tr20_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Viitattu: 4.11.2020].

THL Kouluterveyskysely 2019. Kouluterveyskyselyn tuloksia, Perhe ja elinolot. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/perhe-ja-elinolot> [Viitattu: 10.6. 2020].

Tilastokeskus (2007). Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Tilastokeskus.

Tilastokeskus 2019. Perheet 2018 – Vuoroasuminen. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavana: http://www.stat.fi/til/perh/2018/03/perh_2018_03_2019-06-17_tie_001_fi.html [Viitattu 16.5.2020]

Tilastokeskus (2020a). Perheet. Lasten asemassa olevat perhetyypin mukaan 2019 (Tietokantataulukot).

Tilastokeskus (2020b). Uutisia 22.6.2020 Melkein puolet etä-isistä asuu yksin – ainakin jonkin aikaa. Saatavana: <http://www.stat.fi/uutinen/melkein-puolet-etaisista-asuu-yksin-ainakin-osan-aikaa> [Viitattu: 25.9.2020].

Tilastokeskus (2020c). Tulonjakotilasto. Pienituloisuusrajat erityyppisissä kotitalouksissa 2018 (Tietokantataulukot).

Lait ja hallituksen esitykset

HE 88/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta L90/2019

TIETOKAYTTOON.FI

